

Turun yliopisto
University of Turku

KAPITALISAATIOSOPIMUS

Kapitalisaatiosopimukset ja niiden verokohtelu yrityksen näkökulmasta kotimaisissa ja kansainvälisissä yhteyksissä

Yritysjuridiikan pro gradu -tutkielma

Laatija:

Elina Simoinen

Ohjaajat:

Professori OTT Raimo Immonen

Tutkijatohtori OTT Veikko Vahtera

14.5.2012

Turku

I SISÄLLYS

I SISÄLLYS	I
II LÄHTEET	III
III LYHENTEET	X
IV KUVIOT	XI
1 JOHDANTO	1
1.1 TUTKIMUSKOHDDE JA TUTKIMUKSEN TAVOITTEET	1
1.2 TUTKIMUKSEN RAKENNE JA TUTKIMUSMENETELMÄ	2
1.3 LÄHTEET	3
1.4 RAJAUS	3
2 KAPITALISAATIOSOPIMUS.....	6
2.1 KAPITALISAATIOSOPIMUS – VAKUUTUS VAI SIOITUSINSTRUMENTTI?.....	6
2.1.1 Vakuutuksen luonteesta yleisesti.....	6
2.1.2 Kapitalisaatiosopimuksen logiikka	8
2.1.3 Kapitalisaatiosopimus – vakuutus ilman vakuutettua	8
2.2 KAPITALISAATIOSOPIMUS SOPIMUKSENA.....	11
2.2.1 Kapitalisaatiosopimus vakuutus sopimuslain piiriin	11
2.2.2 Sopimuksen syntyminen	12
2.2.3 Vakuutus sopimus ja sen osapuolet	14
2.2.4 Sopimuksen päättyminen	15
2.2.5 Sopimuksesta aiheutuvat kustannukset.....	16
2.3 KAPITALISAATIOSOPIMUS SUOMESSA	19
2.3.1 Mihin kapitalisaatiosopimuksen kautta voidaan sijoittaa?.....	20
2.3.2 Kapitalisaatiosopimus vakuutusmarkkinoilla	21
2.4 KIRJANPITOKÄYTÄNNÖT	25
2.4.1 Sääntelystä	25
2.4.2 Laskuperustekorkoinen kapitalisaatiosopimus.....	26
2.4.3 Sijoitussidonnainen kapitalisaatiosopimus.....	27
2.4.4 FIFO-sääntö.....	28
2.4.5 Arvonlennuksen käsittely.....	29
2.4.6 Suora sijoitus suhteessa kapitalisaatiosopimukseen kirjanpidossa	30
2.4.7 Rahoitusomaisuus kirjanpidossa IFRS-standardien mukaan	30
2.5 KAPITALISAATIOSOPIMUS VEROTUKSESSA	33

II

2.5.1	<i>Elinkeinoverolain soveltamisalasta</i>	33
2.5.2	<i>Luovustusvoittoverotuksen peruslähtökohdat EVL:ssä</i>	34
2.5.3	<i>Verotuksen ja kirjanpidon suhde</i>	34
2.5.4	<i>Kehitysnäkymiä realisoitumattomien arvonmuutosten verotukseen</i>	35
2.6	ELINKEINOVEROLAKI JA KAPITALISAATIOSOPIMUS.....	36
2.6.1	<i>Verokohtelu KVL:n ennakkoratkaisun mukaan</i>	37
2.6.2	<i>Varainhoitomallin vaikutus verotukseen</i>	40
2.6.3	<i>Beneficial owner –käsite</i>	41
2.7	KAPITALISAATIOSOPIMUKSEN VAIKUTUS NETTOVARALLISUUTEEN	44
2.7.1	<i>Osingon pääomatulo-osa</i>	44
2.7.2	<i>Kapitalisaatiosopimus sukupolvenvaihdostilanteissa</i>	44
2.8	VEROSUUNNITTELU.....	46
2.8.1	<i>Verosuunnittelu käsitteenä</i>	46
2.8.2	<i>Kapitalisaatiosopimus verosuunnittelun välineenä</i>	47
2.9	KAPITALISAATIOSOPIMUS SUHTEESSA MUIHIN SJOITUSVAIHTOEHTOIHIN.....	49
3	KAPITALISAATIOSOPIMUS KANSAINVÄLISESSÄ TOIMINTAYMPÄRISTÖSSÄ.....	53
3.1	VAKUUTUSMARKKINOIDEN VAPAUTUMINEN EUROOPAN UNIONISSA	53
3.1.1	<i>Vakuutuksia rajan yli</i>	54
3.1.2	<i>Palveluiden tarjoaminen</i>	55
3.1.3	<i>Vakuutustoiminnan valvonta</i>	58
3.1.4	<i>Vakuutusmarkkinoiden vapauttamisen vaikutukset</i>	59
3.2	KANSAINVÄLISEN TULOVEROTUKSEN LÄHTÖKOHDAT.....	61
3.2.1	<i>Suomen sisäinen kansainvälinen vero-oikeus</i>	61
3.3	ELINKEINOTULON VEROTUS KANSAINVÄLISISSÄ TILANTEISSA	64
3.3.1	<i>Kiinteä toimipaikka ja tytäryhtiö</i>	65
3.3.2	<i>Yleisesti verovelvollisen elinkeinotulon verotus</i>	66
3.3.3	<i>Rajoitetusti verovelvollisen elinkeinotulon verotus</i>	68
3.4	LUOVUTUSVOITTOJEN VEROTUS.....	69
3.4.1	<i>Rajoitetusti verovelvolliset</i>	69
3.4.2	<i>Yleisesti verovelvolliset</i>	70
3.5	LÄHDEVEROTUS	71
4	LOPUKSI.....	74

II LÄHTEET

Kirjallisuus, artikkelit ja elektroniset lähteet

Anderson ja Tuhkanen 2004

Anderson, Nicholas – Tuhkanen, Jorma: Järkevän sijoittamisen perusteet. Edita Publishing Oy. Helsinki 2004.

Andersson ym. 2006

Andersson, Edward – Ikkala, Jarmo: Elinkeinoverolain kommentaari. Talentum Media Oy. Helsinki 2006.

Andersson ym. 2009

Andersson, Edward – Ikkala, Jarmo – Penttilä, Seppo: Elinkeinoverolain kommentaari. Talentum Media Oy. Helsinki 2009.

Antila ym. 2005

Antila, Veli-Aunus – Erwe, Ossi – Lohi, Ilkka – Salminen, Jaakko: Vapaaehtoinen henkilövakuutus. Suomen vakuutusalan koulutus ja kustannus Oy. Pieksämäki 2005.

Finanssialan keskusliitto 2009

Koivisto, Kimmo: Vakuutusyhtiöt Suomessa 2008. Finanssialan keskusliitto 8.5.2009.

Finanssialan keskusliitto 2010

Koivisto, Kimmo: Vakuutusyhtiöt Suomessa 2009. Finanssialan keskusliitto 5.5.2010.

Finanssialan keskusliitto 2011

Koivisto, Kimmo: Vakuutusyhtiöt Suomessa 2010. Finanssialan keskusliitto 5.5.2011.

Finanssialan keskusliitto 2012a

Finanssialan keskusliitto: Tiedote: Suomen vakuutussektori täyttää hyvin tulevat vakavaraisuusvaatimukset. Saatavissa [www-aineistona: <http://www.fkl.fi/ajankohtaista/tiedotteet/Sivut/vakuutussektori_tayttaa_vakavaraisuusvaatimukset.aspx>](http://www.fkl.fi/ajankohtaista/tiedotteet/Sivut/vakuutussektori_tayttaa_vakavaraisuusvaatimukset.aspx), polku: Etusivu > Ajankohtaista > Kaikki ajankohtaiset > Tiedote: Suomen vakuutussektori täyttää hyvin tulevat vakavaraisuusvaatimukset 15.3.2011. 27.4.2012.

Finanssialan keskusliitto 2012b

Finanssialan keskusliitto: Solvenssi II pähkinänkuoressa. Saatavissa www-aineistona: <URL: <http://www.fkl.fi/teemasivut/solvenssi2/Sivut/default.aspx>>, polku: Etusivu > Teemasivut > Solvenssi II. 19.4.2012.

Finanssialan keskusliitto 2012c

Koivisto, Kimmo: Vakuutusyhtiöt Suomessa 2011. Finanssialan keskusliitto 29.4.2012.

Finanssivalvonta 2011a

Finanssivalvonta 2011: Finanssialan tuotteita. Saatavilla www-aineistona: <URL: <http://www.finanssivalvonta.fi>>, polku: Etusivu > Finanssiasiakas > Finanssialan tuotteita > Sijoittaminen > Kapitalisaatiosopimukset. 20.1.2012.

Finanssivalvonta 2011b

Finanssivalvonta 2011: Finanssialan tuotteita. Saatavilla www-aineistona: <URL: <http://www.finanssivalvonta.fi>>, polku: Etusivu > Finanssiasiakas > Finanssialan tuotteita > Sijoittaminen > Säästö- ja sijoitusvakuutukset. 20.1.2012.

Finanssivalvonta 2011c

Finanssivalvonta 2011: Toimiluvat ja rekisteröinti. Saatavilla www-aineistona: <URL: <http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Toimiluvat/Pages/Default.aspx>>, polku: Etusivu > Toimiluvat ja rekisteröinti. 16.2.2012.

Helminen 2001

Helminen, Marjaana: Kansainvälinen verotus. WSOY Tietopalvelu. Jatkuvatäydentäinen.

Helminen 2005

Helminen, Marjaana: Kansainvälinen tuloverotus. WSOY. Helsinki 2005.

Helminen 2009

Helminen, Marjaana: Kansainvälinen tuloverotus. Edita Publishing. Helsinki 2009.

Helminen 2008

Helminen, Marjaana: EU-vero-oikeus, välitön verotus. Talentum. Helsinki 2008.

Hoppu ja Hemmo 2006

Hoppu, Esko – Hemmo, Mika: Vakuutus-oikeus. WSOYPro. Helsinki 2006.

Huttunen 2007

Huttunen, Mikko: Palvelujen vapaa liikkuvuus. Teoksessa Ojanen, Tuomas & Haapea, Arto (toim.): EU-oikeuden perusteita II – aineellisen EU-oikeuden aloja ja ulottuvuuksia. Edita Publishing Oy. Helsinki 2007.

IFRS – käytännön käsikirja 2006

KPMG(useita kirjoittajia): IFRS – käytännön käsikirja. Edita Publishing. Helsinki 2006.

Kangas 1995

Kangas, Urpo: Suomen henkivakuutus oikeus. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1995.

Karjalainen ja Raunio 2007

Karjalainen, Jukka – Raunio, Merja: Siirtohinnoittelu. WSOYPro. Helsinki 2007.

Kivioja ym. 2007

Kivioja, Päivi – Niiranen, Ville – Kontkanen, Erkki: Verotus – vakuutukset, säättäminen ja sijoittaminen. Finanssi- ja vakuutuskustannus. Helsinki 2007.

Kukkonen 2007

Kukkonen, Matti: Yrityksen luovutusvoittojen verotus. Talentum 2007.

Leppiniemi ja Walden 2010

Leppiniemi, Jarmo – Walden, Risto: Tilinpäätös- ja verosuunnittelu. WSOYPro. Helsinki 2010.

Liukko 2005

Liukko, Jyri: Hyvinvoinnin eetos ja henkivakuutus: riskin, vastuun ja solidaarisuuden muodonmuutokset. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia. Kelan tutkimusosasto. Helsinki 2005.

Myrsky ja Linnakangas 2004

Myrsky, Matti – Linnakangas, Esko: Verotusmenettely ja muutoksenhaku. 4. uud. p. Talentum Media Oy. Jyväskylä 2004.

VI

Myrsky ja Linnakangas 2006

Myrsky, Matti – Linnakangas, Esko: Elinkeinotulon verotus. Talentum Media Oy. Helsinki 2006.

Myrsky ja Linnakangas 2009

Myrsky, Matti – Linnakangas, Esko: Kansainvälinen henkilö- ja yritysverotus. Talentum Media Oy. Helsinki 2009.

Nordea 2011a

Nordea kapitalisaatiosijoitus. Saatavilla www-aineistona: <URL: <http://www.nordea.fi/Yritykset+ja+yhteis%C3%B6t/Vakuutukset/Kapitalisaatiosijoitus/Ominaisuudet/966012.html>>, polku: Etusivu > Yritykset ja yhteisöt > Vakuutukset > Kapitalisaatiosijoitus > Ominaisuudet. 22.2.2012.

Norio-Timonen 2000

Norio-Timonen, Jaana: Ulkomaisten ETA-vakuutusyritysten kuluttajavakuutukset Suomen markkinoilla. Defensor Legis 3/2000, s. 452–464.

OP-Henkivakuutus 2009

OP-Henkivakuutus. Hinnasto, jota noudatetaan OP-sijoitusvakuutuksiin. Voimassa 1.7.2009 alkaen.

OP-Henkivakuutus 2011a

OP-Henkivakuutus. Yrityksen yksilöllinen sijoitussopimus, tuoteseloste. Voimassa 1.7.2011 alkaen.

OP-Henkivakuutus 2011b

OP-Henkivakuutus. Yrityksen yksilöllisen sijoitussopimuksen liikekulut.

OP-Henkivakuutus 2011c

OP-Henkivakuutus. Yrityksen yksilöllisen sijoitussopimuksen ehdot. Voimassa 1.7.2011 alkaen.

Ossa 2002

Ossa, Jaakko: Sijoitustoiminnan verotus ja verosuunnittelu. Kauppakaari Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki 2002.

Railas 2004

Railas, Lauri: Sijoitussidonnaisten henki- ja eläkevakuutusten myynti eurooppaol-
keuden valossa. Defensor Legis 2/2004, s. 269–289.

Rantala ja Pentikäinen 2009

Rantala, Jukka – Pentikäinen, Teivo: Vakuutusoppi. Finanssi- ja vakuutuskustannus
Oy. Sastamala 2009.

Räbinä 2011

Räbinä, Timo: Ajankohtaista sijoittajan verotuksesta ja verosuunnittelusta. Esitys
Arvopaperin Rahapäivässä 20.9.2011.

Söderlund 2009

Söderlund, Seppo: Oikeus ja kohtuus verotuksessa. Lectio praecursoria Seppo Söder-
lundin väitöstilaisuudessa. Verotus 4/2009.

Tapiola lehdistötiedote 2012

Tapiola lehdistötiedote 14.3.2012: Tapiola Toimitila -kapitalisaatiosopimus tuo toi-
mitilasijoittamisen myös yksityissijoittajien ulottuville. Saatavilla www-aineistona:
<URL:http://www.tapiola.fi/www/Tapiola_ryhma/Lehdistopalvelut/Uutiset.htm>,
polku: Etusivu > Media > Uutiset. 24.4.2012.

Telaranta 1995

Telaranta K.A.: Vakuutuslainsäädäntö 1994. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki
1995.

Wahlroos 2012

Wahlroos, Heikki: Ajankohtaista sijoitussidonnaisten vakuutusten verokohtelusta.
Verotus 1/2012, s. 81-87.

Walden 2009

Walden, Risto: Elinkeinoverolain ajankohtaiskatsaus. Tilisanomat 20.10.2009. Saa-
tavilla www-aineistona: <URL:
<http://www.tilisanomat.fi/lehti/printview.php?catid=14&artid=585>>

Valtiovarainministeriö 2012, Suomen verosopimukset

Valtiovarainministeriön internet-sivut. <URL:
http://www.vm.fi/vm/fi/10_verotus/08_suomen_verosopimukset/index.jsp>, polku:
Etusivu > Verotus > Suomen verosopimukset. 21.4.2012.

Verotus, tilinpäätös ja yhtiöoikeus 2006

Yritysverotuksen kehittämistyöryhmä 2005: Verotus, tilinpäätös ja yhtiöoikeus. Työryhmämuistio 4/2006. Saatavilla www-aineistona valtiovarainministeriön internet-sivuilta:

<URL:www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/075_verotus/20060316Verotu/name.jsp>, polku: Etusivu > Julkaisut ja asiakirjat > Julkaisut > Verotus > Verotus, tilinpäätös ja yhtiöoikeus. 22.4.2012.

Wikström 1999

Wikström, Kauko: Yleiset opit verotuksessa ja vero-oikeudessa. 2. uud. p. Turun yliopiston oik. tiedk. julkaisuja. Turku 1999.

Wikström 2006

Wikström, Kauko: Yleiset opit verotuksessa ja vero-oikeudessa. 3. täysin uud. p. Turun yliopiston oik. tiedk. julkaisuja. Turku 2006.

Virallislähteet

HE 203/1992 Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi elinkeinotulon verottamisesta annetun lain ja konserniavustuksesta verotuksessa annetun lain muuttamisesta

HE 348/1994 Hallituksen esitys Eduskunnalle ulkomaisia vakuutusyhtiöitä koskevan lainsäädännön muuttamisesta

HE 173/1997 Hallituksen esitys Eduskunnalle kirjanpitolaiksi sekä laeiksi osakeyhtiölain 11 ja 12 luvun ja osuuskuntalain 79 c §:n muuttamisesta

HE 92/2004 Hallituksen esitys Eduskunnalle yritys- ja pääomaverouudistukseksi

HE 122/2004 Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi kuluttajansuojalain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta

HE 176/2008 Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi elinkeinotulon verottamisesta annetun lain sekä tuloverolain 45 §:n muuttamisesta

HE 63/2009 Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi vakuutuslainsäädännön ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta

TaVM 3/2010 Hallituksen esitys laeiksi vakuutusopimuslain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Verohallinnon julkaisut

Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2010

Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2010: Verovuosi 2009. Verohallinnon julkaisu 284.10. Helsinki 2010.

Verohallinnon ohje 763/36/2011

Verohallinnon ohje: Varojen arvostaminen perintö- tai lahjaverotuksessa 1.1.2012 lukien, päivitetty versio. Annettu 22.11.2011. Saatavilla myös www-muodossa: <URL: <http://www.vero.fi>>, polku: Etusivu > Henkilöasiakkaat > Lahjan saaminen ja arvostaminen. 16.4.2012.

Euroopan unionin virallislähteet

Komission tiedonanto 1998

Komission tiedonanto 28.10.1998. Rahoituspalveluiden toimintaohjelma. Saatavilla myös Euroopan komission Internet-sivuilla: <URL:http://ec.europa.eu/internal_market/finances/actionplan/index_en.htm>. 13.4.2008.

Komission tiedonanto 1999

Komission tiedonanto 11.5.1999. Rahoitusmarkkinoiden puitteiden toteuttaminen: Toimintasuunnitelma. Saatavilla myös Euroopan komission internet-sivuilla: <URL: http://ec.europa.eu/internal_market/finances/actionplan/index_en.htm>. 13.4.2008.

Komission tulkitseva tiedonanto 2000/C 43/03

Komission tulkitseva tiedonanto 2000/C 43/03. Palvelujen tarjoamisen vapaus ja yleinen etu vakuutusalaalla. Euroopan yhteisöjen virallinen lehti C 43, 16.2.2000, s. 5–27. Saatavilla myös www-muodossa: <URL:<http://eur-lex.europa.eu/fi/index.htm>>. 13.4.2008.

Oikeuskäytäntö

KILA 1754/2005

KILA 1836/2009

KVL 27/2006

KVL 34/2011

III LYHENTEET

ArvostusL	Laki varojen arvostamisesta (1142/2005)
ETA	Euroopan talousalue
EU	Euroopan unioni
EVL	Elinkeinoverolaki (360/1968)
FiVa	Finanssivalvonta
FK	Finanssialan Keskusliitto
HE	Hallituksen esitys
KHO	Korkein hallinto-oikeus
KILA	Kirjanpitolautakunta
KPA	Kirjanpitoasetus (1339/1997)
KPL	Kirjanpitolaki (1336/1997)
KsL	Kuluttajansuojalaki (38/1978)
KVL	Keskusverolautakunta
LähdeVL	Laki rajoitetusti verovelvollisen verottamisesta (627/1978)
MenetelmäL	Laki kansainvälisen kahdenkertaisen verotuksen poistamiseksi (1552/1995)
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development
OikTL	Laki varallisuusosoikeudellisista oikeustoimista (228/1929)
OYL	Osakeyhtiölaki (624/2006)
PerVL	Perintöverolaki (378/1940)
TVL	Tuloverolaki (1535/1992)
UVYL	Laki ulkomaisista vakuutusyhtiöistä (398/1995)
VakEdL	Laki vakuutusedustuksesta (570/2005)
VakYL	Vakuutusyhtiölaki (521/2008)
VML	Laki verotusmenettelystä (1558/1995)
VSL	Vakuutussopimuslaki (543/1994)

IV KUVIOT

Kuvio 1 Vapaaehtoiset henkilövakuutukset Suomessa (Antila ym. 2005, s. 20).....	4
Kuvio 2 Kapitalisaatiosopimuksesta aiheutuvat kustannukset.....	19
Kuvio 3 Vakuutusmaksutulon jakauma 2001-2011 (FK 2012c, s. 1)	20
Kuvio 4 Henkivakuutuksen maksutulo 2002-2011 (FK 2012c, s. 9)	22
Kuvio 5 Henkivakuutusten vakuutussäästöt 2002-2011 (FK 2012c, s. 10).....	23
Kuvio 6 Maksutulon jakautuminen lajeittain 2010 (FK 2011, s. 11)	23
Kuvio 7 Maksutulon jakautuminen lajeittain 2011 (FK 2012c, s. 11)	24
Kuvio 8 KPL-voitto ja verotettava tulo (Myrsky ja Linnakangas 2006, s. 56).....	35
Kuvio 9 Sijoitustuotteiden hyödyt ja haitat.....	52
Kuvio 10 Vakuutusyhtiöt Suomessa (FK 2012c, s. 3).....	60

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuskohde ja tutkimuksen tavoitteet

Henkivakuutusten maksutulo kasvoi vuonna 2010 yli 56 prosenttia edellisvuotta suuremmaksi. Näistä ryhmähenkivakuutukset ja kapitalisaatiosopimukset kasvoivat kiistatonta eniten. Samaan aikaan vahinkovakuutusten maksutulo kasvoi vain reilut 3 prosenttia ja vapaaehtoisten eläkevakuutusten myynti romahti; uusia eläkevakuutusopimuksia tehtiin vain vajaa neljännes edellisvuoteen verrattuna.¹

Kapitalisaatiosopimus on verrattain uusi tuote Suomen markkinoilla, sillä sitä on myönnetty vasta vuodesta 1995 lähtien. Kapitalisaatiosopimus on noussut lyhyessä ajassa suosituksi sijoitustuotteeksi joustavien ja monipuolisten ominaisuuksiensa sekä erityisen verokohtelunsa vuoksi. Vapaaehtoiset henkilövakuutukset voidaan jakaa henkivakuutuksiin ja muihin henkilövakuutuksiin. Kapitalisaatiosopimukset sijoittuvat henkivakuutusten alle, ja ne luetaan sosiaali- ja terveysministeriön vahvistamassa henkivakuutusten luokittelussa henkivakuutuksiin kuuluvaksi.² Kapitalisaatiosopimus otettiin vakuutusopimuslain (VSL; 543/1994) piiriin vasta vuosituhannen vaihteessa lakiuudistuksen yhteydessä. Vakuutusopimuslakia säädettäessä vuonna 1994 koko tuote oli vielä Suomessa tuntematon.

Kapitalisaatiosopimuksen ollessa vielä näin uusi tuote Suomessa, erityisesti sen verokohtelu on herättänyt paljon kysymyksiä. Keskusverolautakunta (KVL) antoi vuonna 2006 ensimmäisen ennakkoratkaisunsa kapitalisaatiosopimukseen liittyen. Myös kirjanpitolautakunta (KILA) on ottanut kantaa kapitalisaatiosopimuksen kirjanpitokohteluun kahteen otteeseen. Kapitalisaatiosopimukseen liittyy kuitenkin monilta osin edelleen paljon tulkinnanvaraisuutta ja puhtaasti epätietoisuutta. Kapitalisaatiosopimus on luonteeltaan ja rakenteeltaan melko poikkeuksellinen tuote, ja näyttäytyy asiaan perehtymättömälle usein hyvin monimutkaisena. Kapitalisaatiosopimuksen noustua kuitenkin viime vuosina suureen suosioon, on aihepiirin tutkimus tullut tärkeäksi kysymykseksi.

Tämän tutkielman aiheena on kapitalisaatiosopimus ja sen verokohtelu. Verokysymyksissä perehdytään niin kotimaisiin kuin kansainvälisiin tilanteisiin. Pelkästään kotimaisissa verotustilanteissa on paljon tulkinnanvaraisuutta, eikä läheskään kaikkiin kysymyksiin löydy suoraan vastausta. Mikäli ratkaisua verokysymyksiin ei ole saatavil-

¹ Finanssialan keskusliitto 2011

² Antila ym. 2005, s. 20, 121 ja 423-424

la, pyritään tutkimuksessa nostamaan esiin kriittistä tarkastelua vaativia kohtia sen sijaan, että kysymyksiin yritettäisiin antaa vastauksia.

Euroopassa on 70-luvulta lähtien pyritty yhdenmukaistamaan vakuutusmarkkinoita ja Euroopan unionin (EU) myötä integraatiokehitystä on tiivistetty entisestään. Vakuutusmarkkinoiden yhtenäistämistä annetut direktiivit ovat osana suurempaa kokonaisuutta, jossa pyritään yhtenäistämään EU:n sisäisten rahoitusmarkkinoiden toiminta. EU-lainsäädäntö vaikuttaa luonnollisesti monipuolistavana tekijänä myös kapitalisaatiosopimusta koskevaan lainsäädäntöön. Tämän EU:n sisämarkkinoiden kehityksen vuoksi tässä työssä käydään läpi myös sitä, miten tämänhetkiseen markkinatilanteeseen on päästy.

Tutkimus pyrkii vastaamaan seuraaviin kysymyksiin: Mikä on kapitalisaatiosopimus ja miten sitä verotetaan Suomessa? Miten kapitalisaatiosopimusta verotetaan kansainvälisissä tilanteissa?

Kapitalisaatiosopimusten verotuksesta ei ole aiemmin tehty Suomessa pro gradun laajuista tutkimusta. Kapitalisaatiosopimuksia on käsitelty suppeasti yleensä henkivakuutukseen liittyvien tutkielmien yhteydessä, mutta kirjallisuudessa siitä on vielä hyvin vähän materiaalia.

1.2 Tutkimuksen rakenne ja tutkimusmenetelmä

Tutkimus jakautuu johdannon ja loppukappaleen lisäksi kolmeen pääkappaleeseen: toisessa kappaleessa tutustutaan kapitalisaatiosopimukseen instrumenttina ja sopimuksena, kolmannessa kappaleessa tarkastellaan kapitalisaatiosopimusta kirjanpidon ja kotimaisten verotuskysymysten näkökulmasta ja neljännessä kappaleessa keskitytään kansainväliseen verotukseen. Kapitalisaatiosopimusta instrumenttina tarkastelevassa toisessa kappaleessa pyritään saamaan käsitys siitä, mitä kaikkia ulottuvuuksia kapitalisaatiosopimukseen liittyy. Kolmannessa kappaleessa tutkitaan kapitalisaatiosopimusten kirjanpitoa ja kotimaista verokohtelua elinkeinoverolain (EVL; 360/1968) näkökulmasta. Kansainvälistä verotusta käsittelevässä neljännessä kappaleessa tutustaan myös vakuutusmarkkinoita säänteleviin EU-direktiiveihin ja niiden vaikutukseen kapitalisaatiosopimuksen kannalta.

Tutkielmassa on liiketaloustieteellinen näkökulma ja tarkoituksena on selvittää kapitalisaatiosopimuksen hyötyjä erityisesti yrityksen toiminnan kannalta. Oikeudellisten kysymysten tutkimusmetodi on oikeusdogmaattinen. Tutkielma perustuu oikeuskirjallisuuteen, asiantuntija-artikkeleihin, ja muihin olennaisiin kirjallisiin lähteisiin. Tarkoituksena on selvittää voimassa oleva oikeudellinen kanta tutkimuskysymyksiin. Käytännön hyötyjen selvittämiseksi on tutkielmassa perehdytty myös esimerkiksi esitteisiin, tuoteselosteisiin, ehtoihin ja saatavilla olevaan tilastotietoon.

1.3 Lähteet

Tutkielman lähteinä on käytetty muun muassa Kiviojan, Niirasen ja Kontkasen Verotus – vakuutus, säästäminen ja sijoittaminen sekä Antilan, Erwen, Lohen ja Salmisen teosta Vapaaehtoinen henkilövakuutus. Käytännön esimerkkinä tutustutaan OP-Pohjolar ryhmän kapitalisaatiosopimuksen tuoteselosteisiin, ehtoihin ja hinnastoon. Perusteoksina aihepiiristä hyödynnetään Esko Hopun ja Mika Hemmon teosta Vakuutusosoikeus.

Verotukseen liittyvää lähdekirjallisuutta ovat esimerkiksi Matti Myrskyn ja Esko Linnakankaan Elinkeinotulon verotus sekä Matti Kukkosen luovutusvoittojen verotus. Lähteenä on ollut myös Anderssonin, Ikkalan ja Penttilän Elinkeinoverolain kommentaari.

Kansainväliseen vertailuun perustietoa on kerätty Tuomas Ojasen EU-oikeuden perusteista sekä Marjaana Helmisen EU-vero-oikeutta sekä kansainvälistä tuloverotusta käsittelevistä kirjoista. Myös Kansainvälisen verotuksen käsikirja on ollut olennainen lähde. Jaana Norio-Timosen artikkelit ETA-vakuutusyhtiöistä ja Lauri Railaksen artikkeli sijoitussidonnaista vakuutuksista ovat olleet tärkeänä lähdeaineistona aihepiirin europaioikeudellisen ymmärryksen kasvattamisessa.

Kirjallisuuden lisäksi lähdeaineistona on käytetty muun muassa useita hallituksen esityksiä sekä muita lainvalmisteluasiakirjoja. Kirjanpitolautakunta on ottanut kantaa kapitalisaatiosopimuksen kirjanpito kohteluun kahdesti, vuonna 2005 (KILA 1754/2005) ja vuonna 2009 (KILA 1836/2009). Näitä ratkaisuja käytetään kirjanpito käsittelyn selvittämiseksi.

Keskusverolautakunta on antanut hiljattain ennakkoratkaisun (KVL 34/2011) vero vuosille 2011 ja 2012 kapitalisaatiosopimuksen verokohtelusta, jota hyödynnetään tutkimuksessa. Toinen tärkeä ratkaisu on julkaisematon ennakkoratkaisu KVL 27/2006, jossa KVL on antanut lausunnon yrityksen kapitalisaatiosopimuksen verotuksesta. Nämä ratkaisut luovat tällä hetkellä käytäntöpohjan kapitalisaatiosopimuksen verokohtelulle, joten näillä ratkaisuilla on merkittävä rooli tämän tutkielman lähdeaineistona.

Vuoden alussa Verotus-lehdessä ilmestyi Heikki Wahlroosin artikkeli sijoitussidonnaisten vakuutusten verokohtelusta, jossa on erityisesti käsitelty myös kapitalisaatiosopimusta. Wahlroosin artikkelia on käytetty tämän tutkielman lähteenä, erityisesti tukemaan tehdyn kapitalisaatiosopimukseen liittyvän selvitystyön oikeellisuutta.

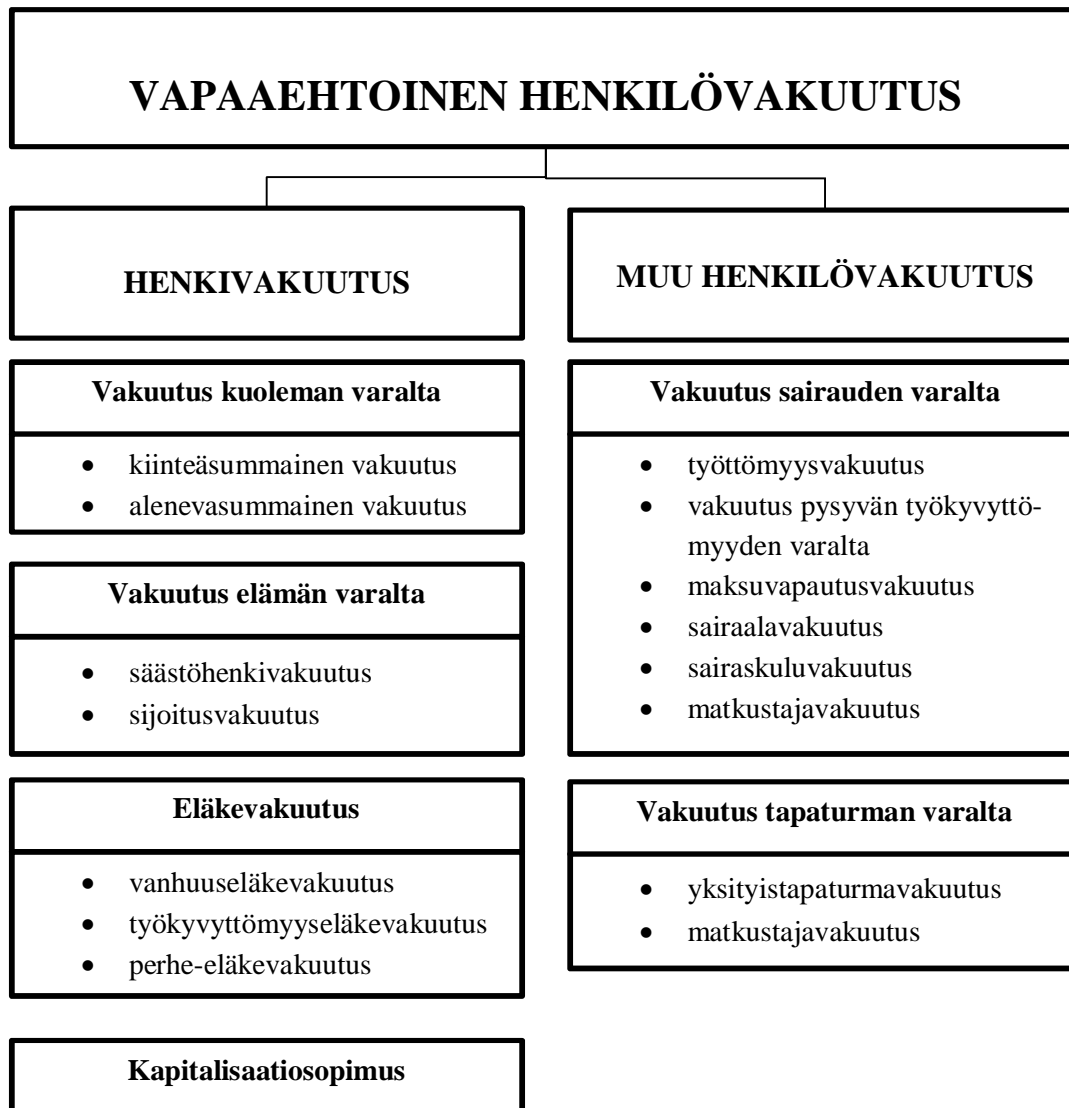
1.4 Rajaus

Tutkielma käsittelee kapitalisaatiosopimuksia, eli laskuperustekorkoisia kapitalisaatiosopimuksia ja sijoitussidonnaisia kapitalisaatiosopimuksia ja niiden välittömän verotuk-

sen kysymyksiä. Sijoitussidonnaisille henkivakuutuksille annetaan niiden monipuolisempien käyttömahdollisuuksien ja laajemman suosion vuoksi suurempi painoarvo.

Verotuskysymyksiä tarkastellaan niin kotimaisten kuin kansainvälistenkin tilanteiden osalta. Kansainvälisessä osiossa keskitytään kartoittamaan kapitalisaatiosopimuksen verokohtelua silloin, vakuutuksenottajan kotipaikka ei ole sama kuin vakuutuksen tarjoajalla. Lisäksi käsitellään Euroopan unionin vaikutuksia vakuutusmarkkinoiden ja verotuksen kehitykseen viimeisten vuosikymmenien aikana.

Kapitalisaatiosopimusten verokysymykset rajataan koskemaan elinkeinoverolain mukaisia tilanteita. Käytännössä tarkastellaan yrityksen ottaman kapitalisaatiosopimuksen verokohtelua ja esimerkeissä keskitytään yrityksille tarjottaviin tuotteisiin. Jotta rajaus ei jäisi epäselväksi, käydään seuraavaksi lyhyesti läpi eri vapaaehtoisten vakuutusten muodot Suomessa ja kapitalisaatiosopimuksen sijoittuminen tässä kentässä.

Kuvio 1 Vapaaehtoiset henkilövakuutukset Suomessa (Antila ym. 2005, s. 20)

Vakuutuslainsäädännössä (VSL 2 §) on tehty verotuksen kannalta merkittävä jako vahinkovakuutuksiin ja henkilövakuutuksiin. Vahinkovakuutuksiin kuuluvat omaisuuden ja toiminnan vakuutukset eli kaikki sellaiset vakuutukset, jotka otetaan esimerkiksi vahingonkorvauksen kattamiseksi tai varallisuusvahingon aiheuttaman menetyksen korvaamiseksi. Henkilövakuutuksiin kuuluvat henki- ja eläkevakuutukset sekä sairaus-, tapaturma- ja matkustajavakuutukset. Henkilövakuutuksiin kuuluvat siis kaikki sellaiset vakuutukset, joiden vakuuttamisen kohteena voi olla luonnollinen henkilö. Vakuutusyhtiölain jaottelu poikkeaa tästä huomattavasti. Vakuutusyhtiölaki jakaa vakuutusyhtiöt eläke-, henki- ja vahinkovakuutusyhtiöihin. Tästä seuraa suoraan se, että vain tietyn tyyppinen vakuutusyhtiö voi tarjota tietyn tyyppisiä vakuutuksia. Vain henkivakuutusyhtiöt voivat Suomessa tarjota kapitalisaatiosopimuksia.

Asiakkaiden tarpeiden pohjalta vakuutusyhtiöt ovat kehittäneet henkivakuutus- ja sijoitus- ja säästö- tuotteita, joissa vakuutuksille tyypillinen riski on vähäinen tai se puuttuu kokonaan. Kapitalisaatiosopimus on juuri tällainen tuote. Siinä ei kuitenkaan ole myöskään ketään vakuutettuna, vaan se on puhtaasti sijoitusinstrumentti. Tämän vuoksi kapitalisaatiosopimuksen vakuutusmääritelmä on myös kyseenalaistettu³.

³ Rabinä 2012, s. 13

2 KAPITALISAATIOSOPIMUS

Vakuutusyhtiöt ovat pyrkineet saamaan osansa kasvavista sijoitusmarkkinoista. Sijoittaminen vakuutusyhtiön kautta on kuitenkin juridiselta muodoltaan aina vakuuttamista. Vakuutusyhtiösijoitukset eivät siten kuulu esimerkiksi sijoittajien korvausrahaston piiriin eikä talletussuoja koske muita kuin talletuspankissa olevia talletuksia. Finanssivalvonnan osana vakuutusvalvontaviranomainen valvoo vakuutusyhtiöitä, vaikka ne tarjoavatkin nykyään selkeitä sijoitustuotteita. Myöskään Arvopaperimarkkinalautakunta ei käsittele vakuutussijoituksiin liittyviä kiistoja, vaan vakuutustuotteista tulee valittaa Vakuutuslautakuntaan. Vakuutusyhtiöt tarjoavat samankaltaisia sijoitustuotteita kuin pankit, rahastoyhtiöt tai muut sijoituspalveluyritykset, mutta ne toimivat eri lainsäädännön, viranomaisvalvonnan ja määräysten puitteissa.⁴

Tässä luvussa tarkastellaan kapitalisaatiosopimusta vakuutussopimuksena. Ymmärtääkseen kapitalisaatiosopimuksen verotuksellisia näkökulmia tulee ymmärtää vakuutuksen logiikka yleisten vakuutusosoikeudellisten periaatteiden puitteissa. Näitä seikkoja tarkastellaan vakuutuslainsäädännön, erityisesti vakuutussopimuslain näkökulmasta. Tarkoituksena on myös selvittää kapitalisaatiosopimuksen käytännön merkitystä yrityksille sijoitustuotteena.

2.1 Kapitalisaatiosopimus – vakuutus vai sijoitusinstrumentti?

2.1.1 Vakuutuksen luonteesta yleisesti

Vakuutussopimuslakia valmisteltiin aikanaan yhteispohjoismaalaisessa työryhmässä. Suomen komitean ehdotuksessa vakuutussopimuslaiksi todettiin, että ei ole kannattavaa tehdä mitään määritelmää vakuutuksen käsitteestä, sillä määrityksellä ei olisi kuitenkaan käytännön merkitystä. Komitean ehdotuksessa todettiin, että sanaa vakuutus tyydyttiin käyttämään siinä merkityksessä, jonka se oli saanut vakiintuneessa kielenkäytössä. Myöskään muissa Pohjoismaissa vakuutuksen käsitettä ei määritely laissa.⁵

Vakuutussopimuslaissa ei ole edelleenkaan määritely vakuutussopimuksen sisältöä, mutta esimerkiksi Telaranta määrittelee vakuutussopimuksen seuraavasti: ”Vakuutussopimus on molemminpuolisesti velvoittava sopimus, jossa vakuutuksenkantaja ottaa kantaakseen riskin epävarman tapahtuman sattumisesta korvausta vastaan, joka saatetaan

⁴ Anderson ja Tuhkanen 2004, s. 245

⁵ Komiteamietintö, Ehdotus vakuutussopimuslaiksi ym. 1925, s. 6

tilastollisesti laskea”⁶. Vakuutus sopimus on sopimus, jossa vakuutuksen osapuolet sopivat vakuutusturvan järjestämisestä vakuutetulle vakuutustapahtuman varalle.⁷

Käytännössä vakuutuksella yleensä tarkoitetaan sitä, että joukko vakuutuksenottajia yhdessä varautuu mahdolliseen riskiin, joka voi tapahtua jollekin tai useammalle vakuutuksenottajalle. Riskiin varautuakseen vakuutuksenottajat maksavat vakuutusmaksua ja riskin toteutuessa vahingon kärsineelle maksetaan korvaus yhteisestä kassasta. Todennäköisyyslaskennan avulla voidaan laskea todennäköisyys sille, kuinka usein riski toteutuu ja näin arvioida vakuutusmaksun määrä. Tämä on kokonaistaloudellisesti huomattavasti tehokkaampaa kuin se, että jokainen varautuisi riskiin itsenäisesti.⁸

Henkilövakuutukset voidaan jaotella monella tavalla. Melko yleinen tapa on kuitenkin jakaa vakuutukset käyttötarkoituksen mukaan. Osa vakuutustuotteista on tarkoitettu vakuutuksenottajan turvaksi henkilöriskejä vastaan. Tällaisia riskejä ovat esimerkiksi kuolema, sairastuminen tai työkyvyttömyys. Osa vakuutuksista taas on tarkoitettu puhtaasti säästö- tai sijoitustuotteiksi. Kapitalisaatiosopimus on sijoitustuote, joka voidaan laajasti ottaen laskea säästöhenkivakuutusten piiriin. Sosiaali- ja terveysministeriön vahvistamassa luokittelussa henkivakuutuksista kapitalisaatiosopimus lasketaan henkivakuutuksiin kuuluvaksi⁹.

Säästöhenkivakuutus on vakuutus elämän varalle. Toisin sanottuna sen avulla varaututaan siihen, että myöhemmin elämässä tullaan tarvitsemaan varoja, joita nyt säästeetään.¹⁰ Kapitalisaatiosopimuksessa ei ole ollenkaan vakuutettua eli vakuutuksessa ei ole vakuutettu ketään sen paremmin kuoleman kuin elämänsä varalta. Muilta osin kapitalisaatiosopimukset ovat hyvin samankaltaisia kuin säästöhenkivakuutukset. Molemmissa vakuutusmaksut, säästön kertyminen, vakuutusyhtiön liikekulut, vastuuvetka ja muut vakuutukseen liittyvät maksut määritetään vakuutusteknisten laskelmien avulla. Kapitalisaatiosopimukset ovat aina määräaikaista, sillä EU-direktiivien mukainen vakuutusluokittelu edellyttää, että vakuutukset, joissa ei ole vakuutettua, päättyvät määräajan kuluttua.¹¹

⁶ Telaranta 1995, s. 2-5

⁷ Antila ym. 2005 s. 199

⁸ Hoppu ja Hemmo 2006, s. 1-2

⁹ Antila ym. 2005, s. 121

¹⁰ Antila ym. 2005, s. 95-96

¹¹ Antila ym. 2005, s. 121

2.1.2 Kapitalisaatiosopimuksen logiikka

Vakuutusnottajalle kapitalisaatiosopimuksen etu sijoitustuotteena on se, että se voidaan räätälöidä hyvinkin joustavasti asiakkaan tarpeiden mukaan. Vakuutusmaksut sijoitetaan kunkin vakuutusyhtiön tarjoamiin sijoituskohteisiin. Hyvin usein sijoituskohteiksi tarjotaan yhtiön omia rahastoja, mutta myös koti- ja ulkomaiset osakkeet, joukko-velkakirjalainat ja indeksiosuusrahastojen osuudet ovat yleisiä. Asiakkaan valitsemien sijoituskohteiden muodostamaa kokonaisuutta sanotaan sijoitussalkuksi. Yksi vakuutus-säästö voi sisältää myös useampia kuin vain yhden sijoitussalkun. Asiakas voi valita sijoitussalkuilleen erilaisia sijoitusstrategioita ja useita varainhoitajia. Vakuutusnottaja voi myös yleensä valita, haluaako hän osallistua sijoitusten hallintaan aktiivisesti vai antaaako hän sijoitussalkun varainhoitajan hoidettavaksi sovittujen pelisääntöjen mukaisesti.¹²

Yritykselle tarjottavat kapitalisaatiosopimukset ovat yleensä lähtökohtaisesti kertamaksuisia vakuutuksia, joissa on myös lisäsijoitusmahdollisuus. Vähimmäissijoitussummat vaihtelevat suuresti. Esimerkiksi OP-Henkivakuutuksen sijoitussopimuksen vähimmäissijoitus on 500.000 euroa, kun vastaava summa Nordea Henkivakuutuksella on 30.000 euroa. Yrityksillä ja yhteisöillä sijoitukset muodostuvatkin yleensä melko suuriksi, ja suurimmat sijoitukset voivat olla jopa useita miljoonia euroja. OP-Henkivakuutuksella 10 miljoonaa euroa on kuitenkin vakuutus-säästöjen yläraja. Suuri sijoitusten keskikoko mahdollistaa sen, että liikekulut muodostuvat asiakkaan kannalta edullisiksi. Vakuutusyhtiöt eivät halua, että sijoitussummat kasvavat liian suuriksi, sillä mittavat vakuutus-säästöt asettavat haasteen vakuutusyhtiöiden omien kassavirtojen ja oman sijoitustoiminnan valvontaan.¹³

2.1.3 Kapitalisaatiosopimus – vakuutus ilman vakuutettua

Laki vakuutusluokista määrittelee kapitalisaatiosopimukset sopimuksiksi, jotka perustuvat vakuutusteknisiin laskelmiin pääoman takaisinmaksusta. Näillä sopimuksilla vakuutusyhtiö ottaa vastuulleen tietyn ajan kestäviä ja tietyn määräisiä sitoumuksia kertamaksua tai sovittuja jatkuvia maksuja vastaan.¹⁴

¹² Finanssivalvonta 2011a; OP-Henkivakuutus 2011, Yrityksen yksilöllinen sijoitussopimus - tuoteseloste s. 4-8

¹³ Antila ym. 2005, s. 121; OP-Henkivakuutus 2011, Yrityksen yksilöllinen sijoitussopimus - tuoteseloste s. 5; Nordea 2011, Kapitalisaatiosijoituksen ominaisuudet

¹⁴ Laki vakuutusluokista §18 Henkivakuutusluokka 6

Käytännössä kapitalisaatiosopimus on asiakkaan ja vakuutusyhtiön välinen sopimus, joka on luonteeltaan sijoitusinstrumentti. Kapitalisaatiosopimus on aina määräaikainen, sillä mikään vakuutustapahtuma ei muuten katkaisisi vakuutuksen voimassaoloa, kun vakuutuksessa ei ole vakuutettua. Kapitalisaatiosopimuksen ideana on, että vakuutusyhtiö säilyttää säästöjä asiakkaan lukuun ja palauttaa ne tuottoineen sovittuna ajankohtana.¹⁵

Kapitalisaatiosopimusten markkinoinnissa saatetaan käyttää muitakin termejä kuin kapitalisaatiosopimus, sillä termi ei ole täysin vakiintunut. Markkinoinnissa saatetaan käyttää esimerkiksi termejä sijoitussopimus tai säästösoopimus. OP-Pohjola-ryhmä markkinoi omaa tuotettaan nimellä ”Yrityksen yksilöllinen sijoitussopimus”¹⁶. Tuotteen nimestä ei voi siis päätellä sen sisältöä tai juridista muotoa, vaan vakuutuksen todellinen luonne paljastuu vain vakuutusehtoja tarkastelemalla.¹⁷

Kapitalisaatiosopimus voi olla joko sijoitussidonnainen tai laskuperustekorkoinen. Sijoitussidonnaisessa kapitalisaatiosopimuksessa asiakas valitsee vakuutuksensa alle sijoitustuotteita, ja kapitalisaatiosopimuksen tuotto määräytyy näin ollen sijoitustuotteiden arvokehityksestä. Asiakas kantaa itse riskin myös negatiivisesta arvokehityksestä. Laskuperustekorkoisessa kapitalisaatiosopimuksessa vakuutusyhtiö päättää varojen sijoituskohteet ja asiakkaan tuotto muodostuu tavallisesti laskuperusteisesta kiinteästä korosta ja asiakashyvityksestä. Kiinteä korko voi olla ennalta määrätty tai johonkin indeksiin sidottu (esimerkiksi euribor). Vakuutusyhtiö päättää erikseen vuosittain asiakashyvityksistä.¹⁸

Kapitalisaatiosopimus voidaan tehdä henkilökohtaisen tapaamisen lisäksi myös postitse, puhelimitse tai internetin välityksellä. Kapitalisaatiosopimuksen sopimusosapuolina ovat aina asiakas ja vakuutusyhtiö, mutta kapitalisaatiosopimuksen voi tehdä myös vakuutusasiamiehen tai -meklarin välityksellä. Pankit, jotka tarjoavat kapitalisaatiosopimuksia, toimivat vakuutusyhtiöiden asiamiehinä.¹⁹

Vakuutusyhtiöiden tiedonantovelvollisuus koskee myös kapitalisaatiosopimuksia. Vakuutusyhtiö on velvollinen selvittämään asiakkaalle tuotteen ominaisuudet eikä pelkkä sopimusehtojen antaminen riitä täyttämään tiedonantovelvollisuutta. Kapitalisaatiosopimusta tehdessä vakuutusyhtiön tulee myös antaa tietoja sijoitustuotteiden valinnan kannalta olennaisista asioista. Erityisesti tulee selvittää pääomien menettämisen mah-

¹⁵ HE 63/2009 s. 8

¹⁶ OP-Henkivakuutus 2011, Yrityksen yksilöllinen sijoitussopimus -tuoteseloste s. 1

¹⁷ Finanssivalvonta 2011a

¹⁸ Finanssivalvonta 2011a

¹⁹ Finanssivalvonta 2011a

dollisuus. Tarpeelliset tiedot voidaan luovuttaa niin suullisesti kuin kirjallisestikin, mutta yleensä tapana on antaa tiedot kirjallisena esitteen tai tuoteselosteen muodossa.²⁰

Erilaiset kulut vaikuttavat huomattavasti sopimuksesta sijoitussopimuksen nettotuotoon. Sijoitussopimuksen kustannukset kasautuvat yleensä kerroksittain erilaisina toimenpide- ja hallinnointimaksuina. Tyypillisiä kustannuseriä ovat esimerkiksi maksuista perittävät palkkiot, säästöistä perittävät palkkiot, varainhoitopalkkiot, toimenpidepalkkiot sekä eri rahastojen hallinnointipalkkiot. Kustannusten arviointi saattaa olla vaikeaa juuri niiden kerroksisuuden vuoksi. Sijoitussopimuksesta aiheutuvat kustannukset peritään myös yleensä aina, tuli sopimuksesta tuottoa tai ei. Vakuutusyhtiöt saattavat lisäksi periä kuluja rahastojen vaihtamisesta sekä niin sanotusta takaisinostosta eli sopimuksen päättämisestä.²¹

Kapitalisaatiosopimuksilla ei ole Suomessa talletussuojaa, joten kapitalisaatiosopimukseen sisältyy myös liikkeellelaskijariski. Asiakas kantaa riskin myös vakuutusyhtiön mahdollisesta selvitystilaan joutumisesta. Suomessa Finanssivalvonta valvoo suomalaisten vakuutusyhtiöiden vakavaraisuutta ja liikkeellelaskijariski on pieni.²²

Liikkeellelaskijariskin hallinnoimiseksi EU-alueella vakuutusyhtiöiden vakavaraisuussäännökset, vastuuvelan laskenta ja vakavaraisuusvalvonta harmonisoidaan Solvenssi II -direktiivin²³ avulla. Solvenssi II -direktiivi on hyväksytty vuonna 2009, mutta sitä täydennetään vielä 2- ja 3-tason sääntelyllä, jotka ovat valmisteilla. Direktiiviä tullaan täydentämään täysimääräisesti 1.1.2014 alkaen. Direktiivin lähtökohtana on vakuutusnottajan, vakuutettujen ja korvauksensaajien etujen turvaaminen. Se parantaa vakuutusyhtiöiden riskienhallintaa ja selkeyttää vakuutusyritysten vertailua ja kilpailua rajojen yli. Suomalaiset vakuutusyhtiöt menestyivät hyvin Euroopan vakuutusvalvontaviranomaisen järjestämässä QIS5-vaikuttavuustutkimuksessa, jossa arvioitiin vakuutusyhtiöiden kykyä täyttää valmisteilla olevan direktiivin vakavaraisuusvaatimukset.²⁴

²⁰ Finanssivalvonta 2011a

²¹ Finanssivalvonta 2011a

²² Finanssivalvonta 2011a

²³ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2009/138/EY (25.11.2009) vakuutus ja jälleenvakuutustoiminnan aloittamisesta ja harjoittamisesta (Solvenssi II)

²⁴ Finanssialan keskusliitto 2012a, Tiedote; Finanssialan keskusliitto 2012b, Solvenssi II pähkinäkuoressa

2.2 Kapitalisaatiosopimus sopimuksena

2.2.1 Kapitalisaatiosopimus vakuutusopimuslain piiriin

Uusi vakuutusopimuslaki (534/1994), jossa säädettiin henkilövakuutuksesta ja vahinkovakuutuksesta, tuli voimaan 1.7.1995. Kun laki oli ollut voimassa viitisen vuotta, oikeusministeriö teki tutkimuksen säädöksen toimivuuden selvittämiseksi. Vakuutusopimuslain katsottiin toimivan melko hyvin, mutta siinä kuitenkin ilmeni joitain ongelmia, erityisesti liittyen lain yleiseen soveltamisalaan ja sen keskeisiin käsitteisiin sekä lain pakottavuutta ja tahdonvaltaisuutta koskevaan sääntelyyn. Kapitalisaatiosopimus ei ole henkilövakuutus eikä vahinkovakuutus, ja näin ollen se jäi lain soveltamisalan ulkopuolelle. Lakia valmisteltaessa kapitalisaatiosopimuksia ei ollut mahdollista saada Suomesta. Suomen lainsäädännön jaottelu henkilö- ja tapaturmavakuutuksiin poikkeaa myös Euroopan Unionin lainsäädännöstä, jossa on otettu tavaksi jakaa vakuutukset henkivakuutuksiin ja muihin vakuutuksiin.²⁵

Lakia tarkistettaessa haluttiin ensimmäisen pykälän sanamuotoa soveltamisalasta muuttaa yleisluontoisemmaksi aiemman ”sovelletaan henkilövakuutuksiin ja vahinkovakuutuksiin” sijasta. Tätä perusteltiin sillä, että jo viiden vuoden aikana lain voimaantulosta oli kehitetty vakuutusmuoto, joka jäi kokonaan lain soveltamisalan ulkopuolelle. Katsottiin, että nopeasti saattaisi syntyä muitakin vakuutusmuotoja, jotka eivät vastaisi nykyistä lainsäädäntöä. Näin ollen lakia ehdotettiin muutettavaksi soveltamisalan osalta niin, että sitä sovellettaisiin kaikkiin muihin vakuutukset, paitsi lakisääteisiin vakuutuksiin ja jälleenvakuuttamiseen.²⁶

Samassa yhteydessä pohdittiin myös mahdollisuutta muuttaa sanamuoto vastaamaan Euroopan yhteisöjen lainsäädännön jakoa henkivakuutuksiin ja muihin vakuutuksiin. Katsottiin kuitenkin, että sanamuotojen eroavaisuus ei aiheuta niin suurta ongelmaa, että jakoa kannattaisi Suomessa muuttaa kokonaan. Muutos olisi vaikuttanut koko vakuutuslainsäädännön systematiikkaan ja näin ollen pakottanut uudistamaan koko lain, eikä tähän katsottu olevan tarvetta.²⁷

Eduskunnan talousvaliokunta piti myös asianmukaisena muuttaa lakia niin, että siitä poistettiin epäselvyydet ja tulkinnanvaraisuudet. Valiokunnan mietinnössä katsottiin,

²⁵ HE 63/2009 s. 8

²⁶ HE 63/2009 s. 9

²⁷ HE 63/2009 s. 9

että lain muutoksissa otettiin huomioon vakuutuslalla tapahtunut kehitys sekä uudentyyppiset vakuutustuotteet.²⁸

Vakuutuslainsäädännön säännöksiä oli jo ennen lakimuutosta sovellettu analogisesti kapitalisaatiosopimukseen, kun niitä oli tarjottu kuluttajille. Uudessa pykälässä 4a täsmennetään, mitkä vakuutuslainsäädännön pykälät tulevat sovellettaviksi kapitalisaatiosopimuksen yhteydessä. Kapitalisaatiosopimukseen sovelletaan 1 luvun yleisiä säännöksiä ja 2 luvun tiedonantovelvollisuussäännöksiä. Myös 3 luvun 12 §:n säännöksiä vakuutuslainsäädännön irtisanomisoikeudesta ja 13 §:n säännöksiä vakuutuslainsäädännön oikeudesta saada vakuutuksen takaisinostoarvo, kuten myös 13 a §:n säännöksiä vakuutuslainsäädännön peruutusoikeudesta sovelletaan kapitalisaatiosopimukseen. Sovellettaviksi tulevat myös 6 luvun 51 §:n ja 52 §:n säännökset henkivakuutukseen perustuvan oikeuden luovutuksesta ja panttauksesta sekä panttioikeuden haltijan oikeudesta.²⁹

2.2.2 Sopimuksen syntyminen

Vakuutuslainsäädännön on vapaamuotoinen oikeustoimi, joka voidaan tehdä joko kirjallisesti tai suullisesti. Vakuutuslainsäädännön säännökset eivät ole tyhjentyviä, vaan sääntelyn kohteeksi on otettu lähinnä seikkoja, jotka ovat ominaisia vakuutuslainsäädännölle. Vakuutuslainsäädännössä ei myöskään ole säännöksiä vakuutuslainsäädännön solmimisesta, vaan sopimuksen tekemiseen sovelletaan oikeustoimilain (OikTL; 228/1929) ensimmäisen luvun säännöksiä sopimuksen tekemisestä. Useimmiten vakuutuslainsäädännön syntyminen tarjouksesta ja siihen annettua vastauksesta. Käytännössä sopimuksen solmiminen voi poiketa OikTL:n menettelystä siten, että tarjousta ja vastausta ei voida erottaa toisistaan.³⁰

Todellisuudessa vakuutuslainsäädännön useimmiten syntyminen siten, että vakuutuslainsäädännön haluava täyttää määrämuotoisen vakuutuslainsäädännön hakemuksen ja toimittaa sen vakuutuslainsäädännön. Näin hän on teoreettisesti tarkasteltuna tehnyt tarjouksen vakuutuslainsäädännön. Vakuutuslainsäädännön allekirjoittaessa tarjouksen tekijä sitoutuu tarjoukseen OikTL:n säännösten mukaan.³¹

Mikäli vakuutuslainsäädännön tekijä tekee tarjouksen suullisesti esimerkiksi henkilökohtaisen tapaamisen yhteydessä, hakijalla on oikeus OikTL 3.1§ mukaan saada vastaus heti. Jos vastausta ei anneta heti, jos esimerkiksi tarjouksen vastaanottaneella henkilöllä ei ole valtuuksia hyväksyä tarjousta tai tarjous on sen luontoinen että se vaatii harkinta-aikaa,

²⁸ TaVM 3/2010 vp

²⁹ HE 63/2009 s. 16

³⁰ Hoppu ja Hemmo 2006, s. 8 ja 91

³¹ Hoppu ja Hemmo 2006, s. 92 ja Antila ym. 2005, s. 200

tulee asiasta ilmoittaa ja vastaus antaa vakuutusyhtiön vakiintuneesti noudattaman vastausajan puitteissa.³²

Vakuutushakemus voidaan hyväksyä lähettämällä hakijalle erillinen hyväksymiskirje, mutta käytännössä vakuutusyhtiöt useimmiten hyväksyvät hakemuksen lähettämällä asiakkaalle suoraan vakuutuskirjan ja vakuutusehdot. Vakuutuskirjassa täsmennetään ne ehdot, joilla vakuutus on myönnetty. VSL 6 §:n mukaan vakuutetulle on viipymättä annettava vakuutuskirja, josta käy ilmi sopimuksen keskeinen sisältö. Vakuutuskirja on luonteeltaan todistusasiakirja, josta ilmenee, mitä sopimuksessa on sovittu. Vakuutuskirja ei kuitenkaan ole sopimukseen perustuvien oikeuksien käyttämisen edellytys, eikä esimerkiksi kadonnutta asiakirjaa tarvitse kuolettaa. Käytännön merkitys vakuutuskirjalla on esimerkiksi tilanteessa, jossa sopimuksen ja vakuutuskirjan tiedot poikkeavat toisistaan. Tällöin joudutaan arvioimaan OikTL:n säännösten pohjalta, onko vakuutuskirjan tiedot poikenneet vakuutetun vai vakuutusyhtiön hyväksi ja kuinka tilanne ratkaistaan.³³

Varsinkin henkivakuutusten ja sijoitusvakuutusten osalta tilanne saattaa olla tarjouksen tekemisen kannalta kuitenkin päinvastainen ja sopimuksen tarjoajana on vakuutusenantaja. Vakuutuksenantaja saattaa esimerkiksi tapaamisen yhteydessä, tarpeelliset tiedot saatuaan, tehdä vakuutusta harkitsevalle tarjouksen laskelmiseen päätöksen tekemiseksi. Tällaisessa tilanteessa vakuutuksenottaja voi hyväksyä tarjouksen ja saada näin ollen sopimuksen aikaan.³⁴

Vakuutusyhtiöllä ei ole sopimuspakkoa vapaaehtoiisiin henkilövakuutuksiin. Vakuutusyhtiön ei siis ole pakko myöntää vakuutusta jokaiselle sitä haluavalle, mikäli vakuutuksen myöntäminen muodostaisi riskin vakuutusyhtiölle. Hylkäämisen perusteita voivat olla esimerkiksi epäselvät korvaustapaukset, vakuutusmaksujen laiminlyöminen useissa aikaisemmissa vakuutuksissa tai hakijan oleminen velkajärjestelyssä tai yritysaneerauksessa. Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto (nykyään Finanssialan Keskusliitto, FK) hyväksyi vuonna 2002 suositukset vakuutusyhtiöiden vastuuvallinnan yleisiksi periaatteiksi.³⁵

Suurin osa vakuutuksista on vakiosopimuksia. Vakuutusyhtiö päättää yleensä itsemillaisia tuotteita se haluaa asiakkailleen tarjota. Vakuutuksenottajia on yleensä paljon, joten on kokonaistaloudellisesti kannattavaa, että sopimukset ovat yhdenmukaisia kaikille asiakkaille. Jatkuvasti kehittyvät tietojärjestelmät mahdollistavat kuitenkin sopimusten hallinnoinnin aikaisempaa paremmin, minkä johdosta vakuutuksiakin on alettu

³² Hoppu ja Hemmo 2006, s. 92

³³ Heppu ja Hemmo 2006, s. 93-96

³⁴ Kangas 1995, s. 147-151

³⁵ Antila ym. 2005, s. 254

yksilöidä asiakkaiden tarpeiden mukaisesti. Tämä kehitys tulee varmasti jatkumaan myös tulevaisuudessa.³⁶

Vakuutuksenottajalla ei ole yleistä oikeutta peruuttaa vakuutus sopimusta, mutta VSL 13a §:ssä on erityissäännös eläkevakuutusten ja säästöhenkivakuutusten peruuttamisesta. Pykälää sovelletaan myös kapitalisaatiosopimuksiin. Nämä vakuutukset on mahdollista peruuttaa 30 päivän aikana siitä, kun vakuutuksenottaja on saanut tiedon vakuutuksen hyväksymisestä. Peruuttaminen tulee tehdä kirjallisesti. Peruuttamisaika alkaa kulua vasta, kun vakuutuksenottaja on saanut VSL 6 §:n mukaisen vakuutus kirjan. Vakuutuksenottaja kantaa riskin sijoitusten arvokehityksestä myös peruuttamisaikana. Jos säästöosuus on riippuvainen sijoituskohteiden arvonkehityksestä, saa vakuutuksenantaja vähentää palautettavista maksuista arvonalentumista vastaavan määrän. Arvo lasketaan peruttamis ilmoituksen saapumispäivän mukaan. Mikäli vakuutukseen on kuulunut liitännäisvakuutuksia, päättyvät ne päävakuutuksen lakatessa.³⁷

2.2.3 Vakuutus sopimus ja sen osapuolet

Vakuutus sopimus on varallisuus oikeudellinen oikeustoimi. Sopimuksen perusteella vakuutuksenottaja sitoutuu maksamaan vakuutus maksun ja noudattamaan muita sopimuksessa sovittuja ehtoja. Vakuutuksenantaja puolestaan sitoutuu vakuutusehtojen ja vakuutus sopimus lain mukaisesti suorittamaan vakuutus määrän vakuutus tapahtuman satuttua.³⁸

Vakuutus sopimuksen osapuolina ovat aina vakuutuksenantaja ja vakuutuksen ottaja. Useimmiten henkilö vakuutuksissa sopimukseen sisältyy myös vakuutettu ja edunsaaja, mutta kapitalisaatiosopimus on tästä poikkeus. Käsitteet on määritelty VSL 2 §:ssä.³⁹

Vakuutuksenantaja on se taho, joka myöntää vakuutuksen ja on sitoutunut vakuutus tapahtuman satuttua maksamaan korvauksen tai sovitun vakuutus määrän. Vakuutusten myöntäminen on luvanvaraista toimintaa, joka on määritelty vakuutus yhtiö laissa (VakYL 1062/1979). Vakuutus toimintaa saa harjoittaa yritys, joka on saanut toimiluvan Finanssivalvonnalta. Toimiluvan varaista toimintaa saa harjoittaa kaikissa ETA-valtioissa, eli EU-valtioissa, Norjassa, Islannissa ja Liechtensteinissa. Vastaavasti ETA-valtiossa toimiluvan saanut saa harjoittaa vakuutus toimintaa Suomessa. ETA-alueen

³⁶ Antila 2005, s. 200

³⁷ HE 122/2004, s. 6-7

³⁸ Hoppu ja Hemmo 2006, s. 90-91

³⁹ Antila ym. 2005, s. 208

ulkopuolelta tulevan vakuutusyhtiön tulee hakea toimilupa toimintaansa varten Finanssivalvonnalta.⁴⁰

Vakuutussopimus voidaan tehdä joko vakuutusyhtiön kanssa suoraan tai asiamiehen taikka meklarin välityksellä. Esimerkiksi OP-Private yritysasiakkaille tarkoitettu kapitalisaatiosopimus ”Yrityksen yksilöllinen sijoitussopimus” on OP-Pohjola-ryhmän omistaman OP-Henkivakuutus Oy:n myöntämä. Pankki toimii sopimuksen tekemisessä asiamiehenä. Vakuutusyhtiö saa harjoittaa ainoastaan vakuutusliiketoimintaa, joten on luontevaa, että pankit ja muut sijoitusneuvontaa tarjoavat tahot toimivat usein sijoitusinstrumentin luonteisten vakuutusten asiamiehinä. Kapitalisaatiosopimuksen alle asiakas voi valita erilaisia sijoituskokonaisuuksia, joita varainhoitaja hoitaa sopimuksen mukaisesti.⁴¹

Vakuutuksenottaja on se luonnollinen tai juridinen henkilö, joka on tehnyt vakuutussopimuksen vakuutuksenantajan kanssa. Vakuutuksenottaja voi olla myös useat henkilöt yhdessä. Vakuutusmaksun maksamisen voidaan katsoa olevan vakuutuksenottajan tärkein tehtävä. Vakuutusmaksun voi maksaa myös joku kolmas henkilö, mutta vakuutuksenottaja vastaa kuitenkin maksun maksamisesta ja maksun laiminlyönnin seuraamukset kohdistuvat vakuutuksenottajaan. Vakuutuksenottaja on vakuutuksen omistaja ja näin ollen oikeutettu määräämään vakuutuksesta. Omistajana hän voi esimerkiksi tehdä vakuutukseen muutoksia, pantata tai irtisanoa vakuutuksen tai siirtää määräämisvallan kolmannelle henkilölle. Mikäli vakuutukseen perustuva oikeus on luovutettu, kohdellaan häntä vakuutuksen omistajana.⁴²

Vakuutustapahtuma on se tapahtuma, jonka vuoksi vakuutusyhtiölle syntyy maksuvelvollisuus. Kapitalisaatiosopimuksissa ei varsinaisesti ole vakuutustapahtumaa, sillä siinä ei ole lainkaan vakuutettua. Voidaan kuitenkin katsoa, että vakuutuksen päättymisen on kapitalisaatiosopimuksissa vakuutustapahtuma, sillä se laukaisee vakuutusyhtiön maksuvelvollisuuden.⁴³

2.2.4 Sopimuksen päättyminen

Säästöhenkivakuutuksella ja kapitalisaatiosopimuksella on useita yhteneviä piirteitä, mutta vakuutussopimuksen päättymisessä nämä kaksi tuotetta eroavat toisistaan. Siinä

⁴⁰ Antila ym. 2005, s.208; Hoppu ja Hemmo 2006, s. 2; Finanssivalvonta 2011c

⁴¹ Hoppu ja Hemmo 2006, s. 3; OP-Henkivakuutus 2011, Yrityksen yksilöllinen sijoitussopimus -tuoteseloste s. 1-4; Finanssivalvonta 2011a

⁴² Antila ym. 2005, s. 209; Hoppu ja Hemmo 2006, s. 22-23

⁴³ Antila ym. 2005 s. 199-200

missä säästöhenkivakuutus päättyy yleensä vakuutetun kuolemaan, kapitalisaatiosopimus, jossa ei ole lainkaan vakuutettua, päättyy aina ennalta määrättyä ajankohtana. Kun kapitalisaatiosopimus solmitaan, määrätään samalla vakuutuksen päättymisaikakohta. Kapitalisaatiosopimukset ovat siis poikkeuksetta määräaikaista. Kun vakuutus päättyy, vakuutusyhtiö ilmoittaa vakuutuksenottajalle päättymisestä sekä vakuutussäästön erääntymisestä. Myös EU-direktiivien mukainen vakuutusluokittelu edellyttää kapitalisaatiosopimusten määräaikaista. Joillain vakuutusyhtiöillä on yläraja vakuutuksen voimassaoloajalle. Esimerkiksi OP-Henkivakuutuksen kapitalisaatiosopimus voi olla voimassa enintään 20 vuotta.⁴⁴

Vakuutussopimus päättyy myös, mikäli vakuutuksenottaja nostaa vakuutussäästön. Vakuutussäästön voi nostaa milloin tahansa, mutta mikäli sijoitussalkku sisältää sijoituskohteita, joiden lunastaminen on mahdollista vain tiettyinä ajankohtina, tulee vakuutuksenottajan ilmoittaa nostosta vakuutusyhtiölle kaksi pankkipäivää ennen kuin sijoituskohteen lunastamisen ajankohta päättyy. Muussa tapauksessa sijoituskohteiden lunastus tapahtuu seuraavana mahdollisena ajankohtana. Kun vakuutuksenottaja nostaa vakuutussäästön, maksetaan se hänelle kertasuorituksena mahdollisimman pian, mutta kuitenkin viimeistään kuukauden kuluttua. Vakuutuksen erääntyessä vakuutussäästön arvo määräytyy sopimuksen päättymispäivän mukaan. Mikäli sijoitustuotteiden realisoiminen ei onnistu samaan aikaan, voidaan niitä lunastaa useammassa erässä sitä mukaa kun se on mahdollista. Säästösummasta, joka maksetaan asiakkaalle, vähennetään ne palvelumaksut, jotka vielä on vähentämättä sekä nostosta aiheutuneet kustannukset.⁴⁵

2.2.5 Sopimuksesta aiheutuvat kustannukset

Vakuutusyhtiöt perivät kapitalisaatiosopimuksen ylläpitämisestä erilaisia kuluja ja palkkioita. Kulujen kerroksisuuden vuoksi lopullisia kustannuksia saattaa olla hyvin vaikea arvioida sopimusta solmittaessa, mutta ne vaikuttavat verotuksen lisäksi myös sijoitustuotteen nettotuottoon. Tämän vuoksi kustannusrakenteen ymmärtäminen on hyvin olennaista. Vakuutusyhtiön perimiä kuluja saattavat esimerkiksi olla maksuista perittävät palkkiot (kuormitus- tai maksupalkkiot), säästöistä perittävät palkkiot (hoitopalkkiot), varainhoitopalkkiot ja toimenpidepalkkiot (esimerkiksi takaisinosto). Vakuutusyhtiön perimien palkkioiden lisäksi yleensä peritään myös sijoituskohteisiin liittyviä palkki-

⁴⁴ Antila ym. 2005, s. 121; Finanssivalvonta 2011a ja 2001b

⁴⁵ OP-Henkivakuutus 2011, Yrityksen yksilöllinen sijoitussopimus -tuoteseloste s. 6; OP-Henkivakuutus 2011, Yrityksen yksilöllisen sijoitussopimuksen ehdot, s. 2

oita, kuten sijoituskorien hallinnointipalkkioita ja sijoituskoreihin sisältyvien rahastojen hallinnointipalkkioita.⁴⁶

Vakuutusten hankinnan ja hoidon sekä yleishallinnon kustannuksia kutsutaan liikekuluiksi, jotka vähennetään vuosittain vakuutussäästöistä. OP-Henkivakuutuksen ehdossa liikekulut sisältävät sekä vakuutusyhtiön että varainhoitajan palkkiot. Varainhoitajan palkkio jakautuu kiinteään ja tuottosidonnaiseen osaan. Tuottosidonnainen palkkio realisoituu maksettavaksi, mikäli sijoitusten tuotto on ylittänyt sovitun vertailuindeksin tuoton. Liikekulut voidaan vähentää vakuutussäästöistä esimerkiksi joko neljännesvuosittain, puolivuositain tai vuosittain jälkikäteen. Kiinteät kulut ja palkkiot vähennetään, vaikka tuottoa ei olisi syntynytäkään.⁴⁷

Palkkioiden määrä ilmoitetaan yleensä prosenttilukuna, joka määräytyy sopimukseen liitetyn hinnaston mukaisesti. Yleensä hinnoittelu määräytyy sijoitetun summan mukaan. Huomionarvoista on se, että mistä summasta prosenttiosuus lasketaan. Esimerkiksi OP-Henkivakuutuksen sijoitusvakuutuksessa liikekuluprosentti määräytyy ensimmäisen vakuutusmaksun suuruuden mukaan ja kulut lasketaan jatkossa koko säästösumman perusteella.⁴⁸

Ensimmäinen kustannus, joka kapitalisaatiosopimuksen solmimisesta yleensä syntyy, on niin sanottu sisäänmenokustannus. Vakuutusyhtiö veloittaa kuormituskustannuksen siitä, että asiakas maksaa vakuutusmaksun ja vakuutusyhtiö ottaa rahat hoitaakseen. Esimerkiksi OP-Henkivakuutuksella tämä vakuutusmaksusta perittävä kulu on 2,0% vakuutusmaksun määrästä, mutta enintään kuitenkin 3.000 euroa. Mikäli sijoitettava summa on siis 150.000 euroa tai enemmän, on sisäänmenokustannus aina 3.000 euroa. Vakuutusyhtiöt perivät yleensä maksun myös vakuutuksen niin sanotun hoitokulun muodossa. OP-Henkivakuutus perii hoitokulua 0,4% vuodessa, mutta enintään 3.000 euroa vakuutusaikana.⁴⁹

Vakuutusyhtiöt perivät asiakkailta usein myös toimenpidemaksuja ylimääräisistä palvelutapahtumista. Vakuutuksenottaja saa tietyin väliajoin automaattisesti raportin vakuutussäästön kehityksestä, mutta mikäli vakuutuksenottaja haluaa esimerkiksi ylimääräisen saldotodistuksen tai selvityksen kertyneestä säästösummasta, voi vakuutusyhtiö veloittaa tästä erikseen. OP-Henkivakuutuksella tällainen toimenpidemaksu on 50

⁴⁶ Finanssivalvonta 2011a; kts. vakuutusmaksujen muodostumisesta Rantala ja Pentikäinen 2009, s. 220-226

⁴⁷ OP-Henkivakuutus 2011, Yrityksen yksilöllinen sijoitussopimus -tuoteseloste s. 6; OP-Henkivakuutus 2011, Yrityksen yksilöllinen sijoitussopimus – LIITE 1 Vakuutuksen liikekulut s. 1; Finanssivalvonta 2011a

⁴⁸ OP-Henkivakuutus 2011, Yrityksen yksilöllinen sijoitussopimus -tuoteseloste s. 6

⁴⁹ OP-Henkivakuutus, OP-sijoitusvakuutuksen hinnasto 1.7.2009

euroa kappaleelta. Myös panttauksen rekisteröinti ja poistaminen ovat yleensä maksullisia toimenpiteitä, kuten myös todistus vakuutuksen sisällöstä.⁵⁰

Vakuutusyhtiöillä on erilaisia käytäntöjä siinä, veloitetaanko vakuutuksen sisällä olevien sijoituskohteiden vaihdoista erikseen. OP-Henkivakuutuksen ja Nordea Henkivakuutuksen kapitalisaatiosopimuksissa sijoituskohteiden vaihtaminen on maksutonta. Sen sijaan eri sijoituskohteilla, esimerkiksi rahastoilla, saattaa olla merkintä- ja lunastuspalkkioita. Mikäli valituissa sijoituskohteissa on tällaisia palkkioita, vähentävät ne myös vakuutuksen tuottoa. Suorien sijoitusten omaisuudenhoitoon liittyvistä osto- ja myyntitoimeksiannoista perittävät kulut sovitaan yleensä erikseen. Tällaisia suoria sijoituksia voivat olla suomalaiset osakkeet ja optiotodistukset, ETF- ja ETC-sijoitukset sekä valtion obligaatiot ja muut joukkovelkakirjalainat. Omaisuudenhoitoon liittyvät palkkiot ilmoitetaan yleensä prosentuaalisena osuutena sijoitettavasta summasta.⁵¹

Kapitalisaatiosopimus on tarkoitettu pitkäaikaiseksi sijoitusvälineeksi. Vakuutusyhtiöt perivätkin yleensä aina ennenaikaisesta takaisinostosta ylimääräisiä kuluja. Esimerkiksi OP-Henkivakuutuksella takaisinosto on maksuton vasta, kun vakuutus on ollut voimassa 36 kuukautta. Mikäli takaisinosto tehdään, kun vakuutus on ollut voimassa alle vuoden, peritään nostosta maksua 3% takaisinostettavasta määrästä. Alle kaksi vuotta voimassa olleen sopimuksen takaisinostosta peritään kulua 2% ja alle kolme vuotta voimassa olleesta sopimuksesta 1%. Takaisinostokulua peritään aina vähintään 50 euroa takaisinostettavasta summasta riippumatta.⁵²

Säästö- tai sijoitusvakuutukseen sijoittavan kannattaa aina miettiä, minkä vuoksi sijoitus halutaan tehdä vakuutusyhtiön kautta ja maksaa samalla vakuutusyhtiölle huomattavia maksu-, hoito- ja lunastuspalkkioita. Millaisia lisäetuja on saavutettavissa vakuutusyhtiön kautta sijoitettaessa ja vastaavatko ne ylimääräisten palkkioiden määrää? Kaikkiin tuotteisiin, joihin vakuutustuotteen kautta sijoitetaan, voi kuitenkin sijoittaa myös suoraan. Toisaalta vakuutuksen kautta sijoitettaessa yksittäisellä sijoittajalla on saatavilla kaikki suursijoittajan edut, sillä vakuutusyhtiö hoitaa sijoituksia osana omaa sijoitusvarallisuuttaan.⁵³ Oheisessa taulukossa on yhteenveto kustannuksista käyttäen esimerkkinä OP-Pohjolan hinnasto.

⁵⁰ OP-Henkivakuutus 2011, Yrityksen yksilöllinen sijoitussopimus -tuoteseloste s. 6; OP-Henkivakuutus, OP-sijoitusvakuutuksen hinnasto 1.7.2009

⁵¹ OP-Henkivakuutus, OP-sijoitusvakuutuksen hinnasto 1.7.2009; Yrityksen yksilöllinen sijoitussopimus – LIITE 1 Vakuutuksen liikekulut s. 2; Nordea 2012, Kapitalisaatiosijoitus

⁵² OP-Henkivakuutus, OP-sijoitusvakuutuksen hinnasto 1.7.2009

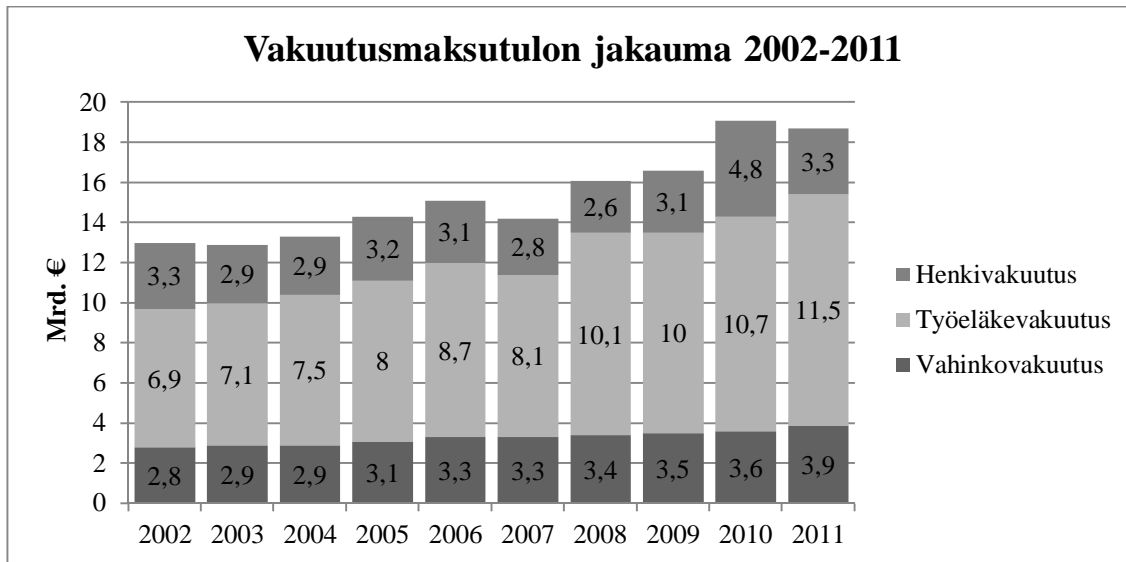
⁵³ Anderson ja Tuhkanen 2004, s. 254

Kustannuksen määrä	Frekvenssi
Kuormituskustannus 2%	Kertaluonteinen max. 3.000 €
Hoitokulu 0,4 %	Vuosittainen max. 3.000 € säästöaikana
Varainhoitajan palkkio, prosentuaalinen	Vuosittainen
Mahdollinen lisäpalkkio varainhoitajalle tuot- tovaatimuksen täytyessä	Kertaluonteinen / vuosittainen
Rahastojen hallinnointipalkkiot	Vuosittainen
Rahastojen merkintä- ja lunastuspalkkiot	Kertaluontoinen / rahastokohtainen
Takaisinosto 50€- 3% säästösummasta	Kertaluontoinen, ei peritä jos pidetään koko sopimusajan
Toimenpidepalkkiot 50 €	Kertaluontoinen
Sijoituskohteiden allokaation muuttaminen	Yleensä ilmainen

Kuvio 2 Kapitalisaatiosopimuksesta aiheutuvat kustannukset

2.3 Kapitalisaatiosopimus Suomessa

Suomessa vakuutusmarkkinoille on tyypillistä, että lakisääteisistä vakuutuksista kertyy suurin osa alan koko maksutulosta. Vuonna 2010 jopa 63 prosenttia koko alan maksutulosta kertyi juuri lakisääteisistä vakuutuksista eli lakisääteisestä eläkevakuutuksesta, lakisääteisestä tapaturmavakuutuksesta ja liikennevakuutuksesta. Kuten oheisesta kuviostakin nähdään, vahinkovakuutusyhtiöiden maksutulot ovat pystytelleet melko tasaisina koko 2000-luvun ajan, kun samaan aikaan työeläkemaksujen ja henkivakuutusmaksujen osuus on ollut nousussa. Erityisesti vapaaehtoisten eläkevakuutusten ja henkivakuutusten maksutulot ovat kasvaneet.

Kuvio 3 Vakuutusmaksutulon jakauma 2001-2011 (FK 2012c, s. 1)

2.3.1 Mihin kapitalisaatiosopimuksen kautta voidaan sijoittaa?

Sijoitussidonnaiset eli niin kutsutut unit linked -vakuutukset tulivat sallituiksi Suomessa vuoden 1994 alussa. Se loi uusia mahdollisuuksia perinteisten vakuutussäästämismuotojen rinnalle ja merkitsi myös vakuutussäästämisen laajentumista muun sijoitustoiminnan alueelle.⁵⁴

Perinteisessä laskuperustekorkoisessa vakuutussäästämisessä vakuutusyhtiön sijoitusasiantuntijat ottavat asiakkaan maksamat vakuutusmaksut hoitaakseen ja sijoittavat ne parhaaksi katsomallaan tavalla erilaisiin sijoituskohteisiin kuten esimerkiksi osakkeisiin, kiinteistöihin ja joukkovelkakirjalainoihin. Näistä eri sijoituskohteista kertyvä tuotto tasataan keskimääräiseksi tuotoksi, jonka perusteella kokonaistuotto määritellään. Jako vakuutuksenottajille tehdään niin, että samantyyppiset vakuutussäästöt saavat samansuuruisen tuoton. Vakuutusyhtiö ei kuitenkaan välttämättä jaa kaikkea tuottoa heti, vaan kerää tuotoista vakavaraisuuspuskuria huonojen aikojen varalle. Perustekoron maksamiseen vakuutusyhtiö on kuitenkin sitoutunut vuosittain, joten ainakin se maksetaan asiakkaalle. Tuotto ei kuitenkaan heilahtelee suuresti eri vuosien välillä juuri tämän tuottojen tasausjärjestelmän vuoksi.⁵⁵

Sijoitussidonnaisen vakuutuksen vakuutus päätöksistä vastaa siis vakuutuksenottaja itse. Näin vakuutuksenottaja saa nauttia koko tuotosta itse, mutta vastaavasti joutuu kantamaan myös tappion itse. Varsinkin sijoitussidonnaisten tuotteiden vasta tultua mark-

⁵⁴ Rantala ja Pentikäinen 2009, s. 403-404

⁵⁵ Rantala ja Pentikäinen 2009, s. 404

kinoille, usein vaihtoehtoina oli pelkästään vakuutusyhtiön valitsemia rahastoja, joiden kesken vakuutuksenottaja sai tehdä valintansa.⁵⁶ Suomen lainsäädännössä ei kuinkaan ole säädetty sitä, millaisiin sijoituskohteisiin sijoitussidonnaisen vakuutuksen kautta voidaan sijoittaa. Kuten OP-Pohjolan sijoitusvaihtoehdoista nähtiin, nykyään sijoitussidonnaisten vakuutusten sijoituskohteiksi tarjotaan jo monipuolisempia vaihtoehtoja. Esimerkiksi Henki-Tapiola toi tämän vuoden alussa markkinoille kapitalisaatiosopimuksen, jossa sijoitetaan hajautettuun kiinteistösalpakuun. Näin myös yksityiset ja pienemmät yritykset saavat mahdollisuuden ulottaa sijoituksensa myös toimitilasijoittamiseen⁵⁷. Ehkä juuri tämän laajentuneen sijoitusvalikoiman myötä kapitalisaatiosopimusten suosio Suomessa on viime vuosien aikana lähtenyt räjähdysmäiseen kasvuun. Seuraavassa kappaleessa käsitellään kapitalisaatiosopimuksen suosiota tilastollisessa valossa.

2.3.2 Kapitalisaatiosopimus vakuutusmarkkinoilla

Vuonna 2007 alkaneen finanssikriisin seurauksena vuosi 2008 oli huono vakuutusallalla. Henkivakuutusten maksutulo jäi 6 prosenttia edellisen vuoden vastaavasta luvusta ja kotimaasta saatu maksutulo oli näin vain 2,6 miljardia euroa. Maksutuloon vaikutti se, että sijoitussidonnaisten vakuutustuotteiden houkuttelevuus muihin sijoitustuotteisiin verrattuna kärsi, kun finanssikriisin seurauksena vakuutustuotot kääntyivät negatiivisiksi. Vaikka henkivakuutustuotteiden suosio laskettuna uusmyynnillä ja maksutulolla heikentyi selvästi, kapitalisaatiosopimusten maksutulo sitä vastoin kasvoi 150 prosenttia 184 miljoonaan euroon. Kasvun taustalla vaikutti se, että vuonna 2008 kapitalisaatiosopimuksia alettiin ensimmäisen kerran tarjota myös yksityisasiakkaille yritysasiakkaiden lisäksi. Ero esimerkiksi sijoitussidonnaisen henkivakuutuksen ja kapitalisaatiosopimuksen välillä oli kuitenkin vielä selvä, sillä sijoitussidonnaisten henkivakuutusten maksutulo oli 497 miljoonaa euroa vuonna 2008 ja kapitalisaatiosopimuksen vain 184 miljoonaa euroa.⁵⁸

Suomi ajautui vuoden 2009 aikana vakavaan taantumaa, joka on vaikuttanut merkittävästi Suomen talouteen viimeisten vuosien aikana. Taantumasta huolimatta oli vuosi 2009 kaikille vakuutusyhtiöille positiivinen ja henkivakuutusyhtiöiden maksutulo kasvoi yli 17 prosenttia. Eniten kasvoivat kapitalisaatiosopimukset, joiden prosentuaalinen muutos maksutulolla mitattuna oli 287,6 prosenttia. Kapitalisaatiosopimusten maksutulo

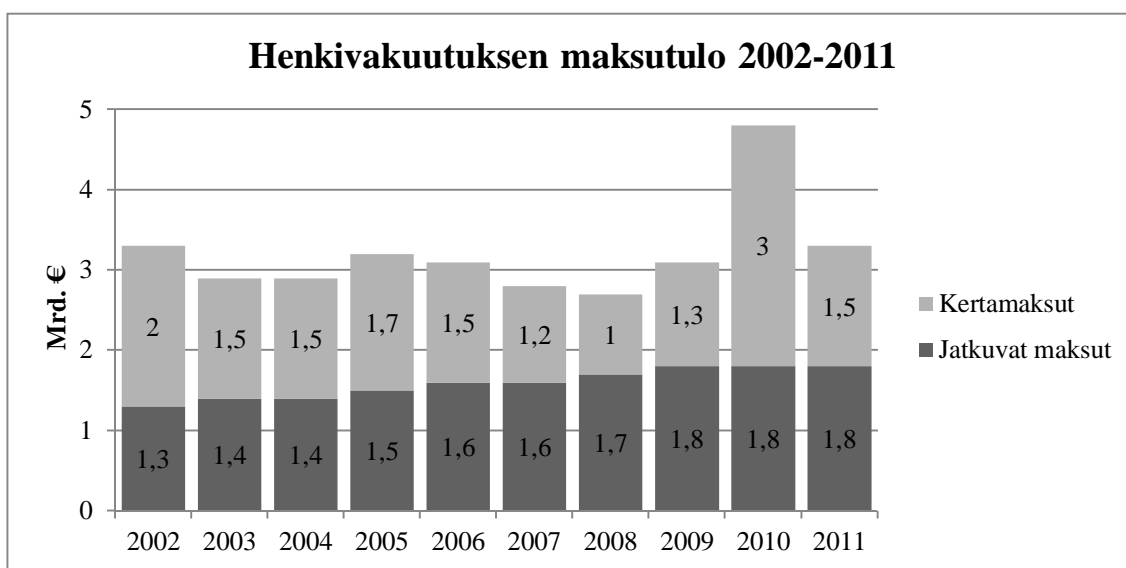
⁵⁶ Rantanen ja Pentikäinen 2009, s. 404

⁵⁷ Tapiola lehdistötiedote 12.3.2012

⁵⁸ Finanssialan keskusliitto 2009, s. 9-10

nousi huikeaan 714 miljoonaan euroon vuonna 2009, kun sijoitussidonnaisten henkivakuutusten maksutulot ylsivät 32,7 prosentin kasvulla vain 660 miljoonaan euroon. Lähes kaikki uudet kapitalisaatiosopimukset tehtiin sijoitussidonnaisina.⁵⁹

Henkivakuutusmarkkinoilla vuosi 2010 oli erinomainen vuosi ja alan maksutulo kasvoi 56 prosenttia edelliseen vuoteen verrattuna. Henkivakuutusten kokonaismaksutulo oli euromääräisesti mitattuna lähes 5 miljardia euroa. Oheisesta kuviosta huomataan, että vakuutusyhtiöiden jatkuvat maksut ovat olleet lievässä nousussa koko tarkasteluajan ajan kun taas kertamaksuisten vakuutussijoitusten summat ovat vaihdelleet paljon eri vuosien välillä. Vuonna 2010 henkivakuutusten kertamaksuissa oli huomattava piikki, minkä vuoksi esimerkiksi kapitalisaatiosopimusten maksutulo nousi merkittävästi.⁶⁰

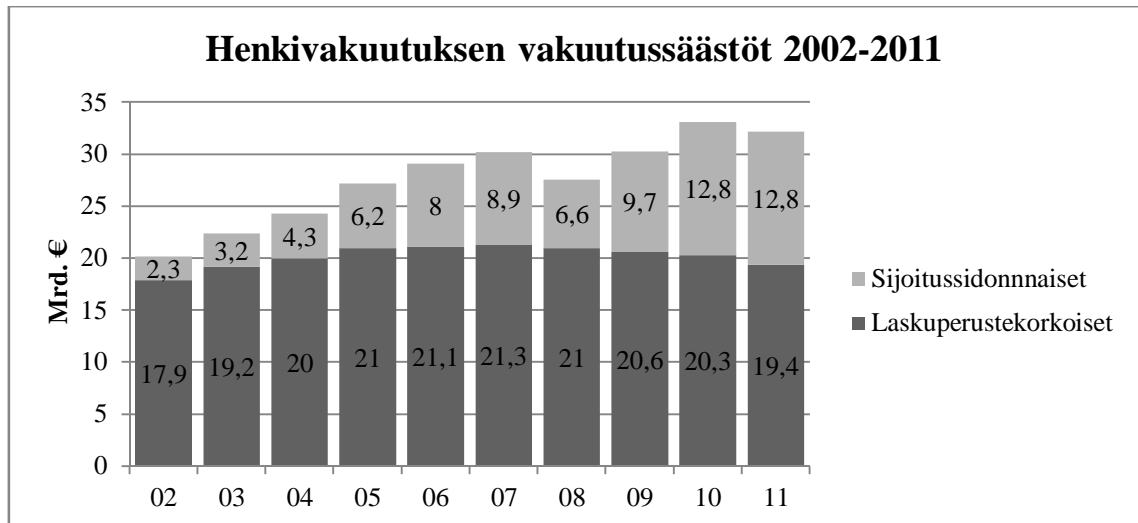
Kuvio 4 Henkivakuutuksen maksutulo 2002-2011 (FK 2012c, s. 9)

Vakuutussäästöjen määrä kokonaisuudessaan kasvoi vuonna 2010 yhteensä 9,5 prosenttia, mikä oli suunnilleen saman verran kuin edellisenäkin vuonna. Sijoitussidonnaisten tuotteiden osuus kasvusta oli taas huomattava. Niiden osuus kasvoi 32,6 prosenttia 12,8 miljardiin euroon. Laskuperustekorkoisten tuotteiden vakuutussäästöt olivat 20,3 miljardia euroa. Kuvaajasta nähdään, että sijoitussidonnaiset tuotteet ovat kasvattaneet osuuttaan vuosituhanen vaihteesta lähtien samaan aikaan kun laskuperustekorkoisten tuotteiden vakuutussäästöt ovat pysytelleet vuosituhanen alun jälkeen samalla tasolla.⁶¹

⁵⁹ Finanssialan keskusliitto 2010, s. 4-9

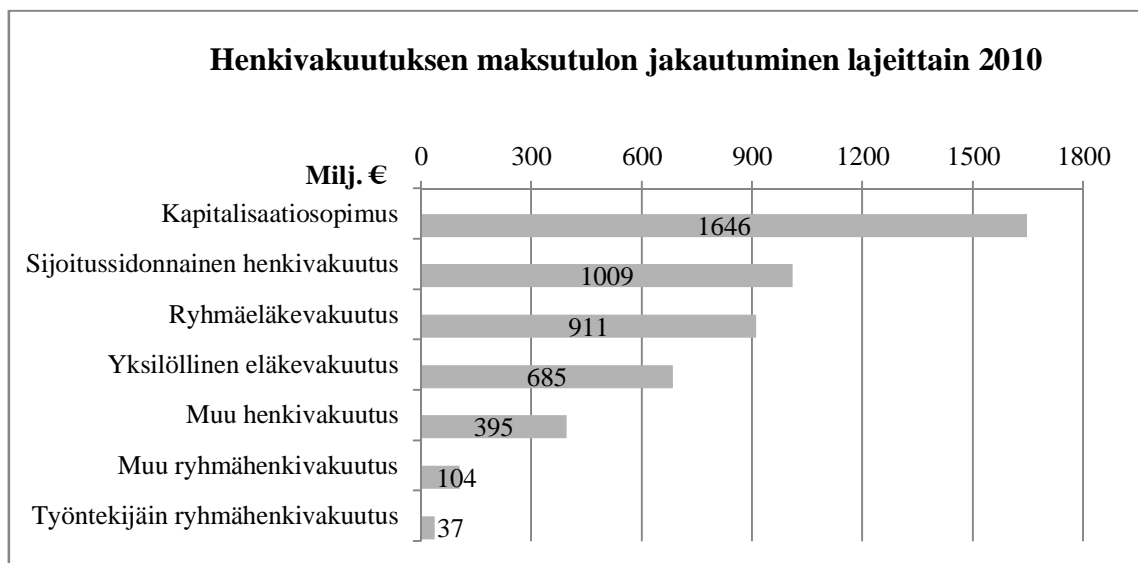
⁶⁰ Finanssialan keskusliitto 2011, s. 9

⁶¹ Finanssialan keskusliitto 2011, s. 9

Kuvio 5 Henkivakuutusten vakuutussäästöt 2002-2011 (FK 2012c, s. 10)

Vuosi 2010 oli kapitalisaatiosopimusten kannalta erinomainen vuosi. Uusia sopimuksia tehtiin vilkkaasti ja lukumääräisesti mitattuna kasvu oli 62 prosenttia edellisvuoteen verrattuna. Kapitalisaatiosopimusten maksutulo kasvoi 130 prosenttia 1,6 miljardiin euroon. Kapitalisaatiosopimusten maksutulot siis lähes kymmenkertaistuivat kahden vuoden aikana.

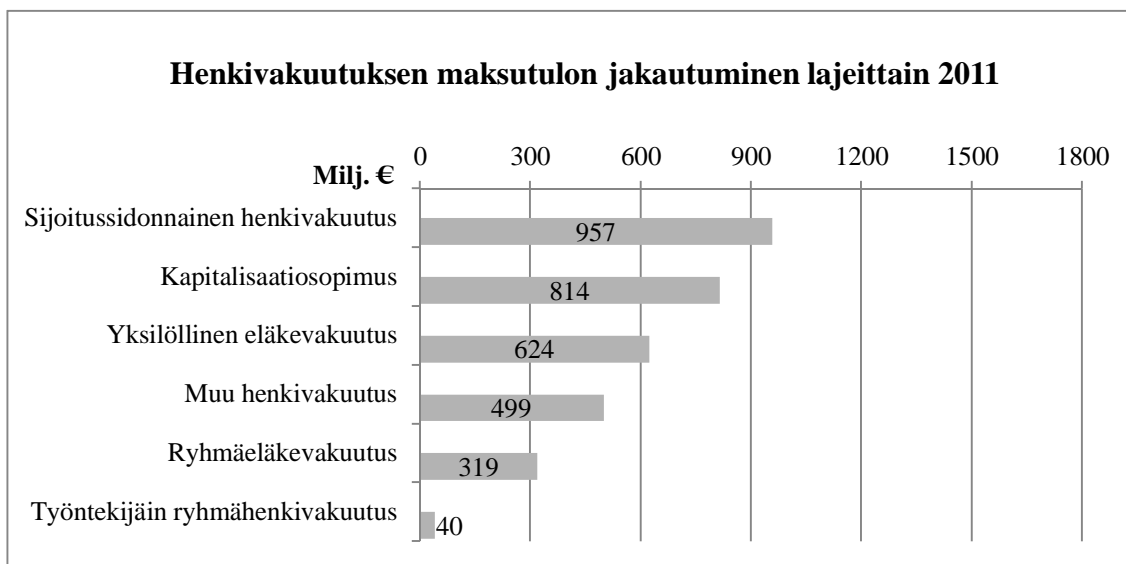

Kuvio 6 Maksutulon jakautuminen lajeittain 2010 (FK 2011, s. 11)

Vaikka vuosi 2011 oli maltillisen kasvun aikaa Suomessa, henkivakuutusten maksutulo pieneni 32 prosenttia vuonna 2011 edellisvuoteen verrattuna. Kuten henkivakuutus maksutuloa osoittavasta taulukostakin (Kuva 4) nähdään, selitys voimakkaalle negatiiviselle kehitykselle löytyy kertamaksuisten vakuutusten maksutulon piikistä vuonna 2010. Kertamaksuja henkivakuutuksiin tehtiin vuonna 2011 huomattavasti edellisvuotta

vähemmän. Vaikka jatkuvamaksuisten henkivakuutusten maksutulo pysytteli vuonna 2011 samalla tasolla kuin edellisenäkin vuotena, painui maksutulo rankasti negatiiviseksi verrattuna vuoteen 2010. Eniten vähenivät kapitalisaatiosopimuksista ja ryhmähenkivakuutuksista saadut maksut. Myös uusmyynti heikkeni vuonna 2011, sillä uusien sopimusten määrä aleni lähes kaikissa tuoteryhmissä. Vakuutussäästöjen määrä väheni 2,9 prosenttia 32,2 miljardiin euroon. Laskuperustekorkoisten säästöjen määrä aleni 4,7 prosenttia 19,4 miljardiin euroon samalla, kun sijoitussidonnaisten vakuutusten säästöt pysyttelivät edellisen vuoden tasolla.⁶²

Kapitalisaatiosopimusten maksutulo aleni vuonna 2011 50 prosenttia verrattuna edelliseen vuoteen. Vielä vuonna 2010 kapitalisaatiosopimus oli vakuutuslajeista selvästi suurimpana maksutulolla mitattuna, mutta kuten alla olevasta kuviostakin nähdään, vuonna 2011 kapitalisaatiosopimusten maksutulo laski 814 miljoonaan euroon, ja sijoitussidonnaiset henkivakuutukset nousivat suurimmaksi vakuutuslajiryhmäksi maksutulon mukaan. Sen sijaan sijoitussidonnaisten henkivakuutusten maksutulo laski vain 5 prosenttia 957 miljoonaan euroon. Kapitalisaatiosopimuksen suosio laski myös uusien sopimusten määrällä mitattuna, sillä kapitalisaatiosopimuksia solmittiin 21 prosenttia vähemmän kuin vuonna 2010. Lähes kaikki uudet kapitalisaatiosopimukset olivat vuonna 2011 sijoitussidonnaisia.⁶³ Vaikka kapitalisaatiosopimuksen suosio laski selvästi vuoden 2010 erinomaiseen kasvuun verrattuna, on selvää, että kapitalisaatiosopimus on vakiinnuttanut asemansa Suomessa varteenotettavana sijoitusinstrumenttina.

Kuvio 7 Maksutulon jakautuminen lajeittain 2011 (FK 2012c, s. 11)

⁶² Finanssialan keskusliitto 2012c, s. 9-10

⁶³ Finanssialan keskusliitto 2012c, s. 10

Suomessa tilinpäätös ja verotus kytkeytyvät poikkeuksellisen kiinteästi toisiinsa. Tilinpäätöksen ja verotuksen läheinen suhde perustuu siihen, että tilinpäätöksestä saatavaa informaatiota käytetään veroilmoituksen tekemisessä, verotuksen toimittamisessa ja tarkastamisessa. Veroilmoituksessa annettavat tiedot perustuvat pääasiassa kirjanpitoon, joten kirjanpidossa tehdyt ratkaisut vaikuttavat määräävästi veroilmoituksen sisältöön ja varsinkin rahamääriin.⁶⁴

Voidaksemme ymmärtää kapitalisaatiosopimuksen verotuksen periaatteita, on hyvä ymmärtää myös kapitalisaatiosopimuksen kirjanpito- ja tilinpäätöskohteluun. Tilinpäätöksen keskeiset tavoitteet on kirjattu kirjanpitolain (KPL; 1336/1997) 3:1:een. Yrityksen taloudellista asemaa kuvataan taseella ja tilikauden tuloksen muodostuminen nähdään tilinpäätöksestä. Tilinpäätökseen kuuluvat taseen ja tuloslaskelman lisäksi myös liitetiedot ja toimintakertomus, sekä mahdollisesti myös rahoituslaskelma. Kirjanpitolain 3:1:ssa ja 3:2:ssa painotetaan, että tilinpäätöksen tärkein tehtävä on antaa oikea ja riittävä kuva yrityksen taloudellisesta asemasta ja tilikauden tuloksesta. Myös kapitalisaatiosopimuksen kirjanpito- ja tilinpäätöskohtelussa on otettava huomioon oikean ja riittävän kuvan periaate.⁶⁵

2.4 Kirjanpitokäytännöt

2.4.1 Sääntelystä

Normiston tuloslaskelman ja varallisuusaseman esittämiselle muodostavat kirjanpitolaki (KPL; 1336/1997) ja kirjapitoasetus (KPA; 1339/1997) sekä työ- ja elinkeinoministeriön asetukset ja päätökset, joihin viitataan useissa kirjanpitolain säännöksissä. Kirjanpidosta säädetään myös useissa erityislaeissa. Kirjanpitolaki ja -asetus väistyvät, mikäli erityislainsäädännössä annetaan niistä poikkeava säännös. Suomessa kirjanpitokäytännön kehitystä säätelee myös kirjanpitolautakunta (KILA), joka toimii työ- ja elinkeinoministeriön yhteydessä. Lautakunnan tehtävät ja kokoonpano on säädetty lailla KPL 8 luvun 2 ja 3 §:ssä. Lautakunnan tehtävänä on hakemuksesta ohjeistaa ja neuvoa kirjanpitolain soveltamisessa, edistää hyvää kirjanpitolapaa yleisin ohjein, antaa poikkeuslu-

⁶⁴ Leppiniemi ja Walden 2010 s. 17-18

⁶⁵ Leppiniemi ja Walden 2010 s. 18

pia sekä tehdä esityksiä tarpeellisiksi katsomistaan asioista työ- ja elinkeinoministeriölle.⁶⁶

Kapitalisaatiosopimuksen kannalta merkityksellisiä tilinpäätösperiaatteita ovat erityisesti KPL 3:3.1 §:n 2a kohdan sisältöpainotteisuus ja 3 kohdan varovaisuusperiaate sekä 5 kohdan suoriteperusteisuus. Oikean ja riittävän kuvan varmistamiseksi tarpeelliset lisätiedot tulee ilmoittaa liitetiedoissa (KPL 3:2.1 §).⁶⁷

Kapitalisaatiosopimukseen ei liity lainkaan vakuutuselementtiä, minkä vuoksi niitä ei katsota vakuutuksiksi kirjanpidossa eikä verotuksessa. Kapitalisaatiosopimus luetaan kirjanpidossa ja tilinpäätöksessä yleensä yrityksen rahoitusomaisuuteen.⁶⁸

Kirjanpitolautakunta on ottanut kantaa kapitalisaatiosopimuksen kirjaamiskäytäntöihin kahdesti. Vuonna 2005 KILA (1754/2005) antoi hakemuksesta lausunnon kapitalisaatiosopimusten käsittelystä kirjanpidossa ja tilinpäätöksessä niin laskuperustekorkoisen kuin sijoitussidonnaisen kapitalisaatiosopimuksen osalta. Vuonna 2009 KILA tarkensi ohjeistustaan lausunnossa (1836/2009), jossa hakija pyysi ohjeistusta sijoitussidonnaisen kapitalisaatiosopimuksen tuoton kirjaamiseen. Näitä lausuntoja tutkitaan seuraavaksi ensin laskuperustekorkoisen vakuutuksen osalta ja sen jälkeen sijoitussidonnaisen vakuutuksen osalta.

2.4.2 Laskuperustekorkoinen kapitalisaatiosopimus

Laskuperustekorkoiselle kapitalisaatiosopimukselle maksetaan laskuperusteista kiinteää korkoa sekä mahdollisesti asiakashyvitystä, josta vakuutusyhtiö päättää vuosittain erikseen. KILA ohjeistaa, että tällaiset tuotot tulee esittää KPL 3:3.1 §:n 5 kohdassa tarkoitetun suoriteperiaatteen mukaisesti tuloslaskelmassa sijoitus- ja rahoitustoiminnan korkotuottona. Erä johon tuotot kirjataan on ”Tuotot muista pysyvien vastaavien sijoituksista” (KPA 1:1.1 ja 1:1.2 kohta 10c). Toteutuneet tuotot sekä vakuutusyhtiön ilmoittamat tuotot kirjataan siis kokonaisuudessaan tilikauden tuotoksi. Tuottoja ei näin ollen tarvitse jaksottaa koko sijoitusajalle varovaisuusperiaatteen mukaisesti, mikäli todennäköisyys tuoton maksamatta jäämiselle on hyvin pieni.⁶⁹

⁶⁶ Leppiniemi ja Walden 2010 s. 19-24; Työ- ja elinkeinoministeriö, 2011. Kts. myös KILA:n internet-sivut: <http://ktm.elinar.fi/ktm/fin/kirjanpi.nsf/Yleisohjesuomi?openView> tai <http://www.edilex.fi/oikeuskaytanto/kila/>

⁶⁷ KILA 1836/2009

⁶⁸ Kivioja ym. 2007, s. 184

⁶⁹ KILA 1754/2005, s. 1-2

Vuosittainen tuotto lisätään taseessa laskuperustekorkoisen kapitalisaatiosopimuksen pääomaan, mikäli edelleen todennäköisyys erän maksamatta jäämiselle on vähäinen. Kyseessä on näin ollen nimellisarvoon taseeseen merkittävästä saamisesta (KPL 5:2 § 1 kohta), eikä KPL 4:6.1 §:n 2 kohdan siirtosaamisesta.⁷⁰

Kirjanpitolautakunta katsoo, että kapitalisaatiosopimuksen hallintokulut on KPL 3:2.1 §:ssä tarkoitetun oikean ja riittävän kuvan antamiseksi ja KPL 3:3.1 §:n 2 kohdan sisältöpainotteisuuden periaatteen nojalla käsiteltävä tuottojen oikaisueränä sijoitustoiminnan yhteydessä. Kapitalisaatiosopimukseen liittyy tyypillisesti ehto, joka vähentää sijoitukselle maksettua tuottoa, mikäli vakuutus irtisanotaan enneaikaisesti. Varovaisuusperiaatteen mukaan tämä osuus on jätettävä kuitenkin tulouttamatta, mikäli vakuutusopimuksen enneaikainen irtisanominen on todennäköistä. Mikäli vakuutuksen takaisinostoarvon ja taseessa esitettävän pääoman erotus on olennainen, tulee tästä mainittua liitetiedoissa KPA 2:4.1 §:n 10 kohdan perusteella.⁷¹

Kirjanpitolautakunnan lausunnossa todetaan, että kapitalisaatiosopimuksesta toteutunut korkotuotto ja vakuutusyhtiön ilmoittama asiakashyvitys kirjataan kirjanpidossa tilikauden korkotuotona. Tämä vuosittainen tuotto lisätään taseeseen saamisena kapitalisaatiosopimuksen pääomaan.⁷²

2.4.3 Sijoitussidonnainen kapitalisaatiosopimus

Sijoitussidonnaisen kapitalisaatiosopimuksen tuotto määräytyy sopimuksessa sovitun sijoituskohteen arvokehityksen mukaisesti. Sijoitussidonnaisen kapitalisaatiosopimuksen pääoma ei ole turvattu, jolloin sijoituksen tuotto voi muodostua myös negatiiviseksi. Kirjanpitolautakunta toteaa lausunnossaan, että myös sijoitussidonnaisten kapitalisaatiosopimusten tuottoa voidaan käsitellä tuotona kirjanpidossa, vaikka tuote onkin pääomaltaan turvaamaton. Tuotot kirjataan varovaisuusperiaatteen mukaan siinä vaiheessa, kun vakuutusyhtiö on lopullisesti sitoutunut niiden maksamiseen. Näin ollen sopimuksen sisällä tapahtuvia ostoja ja myyntejä ei tulouteta kirjanpidossa sopimuksen voimassaoloaikana.⁷³

Tuotot kirjataan tuloslaskelmassa rahoitustuottojen erään ”Tuotot muista pysyvien vastaavien sijoituksista”. Mikäli kokonaistuotto kuitenkin muodostuu negatiiviseksi on kriittisesti arvioitava, mikäli olisi tarpeellista tehdä arvonalennuskirjaus sijoitetun pää-

⁷⁰ KILA 1754/2005, s. 2

⁷¹ KILA 1754/2005, s. 2-3

⁷² KILA 1754/2005, s. 3

⁷³ KILA 1754/2005, s. 3

oman erään. Tuoton ja arvonalennuksen kirjaamista tuleekin kirjanpidossa käsitellä kokonaisuutena, oikean ja riittävän kuvan periaatetta noudattaen.⁷⁴

Tapauksessa 1836/2009 hakija tiedusteli kirjanpitolautakunnalta, miten tulisi toimia tilanteessa, jossa tuoton sijaan sijoituksesta on maksettu pääomanpalautusta. Kirjanpitolautakunta katsoi tällaisen menettelyn olevan täysin mahdollinen, mikäli se oli osapuolten välisen sopimuksen mukainen. Kirjanpitolautakunta ohjeisti, että pääomanpalautus vähentää pysyvien vastaavien sijoituksia maksettuihin vakuutusmaksuihin eli sijoitetuihin varoihin saakka. Mikäli pääomanpalautukset ylittävät sijoitetut varat, tulee ylimenevä osa kirjata tuotoksi. Mikäli on tulkinnanvaraista tulisiko maksettu erä käsitellä tuottona vai pääomanpalautuksena, kirjanpitolautakunnan mukaan hyvä kirjanpito tapa edellyttää kirjaamaan maksun pääomanpalautuksena.⁷⁵

2.4.4 FIFO-sääntö

Kirjanpitolautakunta ohjeisti edellä käsitellyssä tapauksessa 1836/2009, että on hyvän kirjanpitotavan mukaista nostaa kapitalisaatiosopimuksesta ensin pääomaa ennen tuottoja⁷⁶. Tarkastelun arvoista on, että *voiko* kirjanpitovelvollinen kuitenkin nostaa kapitalisaatiosopimuksesta tuottoja ennen pääomaa, sillä se luo joustavuutta verosuunnitteluun. Jos olisi mahdollista päättää, nostetaanko sopimuksen perusteella pääomaa vai tuottoa, voisi kirjanpitovelvollinen esimerkiksi sellaisena vuonna, jolloin muu liiketoiminta on tuottanut tappiota, nostaa kapitalisaatiosopimuksesta tuottoa ja näin ollen kotiuttaa voitoja ilman veroseuraamuksia.

Elinkeinoverolain 14 §:ssä säädetään vaihto-, sijoitus- ja käyttöomaisuuden määrän määrittämisestä. Pykälän toisessa ja kolmannessa momentissa säädetään, että niin vaihto-omaisuus kuin arvo-osuudetkin katsotaan luovutettavan, ellei verovelvollinen muuta näytä, niin sanottua fifo-sääntöä (first-in, first-out) noudattaen, eli siinä järjestyksessä kuin ne on hankittu. Periaatetta sovellettaessa lähdetään siitä, että hyödykkeet tai arvo-osuudet luovutetaan siinä järjestyksessä, jossa ne on hankittu. Periaatetta kuitenkin sovelletaan vain, jos verovelvollinen ei muuta näytä. Toinen vaihtoehto on arvostaa erät niiden todellisten hankintamenojen perusteella. Muita vaihtoehtoja ei säädöksen mukaan ole.⁷⁷

⁷⁴ KILA 1836/2009, s. 5

⁷⁵ KILA 1836/2009, s. 5

⁷⁶ KILA 1836/2009, s. 5

⁷⁷ Andersson ym. 2009, s. 324

Tämän perusteella vaikuttaisi siltä, että fifo-säännölle annetaan verotuksessa painava rooli, eikä esimerkiksi lifo-sääntöä (last-in, first-out) voida käyttää myöskään kapitalisaatiosopimuksen kohdalla. Kirjanpidossahan voidaan periaatteessa noudattaa mitä tahansa tapaa, kunhan valitun tavan toteuttamisessa ollaan johdonmukaisia. Tällä ei ole verotuksellisesti merkitystä, mikäli verotus toteutetaan kuitenkin edellä kuvattuja periaatteita noudattaen. Vaikka verotuksellisesti olisikin hyväksyttävää nostaa kapitalisaatiosopimuksesta tuottoja ennen pääomaa, tulisi kirjanpidon käytäntöjen jatkuvuuden periaatteen mukaan samaa toteutustapaa noudattaa järjestelmällisesti myös jatkossa. Tämä taas olisi erikoinen ratkaisu kapitalisaatiosopimuksen kohdalla, jonka etuna verotuksen lykkäysetu nimenomaan nähdään.

2.4.5 Arvonlennuksen käsittely

Kirjanpitolautakunta on katsonut, että kapitalisaatiosopimusta tulee käsitellä kirjanpidossa pysyviin vastaaviin kuuluvana sijoituksena, jonka arvonalentumisesta säädetään KPL 5:13 §:ssä. Pykälässä säädetään, että ”jos pysyviin vastaaviin kuuluvan hyödykkeen tai sijoituksen todennäköisesti tulevaisuudessa kerryttämä tulo on pysyvästi vielä poistamattomana hankintamenoa pienempi, erotus on kirjattava arvonalennuksena kuluksi”. Sisältö pykälään tulee neljännestä direktiivistä⁷⁸, jossa 35(1)(c)(bb) artikla on pakottava ja määrää, että mikäli arvonalentumista voidaan pitää pysyvänä, on arvonalennus tehtävä kaikkien pysyvien vastaavien osalta⁷⁹. Kirjanpitolautakunta katsoo, että sijoituksen tulonodotuksia kuvaa parhaiten sen markkinahinta tilinpäätöshetkellä. Mikäli sijoituksella ei ole markkinahintaa, sijoituksen tuottamien rahavirtojen nykyarvo kuvaa parhaiten sijoituksen arvoa. Mikäli sijoituksen arvo on huomattavasti alhaisempi kuin kirjanpitoarvo, eikä arvonalennuskirjausta ole tehty, tulee kirjanpitovelvollisen osoittaa, miksi arvonalennusta ei tule pitää pysyvänä ja esittää selvitys liitetiedoissa.⁸⁰

Varovaisuuden periaate ohjaa myös arvonalennuksen tarkastelua. Pysyvä alentuminen ei tarkoita lopullisuutta, vaan sitä, että on objektiivisesti tarkasteltava voiko sijoituksen tuotot enää saavuttaa kirjanpitoarvoa vastaavaa rahamäärää pitoaikana. Arvion tulee perustua saman tai vastaavan instrumentin pitkäaikaiseen markkinakehitykseen. Kirjanpitolautakunta katsoo, että vaikka uskottaisiin, että pysyvyyssehto ei tule täyty-

⁷⁸ Euroopan yhteisöjen neljäs yhtiöoikeudellinen direktiivi (78/660/ETY)

⁷⁹ HE 173/1997 k. 1.1, 5 luku, Arvostus ja jaksotussäännökset

⁸⁰ KILA 1836/2009 s. 5

mään, ja sijoituksen käypä arvo tulee kehittymään tulevaisuudessa, on kirjanpitovelvollisen silti ilmoitettava kirjanpitoarvon ja käyvän arvon erotus liitetiedoissa.⁸¹

2.4.6 Suora sijoitus suhteessa kapitalisaatiosopimukseen kirjanpidossa

Tapauksessa 1836/2009 kirjanpitolautakunnalta tiedusteltiin myös kapitalisaatiosopimuksen vaikutusta kirjanpitokäsittelyyn verrattuna siihen, että sijoitus olisi tehty suoraan sijoitustuotteeseen. Hakijan kuvailemassa tilanteessa yhtiö oli sijoittanut varoja juoksuajaltaan useamman vuoden kestoiseen kapitalisaatiosopimukseen. Varat oli sijoitettu Pankki Oy:n markkinoimaan sertifikaattiin, joka oli joukkovelkakirjan luonteinen. Varoja, joita sertifikaatilla kerrytettiin sijoitettiin edelleen kohderahastoon, jonka varat puolestaan oli sijoitettu henkivakuutuksiin. Kyseinen rahasto oli henkivakuutusten omistaja ja edunsaaja.⁸²

Kirjanpitolautakunta totesi lausunnossaan, että hakemuksen kaltaisessa tilanteessa kapitalisaatiosopimus on ollut sijoitusjärjestelyn edellytys. Tällaista rakennetta ei oltaisi voitu muodostaa ilman kapitalisaatiosopimusta. Kirjanpitolautakunta katsoi, että sopimuksen sisällä tapahtuvilla muutoksilla kuten sijoitusten allokaatiomuutoksilla on merkitystä sijoituksen arvostukselle. Myös osallisina olevien yritysten taloudellisella tilalla saattaa olla vaikutusta sijoitustuotteeseen. Tämän perusteella kirjanpitolautakunta katsoi, että sijoitusta ei voida käsitellä kirjapidossa niin, että kapitalisaatiosopimus ”sivuu-tettaisiin”. Mikäli hakijayritys olisi sijoittanut suoraan sertifikaattiin, olisi kyseessä ollut sijoitus rahoitusvälineeseen ja näin ollen sitä olisi kohdeltu kirjapidollisesti rahoitusvälineitä koskevien säännösten mukaisesti.⁸³

2.4.7 Rahoitusomaisuus kirjanpidossa IFRS-standardien mukaan

Euroopan unionissa hyväksyttiin 7.6.2002 niin sanottu IAS-asetus, jonka mukaan EU-alueella listattujen yritysten tulee laatia konsernitilinpäätöksensä IFR-standarden mukaan. Suomen kirjanpitolainsäädäntöä uudistettaessa meillä otettiin kanta, että myös muut kuin listatut yhtiöt saavat halutessaan laatia IFRS-tilinpäätökseen, mutta siihen ei

⁸¹ KILA 1836/2009 s. 6

⁸² KILA 1836/2009 s. 1 ja 4

⁸³ KILA 1836/2009 s. 4-5

ole pakkoa. Nähtävissä on, että IFRS-tilinpäätöksen käyttö tulee lisääntymään tulevaisuudessa myös muissa kuin noteeratuissa yhtiöissä.⁸⁴

Rahoitusvarat voivat kuulua omaisuuslajijaottelussa joko rahoitus-, vaihto-, sijoitus-, tai käyttöomaisuuteen. Jo aiemmin on todettu, että kapitalisaatiosopimus määrittellään rahoitusomaisuudeksi. IFRS-standardien mukaisesta rahoitusvarojen kirjaamisesta määrätään IAS 39 -standardissa. Standardin mukaan rahoitusvarat ja -velat arvostetaan kirjanpidossa käypään arvoon, kun ne merkitään kirjanpitoon ensimmäisen kerran. Mikäli kyseessä on instrumentti, jota ei myöhemmin arvosteta käypään arvoon tulosvaikutteisesti, instrumentin hankinnasta tai liikkeelle laskemisesta aiheutuneet kustannukset lisätään myös käypään arvoon. Rahoitusvarat ja -velat jaotellaan myöhempää arvostamista varten seuraavasti⁸⁵:

- käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat rahoitusvarat ja -velat;
- eräpäivään asti pidettävät sijoitukset;
- lainat ja muut saamiset;
- myytävissä olevat rahoitusvarat; ja
- muut kuin käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat rahoitusvarat.

Käyvän arvon käyttäminen edellyttää aina sitä, että arvo voidaan määrittellä luotettavasti. Tämän vuoksi esimerkiksi sellaisia oman pääoman ehtoisia sijoituksia, joita ei ole noteerattu markkinoilla, ei voida arvostaa käypään arvoon. Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat rahoitusvaroihin kuuluvat erät arvostetaan käypään arvoon ilman kaupankäyntikustannusten vähentämistä. Arvostamisesta aiheutuvat voitot ja tappiot on kirjattava tulosvaikutteisesti.⁸⁶

Eräpäivään asti pidettävät sijoitukset ovat sellaisia johdannaisvaroihin kuulumattomia sijoituksia, joihin liittyvät maksusuoritukset ovat kiinteitä tai määritettävissä. Tällaiset eräpäivään asti pidettävät sijoitukset ovat usein lainainstrumentteja, kuten joukko-velkakirjalainoja. Eräpäivään asti pidettävät sijoitukset edellyttävät sopimusjärjestelyä, jossa määrittellään maksujen määrät ja ajankohdat. Esimerkiksi osakkeita ei voida lukea tähän erään, sillä niillä ei ole eräpäivää.⁸⁷ Sen sijaan kapitalisaatiosopimuksen voidaan katsoa kuuluvan eräpäivään asti pidettävien sijoitusten ryhmään, sillä se päättyy tiettyinä päivinä ja siihen kuuluvat maksut on määritelty sopimuksella. Se ei myöskään voi kuulua mihinkään muuhun rahoitustuotteiden erään.

⁸⁴ IFRS – käytännön käsikirja 2006, s. 15

⁸⁵ HE 176/2008 k. 2.1 IFRS-standardit

⁸⁶ HE 176/2008 k. 2.1 IFRS-standardit

⁸⁷ HE 176/2008 k. 2.1 IFRS-standardit

Eräpäivään asti pidettävät sijoitukset arvostetaan alkuperäisen kirjaamisen jälkeen sisäisen korkokannan menetelmää käyttäen jaksotettuun hankintamenuon. Tähän erään taseeseen merkittävistä rahoitusvaroista johtuva voitto tai tappio merkitään tulosvaikutteisesti, kun kyseinen erä kirjataan pois taseesta tai kun sen arvo alentuu sekä yli- ja alikurssin jaksotuksia tehtäessä.⁸⁸

Kirjanpitolaki sallii rahoitusvälineille kaksi vaihtoehtoista käsittelytapaa. Saamiset merkitään taseeseen nimellisarvoon (KPL 5 luku 2 §), kuitenkin enintään todennäköiseen arvoon. Rahoitusomaisuuteen kuuluvat arvopaperit ja muut sellaiset rahoitusvarat merkitään taseeseen hankintamenuon suuruusina tai, jos niiden todennäköinen luovutus-hinta tilinpäätöspäivänä on sitä alempi, tämän määräisinä. Tämän hankintamenu- ja nimellisarvopohjaisen kirjaustavan lisäksi kaikilla kirjanpitovelvollisilla on kirjanpitolain 5 luvun 2 a §:n mukaan mahdollisuus arvostaa rahoitusvälineet käypään arvoon sekä tilinpäätöksessä että konsernitilinpäätöksessä. Käyvän arvon muutos voidaan merkitä joko tuotoksi tai kuluksi tuloslaskelmaan tai taseen omaan pääomaan sisältyvään käyvän arvon rahastoon.⁸⁹

Kirjanpitolain mukainen rahoitusvälineiden arvostaminen poikkeaa IAS 39 -standardista siinä, ettei käyvän arvon option käyttö ole mahdollista. Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavien rahoitusvälineiden luokkaan voi siten kuulua vain kaupankäyntitarkoituksessa pidettäviä rahoitusvälineitä ja johdannaisia.⁹⁰

IAS 12 -standardissa määrätään, että laskennallinen verovelka kirjataan kaikista veronalaisista väliaikaisista eroista. Silloin, kun omaisuuserä merkitään taseeseen, lähtökohtana nähdään, että se tuottaa tulevaisuudessa yhteisölle taloudellista hyötyä. Silloin, kun omaisuuserän kirjanpidossa poistamaton hankintamenu ylittää sen verotuksessa poistamattoman hankintamenuon, veronalaisen taloudellisen hyödyn määrä on suurempi kuin verotuksessa vähennyskelpoinen määrä. Tämä on veronalainen väliaikainen ero, josta verotus realisoituu tulevilla tilikausilla ja aiheuttaa kirjanpitoon laskennallisen verovelan.⁹¹

Kaikista väliaikaisista eroista johtuvat laskennalliset verovelat on IAS 12 -standardin mukaan merkittävä taseeseen, ellei asiaan ole nimenomaisesti säädetty poikkeusta. Rahoitusvälineiden arvostaminen käypään arvoonsa on nykyisessä Suomen kirjanpito- ja verolainsäädännössä tyypillinen erä, josta aiheutuu kirjanpidossa ja verotuksessa poistamattoman hankintamenuon välinen ero. Suomen kirjanpitolain mukaan rahoitusvälineiden arvostamisesta käypään arvoon ei aiheudu laskennallista verovelkaa, mutta IAS

⁸⁸ HE 176/2008 k. 2.1 IFRS-standardit

⁸⁹ HE 176/2008 k. 2.1 Kirjanpitolain säännökset

⁹⁰ HE 176/2008 k. 2.1 Kirjanpitolain säännökset

⁹¹ IFRS – käytännön käsikirja 2006, s. 194

12:n mukaan näistä on laskettava laskennallinen verovelka. Mikäli kyseisestä omaisuuserästä ei tehdä säännönmukaisia poistoja, väliaikaisen eron oletetaan realisoituvan myyntinä. Kuten esimerkiksi kapitalisaatiosopimuksen kohdalla lopulta tapahtuukin.⁹²

Edellisestä huomataan siis, että kapitalisaatiosopimuksen kirjanpitoikäytännöt vaihtelevat Suomen kirjanpitolain mukaisen tavan ja IFRS-standardien mukaisten tapojen välillä. Mikäli tulevaisuudessa IFRS-käytännöt tulevat lisääntymään, joudutaan myös yhä useammin laskennallinen verovelka ottamaan huomioon tilinpäätöstä laadittaessa.

2.5 Kapitalisaatiosopimus verotuksessa

2.5.1 Elinkeinoverolain soveltamisalasta

Verotuksessa sovellettavat verolait määräytyvät sen perustella, millaista liiketoimintaa yritys todellisuudessa harjoittaa, ei yhtiömuodon perusteella. Käytännössä erot esimerkiksi tuloverolain ja elinkeinoverolain välillä ovat varsin pieniä. Elinkeinoverolaki mahdollistaa kuitenkin enemmän jaksotusmahdollisuuksia kuin tuloverolaki (TVL; 1535/1992) ja vuoden 2004 verouudistuksen jälkeen vain elinkeinotoimintaan kuuluvien osakkeiden osalta voidaan hyödyntää osakeluovutusvoittojen verovapaussäännöstä (EVL 6 b §).⁹³

Eri tulolähteiden tuloksia ei voida kuitata keskenään, joten tulolähdejako vaikuttaa suoraan yrityksen tuloksen laskentaan. Verotettavan tulon määrittäminen myös poikkeaa osittain toisistaan elinkeinoverolaissa ja tuloverolaissa. EVL:n mukaan verotettavan tulolähteen menon vähennyskelpoisuus on laajimmillaan, kun taas TVL-tulolähteessä yritys ei voi esimerkiksi vähentää kurssitappioita tai muita menetyksiä verotettavasta tulosta. Arvon alentumispoistoja voi tehdä EVL:ssä kaikista muista arvopapereista kuin osakkeista, mutta tuloverolaissa tämä ei ole mahdollista.⁹⁴

EVL 1 §:ssä säädetään lain soveltamisalasta. Lakia sovelletaan liike- ja ammattitoimintaan, jonka tunnusmerkkejä laissa ei kuitenkaan luetella. Pitkäaikaisen verotuskäytännön mukaan tunnusmerkkejä ovat: 1) Voiton tavoittelu, 2) itsenäisyys, 3) liiketoimintariski, 4) jatkuvuus ja suunnitelmallisuus, 5) toiminnan kohdistuminen rajoittamattomaan joukkoon.⁹⁵

⁹² IFRS – käytännön käsikirja 2006, s. 194-195

⁹³ Kukkonen 2007, s. 27

⁹⁴ Kukkonen 2007, s. 28

⁹⁵ Kukkonen 2007, s. 28-29

2.5.2 *Luovustusvoittoverotuksen peruslähtökohdat EVL:ssä*

Elinkeinoverolaissa ei ole nimenomaisia säädöksiä kapitalisaatiosopimuksen kohtelusta. Kapitalisaatiosopimuksen katsotaan kuitenkin yleensä kuuluvan elinkeinotoimintaa harjoittavan yrityksen rahoitusomaisuuteen, joten kapitalisaatiosopimuksen verotukseen sovelletaan niitä säännöksiä, joita rahoitusomaisuuden verotuksesta on annettu.⁹⁶

Elinkeinotoiminnan tulos lasketaan EVL:n mukaan tuloverotuksessa (EVL 1 §). Elinkeinotoiminnalla tarkoitetaan tässä liike- ja ammattitoimintaa. Keskeinen kysymys verotettavasta tulosta puhuttaessa on tulokäsitteen laajuus, eli mitä kaikkea luetaan veronalaiseen tuloon. Suomessa tuloverojärjestelmä perustuu melko laajaan tulokäsitteen, mutta kuitenkin siten, että vain realisoituneet arvonnousut eli luovutusvoitot ovat veronalaisia.⁹⁷

Realisointiperiaatteen taustalla on ajatus siitä, että suoritteen arvonnousu todellisuudessa realisoituu kassavirraksi vasta myynnin yhteydessä. Mikäli arvonnousuja verotettaisiin ennen kuin ne realisoituvat, verovelvollinen voisi joutua tilanteeseen, jossa tämä joutuisi myymään omaisuuttaan suoriutuakseen verosta. Luonnollisesti nykyään realisoitumattomat tappiot ovat vastaavasti vähennyskelpottomia.⁹⁸

Elinkeinoverolain tulokäsite on lähtökohtaisesti hyvin laaja, ja kaikki elinkeinotulot täten veronalaisia. Symmetriaperiaatteen mukaan kaikki hankintamenot ovat vastaavasti vähennyskelpoisia. Elinkeinotuloja ovat elinkeinotoiminnassa rahana tai rahanarvoisena etuutena saadut tulot (EVL 4 §). Verotuksen lähtökohta on, että tulon täytyy syntyä lopullisesti ja peruuttamattomasti ilman myöhempiä jatkoluovutustoimia.⁹⁹

2.5.3 *Verotuksen ja kirjanpidon suhde*

Kirjanpito ja verotus muodostavat periaatteessa kaksi toisistaan erillistä järjestelmää. Kirjanpitoa säädellään kirjanpitolaissa ja yrityksen verotusta elinkeinoverolaissa. Käytännössä kirjanpito ja verotuksen laskenta ovat monilta osin kietoutuneet toisiinsa ja verotettavan tulon laskenta perustuu pitkälti kirjanpidolliseen tulokseen. Eroavaisuuksia kuitenkin löytyy. Molemmat laskentanormistot nojautuvat meno – tulo-teoriaan, jonka mukaan kulut tulee kohdistaa niitä vastaavaan menoon. Tilinpäätöksen tärkein tehtävä on kuitenkin nykyään KPL:n mukaan esittää oikea ja riittävä kuva yrityksen taloudelli-

⁹⁶ Wahlroos 2012, s. 82

⁹⁷ Andersson ym. 2009, s. 15-16; Kukkonen 2007, s. 47-48

⁹⁸ Kukkonen 2007, s. 48

⁹⁹ Kukkonen 2007, s. 49-50

sesta tilanteesta, eikä niinkään laskea jakokelpoista voittoa ja tulosta. Verotuksen laskentamalli kuitenkin edelleen perustuu perinteiseen meno – tulo-teoriaan.¹⁰⁰

Keskeinen ero KPL:n ja EVL:n välillä on laajuusero. Kirjanpidon nettotulos on verotuksen laskennan perusta. Tätä kirjanpidon nettotulosta kuitenkin oikaistaan kirjanpidon tuloslaskennan ja verotuksen tuloslaskennan eroilla. Nämä voidaan jakaa laajuuseroihin ja jaksotuseroihin. Laajuuserot kirjanpidon ja verotuksen välillä aiheutuvat siitä, mitä tuloja ja kuluja otetaan huomioon kirjanpidon tulosta laskettaessa ja toisaalta verotusta laskettaessa. Verotettavaa tuloa laskettaessa kirjanpidon tulosta eräällä tavalla korjataan.¹⁰¹ Oheinen kuva selventää prosessia:

<p>Kirjanpidollinen voitto</p> <p>+ veronalaiset tulot, jotka eivät ole kirjanpidon tuotoissa</p> <p>- verovapaat tulot, jotka ovat kirjanpidon tuotoissa</p> <p>+ vähennyskeltottomat menot, jotka ovat kirjanpidon kuluissa</p> <p>- <u>vähennyskelpoiset menot, jotka eivät ole kirjanpidon kuluissa</u></p> <p>= verotettava tulo</p>

Kuvio 8 KPL-voitto ja verotettava tulo (Myrsky ja Linnakangas 2006, s. 56)

2.5.4 Kehitysnäkymiä realisoitumattomien arvonmuutosten verotukseen

IFRS-standardien käyttöönotto muuttaa verotuksen ja kirjanpidon suhdetta Suomessa ensin pörssi-yhtiöissä ja myöhemmin myös pienemmissä yhtiöissä, mikäli IFRS-standardit otetaan käyttöön myös pienemmissä yhtiöissä. Muutos tulee etäännyttämään kirjanpidon ja verotuksen suhdetta, sillä IFRS-tilinpäätöksessä menot arvostetaan lähtökohtaisesti markkinahintaan, kun taas verotuksessa kaikki perustuu historialliseen hankintamenuon.¹⁰²

Elinkeinoverotuksen puolella hyväksytyjä tuloksentasauskeinoja ei myöskään voida soveltaa IFRS-tilinpäätöksessä. Tällaisia järjestelyjä ovat esimerkiksi varaus ja poistoero. Poistojen ohella ehkä suurin kysymys on yhtiöiden omaisuuden käypähintainen arvostaminen. Mikäli IFRS-standardien hyväksymä yhtiön varojen arvonnousu kasvattaa osakeyhtiölain (OYL; 624/2006) mukaisia jakokelpoisia varoja eikä kuitenkaan syn-

¹⁰⁰ Kukkonen 2007, s. 52-53

¹⁰¹ Myrsky ja Linnakangas 2006, s. 54-56; Kukkonen 2007, s. 53-56

¹⁰² Kukkonen 2007, s. 59

ny uutta verotettavaa, varat aletaan suurella todennäköisyydellä arvottaa uudelleen. Tämä osaltaan rapauttaa osinkoverotusta.¹⁰³

Kertymäperusteinen eli realisoitumaton arvonnousu ei siis ole tällä hetkellä mukana yrityksen EVL-tulossa. Yritysverotuksen kehitystyöryhmän ehdotus vuodelta 2006 meni kuitenkin läpi, ja vuodesta 2009 lähtien tietyissä tilanteissa likvidien rahoitusinstrumenttien realisoitumattomat arvonneuotokset tulivat EVL:n verotuksen piiriin.¹⁰⁴

Realisoitumattomiin arvonneuotoksiin voidaan periaatteessa suhtautua kolmella tavalla verotuksessa. Arvonnousu voidaan verottaa tulosvaikutteisesti kirjattaessa, arvonnousu verotetaan vasta, mikäli sitä jaetaan omistajille tai arvonnousun jakaminen estetään yhtiöoikeudellisesti. Nyt on päädytty ensimmäiseen vaihtoehtoon, tosin vasta kaupankäyntitarkoituksessa pidettävien rahoitusvälineiden osalta. Periaatteellisesti muutos on suuri. Uudistuksen taustalla vaikuttaa sopeutuminen IFSR-standardeihin, sekä vapaamielinen suhtautuminen erilaisiin voitonjakomalleihin osakeyhtiölaissa.¹⁰⁵

Yksinkertaisin ja varmin tapa ehkäistä verottamattomien realisoitumattomien arvonnousujen jakaminen olisi estää niiden syntyminen. Tähän päästäisiin säätämällä realisoitumattomat arvonnousut veronalaiseksi tuloksi. Verolainsäädännön yleisenä lähtökohtana on kuitenkin maksukykyisyys. Tämän vuoksi on katsottu, että realisoitumattomia arvonnousuja ei voida verottaa, erityisesti kun puhutaan pitkäaikaisesta ja epälikvidistä omaisuudesta. Yritysverotuksen kehitystyöryhmän perusjohtopäätös olikin, että realisointiperusteisuus tulee säilyttää.¹⁰⁶

2.6 Elinkeinoverolaki ja kapitalisaatiosopimus

Kapitalisaatiosopimuksesta ei ole nimenomaisia säännöksiä sen paremmin elinkeinoverolaissa kuin tuloverolaissakaan. Verotuksessa kapitalisaatiosopimus ei kuulu henkivakuutusten määritelmän piiriin, vaikka vakuutus oikeudellisesti kapitalisaatiosopimus on henkivakuutus. Tällä hetkellä kapitalisaatiosopimuksen verokohtelu pohjautuu kahteen keskuverolautakunnan ennakkoratkaisuun: KVL 27/2006 ja KVL 34/2011. Seuraavaksi tarkastellaan näitä ratkaisuja.

¹⁰³ Kukkonen 2007, s. 59

¹⁰⁴ Walden 2009

¹⁰⁵ Walden 2009

¹⁰⁶ Verotus, tilinpäätös ja yhtiöoikeus 2006, s. 43-47

2.6.1 Verokohtelu KVL:n ennakkoratkaisun mukaan

Keskusverolautakunnan ennakkoratkaisussa 27/2006 hakija oli suunnitellut tekevänsä vakuutusyhtiön kanssa edelläkin kuvatun kaltaisen kapitalisaatiosopimuksen, jonka ehdot vastasivat kapitalisaatiosopimuksissa yleisesti käytettyjä ehtoja. Näiden mukaan hakija olisi sitoutunut suorittamaan sopimuksen mukaisen summan, jota kutsutaan ”sijoitetuksi säästösummaksi” ja vakuutusyhtiö olisi edelleen sijoittanut tämän säästösumman valitsemiinsa kohteisiin. Sijoituksista olisi vastannut vakuutusyhtiön nimeämä varainhoitaja. Hakijan kysymykset keskusverolautakunnalle olivat:

- 1) Luetaanko vakuutusyhtiön kanssa tehtävä kapitalisaatiosopimus hakijan vaihto-omaisuuteen ja voiko hakija tehdä kapitalisaatiosopimuksesta elinkeinotulon verottamisesta annetun lain (EVL) 28 §:ssä tarkoitetun epäkuranttiusvähennyksen, jos sen käypä arvo on verovuoden päättyessä hankintamenoa alempi?
- 2) Jos hakija nostaa koko karttuneen säästösumman kerralla hakemuksessa kuvatulla tavalla, onko karttunut säästösumma hakijan veronalaista tuloa sinä verovuonna, jona hakija säästösumman nostaa, ja voiko hakija vähentää tuona verovuonna kapitalisaatiosopimuksen hankintamenon?
- 3) Jos hakija nostaa ainoastaan osan karttuneesta säästösummasta, voiko hakija vähentää säästösumman nostovuonna kapitalisaatiosopimuksen hankintamenosta säästösumman nostamista vastaavan euromäärän?
- 4) Jos hakija ei voi vähentää hankintamenosta nostettavaa säästösummaa vastaavaa euromäärää kysymyksessä 3 tarkoitetulla tavalla, mikä osuus hankintamenosta voidaan vähentää säästösummasta nostovuonna?

EVL 9 §:n mukaan rahoitusomaisuutta ovat rahat, pankki- ja tilisaamiset sekä muut sellaiset rahoitusvarat. Rahoitusomaisuus muodostuu niistä varoista, jotka yritys on saanut esimerkiksi tuloina, lainoina tai pääomasijoituksina. Rahoitusvarojen perusosan muodostavat kassassa olevat rahat, pankkitalletukset sekä tilisaamiset. Tämän perusosan lisäksi rahoitusomaisuuteen on luettava myös kaikki muu omaisuus, johon on tilapäisesti sijoitettu liiketoimintaa varten tarvittavat varat. Rahoitusomaisuuden on kuitenkin

oltava helposti rahaksi muutettavaa, sillä sen tarkoituksena on rahoittaa liiketoimintaa.¹⁰⁷

Kapitalisaatiosopimus on KVL:n mukaan luonteeltaan verrattavissa määräaikaiseen talletukseen. Kapitalisaatiosopimus voidaan helposti luovuttaa, joten se on nopeasti rahaksi muutettavissa. Näin ollen kapitalisaatiosopimus ei ole vaihto-omaisuuteen kuuluva erä eikä siihen voida soveltaa ensimmäisessä kysymyksessä mainittua EVL 28 §:n epäkuranttiusvähennystä. Kapitalisaatiosopimus kuuluu rahoitusomaisuuteen.

Rahoitusomaisuudesta saadut voitot säädetään EVL 5 §:n 5 kohdassa veronalaiseksi elinkeinotuloksi. Tällaisia voittoja ovat esimerkiksi indeksi- ja kurssivoitot sekä ulkomaanvaluutasta saadut kurssivoitot. Koska arvopapereiden luovutusvoitto, eli myyntihinnan ja hankintahinnan erotus, on lainkohdan mukaista luovutusvoittoa, myös kapitalisaatiosopimuksen luovutusvoitto on veronalaista elinkeinotuloa.¹⁰⁸

EVL 17 §: 2 kohdassa säädetään, että yritykselle vähennyskelpoisia menetyksiä ovat muun muassa myyntisaamisten arvonalentumiset ja rahoitusomaisuuden lopullisiksi todetut arvonalentumiset. Arvonalentumisesta on kysymys, kun saamisen arvo on alentunut sen nimellisarvoa alhaisemmaksi tai esimerkiksi arvopaperin arvo sen hankintamenoa alemmaksi. Näin ollen hakijan toisen ennakkoratkaisukysymyksen mukaisessa tilanteessa hakijayhtiön veronalaista tuloa on nostetun säästösumman ja kapitalisaatiosopimukseen sijoitetun säästösumman erotus, jos karttunut säästösumma nostetaan kerralla. Mikäli sijoitettu summa on suurempi kuin nostettavissa olevan säästösumman määrä, erotus on hakijalle verotuksessa vähennyskelpoinen menetys.¹⁰⁹

Hakijayhtiö tiedusteli ennakkoratkaisuhakemuksen kolmannessa kysymyksessä, voiko hakija vähentää säästösumman nostovuonna sen osan kapitalisaatiosopimuksen hankintamenosta, joka vastaa nostettua säästösummaa, mikäli karttuneesta säästösummasta nostetaan vain osa. Keskusverolautakunta toteaa ennakkoratkaisussaan, että hakijayhtiö saa vähentää nostettavaa säästösummaa vastaavan osan sijoitetusta summasta kyseisenä verovuotena, sillä veronalaisia elinkeinotuloja ovat rahoitusomaisuudesta saadut voitot.

Keskusverolautakunnan ratkaisun mukaan kapitalisaatiosopimuksesta syntyy siis verotettavaa elinkeinotuloa vasta siinä vaiheessa, kun sijoitettu säästösumma nostetaan ja syntyy luovutusvoittoa. Verotettavaa tuloa voi syntyä viimeistään siinä vaiheessa, kun sopimus päättyy. Mikäli siinä vaiheessa karttunut säästösumma on suurempi kuin alkuperäinen sijoitettu summa, luovutusvoitoksi muodostuu näiden erotus. Kapitalisaatiosopimushan on aina määräaikainen, sillä lain mukaan vakuutuksen, jossa ei ole vakuutettua, tulee päättyä määräajan kuluttua. Kapitalisaatiosopimuksen juoksuaikana vakuutuk-

¹⁰⁷ Andersson ym. 2009, s. 275-276

¹⁰⁸ Andersson ym. 2009, s. 113

¹⁰⁹ KVL 27/2006, s. 5-6; Andersson ym. 2009, s. 354-356

sen sisällä tapahtuvat sijoituskohteiden vaihdoista syntyneet luovutusvoitot ja saadut korot ja osingot voidaan siis sijoittaa uudelleen sopimuksen sisällä ilman, että verotettavaa tuloa syntyy. Tuotot saavat kasvaa vakuutuksen sisällä korkoa korolle -periaatteen mukaisesti koko sopimuksen voimassaoloajan.¹¹⁰

Mielenkiintoinen kysymys syntyy kapitalisaatiosopimuksen päättymishetkestä. Kapitalisaatiosopimushan on aina määräaikainen, sillä vakuutukset, joissa ei ole vakuutettua tulee päättyä määräajan kuluttua, sillä niissä ei muuten ole vakuutuksen lopettavaa vakuutustapahtumaa. Kun sopimus päättyy, voidaanko se kuitenkin uusida tai voidaanko sitä jatkaa? Esimerkiksi OP-Pohjola-ryhmän tuoteselosteessa tai ehdoissa ei ole tästä mitään mainintaa. Lähtökohtaisesti voidaan olettaa, että määräaikainen sopimus päättyy silloin kun sen on sovittu päättyvän. Kuitenkin esimerkiksi yksityishenkilöiden kapitalisaatiosopimuksia on uusittu sopimuksen päätyttyä. Tämä johtuu suurelta osin siitä, että yksityishenkilöiden kapitalisaatiosopimusten tappiot eivät ole vähennyskelpoisia muista pääomatuloista¹¹¹. Mikäli yksityishenkilön kapitalisaatiosopimus on tappiollinen sopimuksen päättymishetkellä, ollaan sitä voitu jatkaa, jolloin tappio ei ole realisoitunut. Uusitun sopimuksen pääomaksi on tällaisessa tilanteessa tullut päättymishetken saldo. Jos näin voidaan toimia yksityishenkilöiden kohdalla, miksei samaa logiikkaa voitaisi soveltaa myös yritysten kohdalla, vaikka yritysten kapitalisaatiosopimusten tappiot ovatkin vähennyskelpoisia? Mikäli oletetaan että sopimus voidaan uusida, on verotuksen realisoituminen kiinnostava kysymys, jos sopimus onkin voitollinen. Realisoituvatko luovutusvoitot verotettavaksi siinä vaiheessa kun sopimus uusitaan, vai voidaanko verotusta edelleen lykätä sopimuksen uusimisella? Mikäli näin voidaan toimia, voidaan verotusta lykätä kapitalisaatiosopimuksen avulla käytännössä erittäin pitkiä aikoja. Jos sopimuksen pituus voi olla jopa 20 vuotta ja se uusittaisiin pariinkin otteeseen, ei kapitalisaatiosopimus tulisi veronalaiseksi yhden ihmisen elinaikana ollenkaan. Relevantti kysymys on myös se, että mikäli sopimus uusitaan, mikä on uusitun kapitalisaatiosopimuksen pääoma? Sillä jos sopimuksen uusimisen yhteydessä kapitalisaatiosopimuksen pääomaksi tulee aina sopimuksen sen hetkinen saldo ja aiemmat kertyneet voittovarot lisätään sopimuksen pääomaan, kasvaa sopimuksen sisällä olevan verovapaasti nostettavan pääoman määrä ilman, että se tulee missään vaiheessa verotettavaksi. Kapitalisaatiosopimuksestahan voidaan nostaa sijoitettuja varoja pääoman ylärajaan asti ilman, että syntyy verotettavaa tuloa. Kirjanpitolautakunta on jopa ohjeessaan suosittanut nostamaan pääomia ennen tuottoja¹¹².

¹¹⁰ Wahlroos 2012, s. 82; Antila ym. 2005, s. 121

¹¹¹ Kts. myös Wahlroos 2012, s. 83

¹¹² KILA 1754/2005, s. 3

Voidaan olettaa, että tällaisen järjestelyn mahdollisuus ei ole ollut lainsäätäjän tarkoitus. Sopimuksen uusimisella verovelvollisen olisi mahdollista saada täysin verovapaata tuloa pääoman nostamisen muodossa. Kapitalisaatiosopimuksen verotus on jo muutenkin edullinen lykkäysedun vuoksi, joten tällainen verovapaan tulon nostaminen voidaan nähdä epätarkoituksenmukaisena. Kapitalisaatiosopimuksia on alettu tarjota vasta 90-luvun puolivälissä, joten pisimmät tuolloin tehdyt sopimukset ovat vasta päättymässä lähivuosina. Tulevaisuudessa tulee varmasti tilanteita, joissa kapitalisaatiosopimuksen uusimisella edellä kuvatun kaltaisesti olisi saavutettavissa erittäin suuria verohyötyjä. Yritysten kapitalisaatiosopimukset ovat usein pääomaltaan useita satoja tuhansia euroja, joten voittojen liittäminen pääomaan ja sitä kautta verovapaasti nostaminen olisi yritykselle erittäin kannattavaa. Tällainen verosuunnittelumahdollisuus tulisi poistaa lainsäätäjän toimesta.

2.6.2 Varainhoitomallin vaikutus verotukseen

Keskusverolautakunnan ennakkoratkaisussa 34/2011 hakija on harkinnut sijoitussidonnaisen henkivakuutuksen tai kapitalisaatiosopimuksen tekemistä. Hakija on tiedustellut seuraavaa:

- 1) Mikäli hakija ottaa vakuutusyhtiöstä hakemuksessa tarkoitetun sijoitussidonnaisen henkivakuutuksen tai solmii vakuutusyhtiön kanssa hakemuksessa tarkoitetun kapitalisaatiosopimuksen, syntyykö hänelle veronalaista tuloa tai vähennyskelpoista tappiota, mikäli vakuutusyhtiö sopimusehtojen mukaisesti luovuttaa vakuutus- tai kapitalisaatiosopimuksen alaisia sijoituskohteita ennen vakuutuksen mahdollista takaisinostoa?
- 2) Onko ratkaisun suhteen eroa sillä, käytetäänkö sijoitusten tekemisessä ns. täyden valtakirjan varainhoitomallin sijaan
 - a) hakemuksessa mainittua ns. konsultatiivista varainhoitomallia tai
 - b) mallia, jossa hakija voi vakuutuksen tai kapitalisaatiosopimuksen puitteissa täysin itsenäisesti päättää sijoituskohteista?

Kapitalisaatiosopimuksessa, kuten myös sijoitussidonnaisessa henkivakuutuksessa sijoitettavien varojen allokointi eri sijoituskohteiden kesken siirretään varainhoitajalle. Tämä hoitaa varoja sen sopimuksen perusteella, joka varainhoidosta on tehty. Varainhoito voidaan toteuttaa joko täyden valtakirjan varainhoitona tai konsultatiivisena varainhoitona. Joissain tapauksissa kyseeseen voi tulla myös malli, jossa asiakas voi itse-

näisesti verkkopankin kautta hallinnoida sijoituksia. Henkivakuutusyhtiö sallii minkä tahansa varainhoitomallin.

Konsultatiivisen varainhoidon ja täyden valtakirjan varainhoidon erona on se, että konsultatiivisessa sopimuksessa asiakas tekee aina lopullisen sijoituspäätöksen. Varainhoitaja pyytää asiakkaalta luvan jokaisen toimenpiteen tekemiseen. Täyden valtakirjan varainhoidossa varainhoitaja tekee päätöksen asiakkaan puolesta, noudattaen tiettyjä sovittuja periaatteita. Molemmissa varainhoitomalleissa varainhoitaja on kartoittanut asiakkaan tilanteen ja sijoitustoiminnalle asettamat tavoitteet. Tämän pohjalta varainhoitaja laatii sijoitussuunnitelman, jota lähdetään toteuttamaan valitun aikajänteen puitteissa.

Keskusverolautakunta katsoi ennakkoratkaisussaan, että hakijalle ei synny veronalaista tuloa, mikäli vakuutusyhtiö luovuttaa ennen vakuutuksen takaisinostoa sijoitussidonnaisen henkivakuutuksen tai kapitalisaatiosopimuksen alla olevia sijoituskohteita. Sillä, millainen varainhoitomalli hakijalla on käytössä tai saako hakija itsenäisesti päättää sijoituskohteista ei ole merkitystä.

Ennakkoratkaisun perusteluissa keskusverolautakunta on katsonut, että sopimusehtojen mukaan sijoituskohteiden *omistusoikeus* kuuluu vakuutusyhtiölle. Mikäli vakuutusyhtiö luovuttaa sijoituskohteita vakuutuksen voimassaoloaikana, ei tätä pidetä hakijan verotuksessa luovutuksena. Hänelle ei synny tällaisesta luovutuksesta veronalaista tuloa, vaikka hän saisi itsenäisesti päättää sijoituskohteista.

2.6.3 *Beneficial owner –käsite*

Beneficial owner -käsite on tässä esitetty englanniksi, sillä suomeksi sille on useita eri käännöksiä riippuen kirjoittajasta ja asiayhteydestä. Ryytänen on käsitellyt beneficial owner -käsitteen käännöksiä ja niiden käyttöä Suomen verosopimuksissa artikkelissaan ”The Concept of a Beneficial Owner in the Application of Finnish Tax Treaties”. Suomen verosopimuksissa käännöksinä on käytetty esimerkiksi termejä ”todellinen omistaja”, ”osinkoetuuden tai korkoetuuden omistaja” tai muotoa ”on oikeus tiettyyn omaisuuserään”. Helminen taas on käyttänyt termistä muotoja ”todellinen omistaja” ja ”taloudellinen omistaja”.¹¹³

Millä tavalla tämä sitten liittyy kapitalisaatiosopimukseen? Keskusverolautakunta on ennakkoratkaisussaan todennut, että kapitalisaatiosopimuksen alla olevien sijoituskohteiden *omistusoikeus* kuuluu vakuutusyhtiölle, minkä vuoksi näiden luovutusten verotus

¹¹³ Ryytänen 2003, s. 453-454 ja Helminen 2009a, s. 322

ei realisoidu kapitalisaatiospimuksen ottajalle sopimusaikana¹¹⁴. Omistusoikeus on mielenkiintoinen käsite siksi, että sillä on moniulotteisia vaikutuksia. Tarkoittaako omistusoikeus sitä, että vakuutusyhtiö on vain sijoituskohteiden *juridinen* omistaja vai voidaanko katsoa, että vakuutusyhtiö on myös sijoitusten *todellinen* omistaja sopimusaikana?

Verosopimuksiin liittyen beneficial owner -käsitettä käytetään esimerkiksi veropaon estämisen yhteydessä. Beneficial owner -säännösten avulla verosopimuksen suomat edut tarjotaan vain todelliselle tulonsaajalle tai varallisuuden omistajalle. Verosopimusetuihin, kuten osinkojen ja korkojen verotukseen liittyviin etuihin, ei näin ole oikeutettu esimerkiksi välittäjä tai muu välikäsi, vaan pelkästään todellinen taloudellinen omistaja. Näin on, vaikka välittäjä tai muu välikäsi olisi välillä tulojen juridinen omistaja.¹¹⁵

Elinkeinoverolaissa säädetään, että muun omaisuuden kuin myyntisaamisten arvonalenemiset eivät kaikissa tapauksissa ole vähennyskelpoisia (EVL 16 § 7 k.). Yhteisön sellaiselta osakeyhtiöltä, josta verovelvollinen yhdessä muiden konserniyhtiöiden kanssa tai yksin omistavaa vähintään 10 %, olevien muiden saamisten kuin myyntisaamisten menetykset tai arvonalenemiset eivät ole tulonhankkimisesta tai säilyttämisestä johtuneita verotuksessa vähennyskelpoisia menoja. Yhtiö ei siis saa vähentää esimerkiksi tytäryhtiölainan menetyksiä verotuksessaan.¹¹⁶

Verotusmenettelylain (VML; 1558/1995) 31 §:ssä säädetään etuyhteydessä olevien yritysten siirtohinnoitteluokaisusta. Säännöksen mukaan, mikäli verovelvollisen ja häneen etuyhteydessä olevan osapuolen välisessä liiketoimessa on sovittu ehdoista, jotka poikkeavat siitä, mitä toisistaan riippumattomien osapuolten välillä olisi sovittu, ja verovelvollisen elinkeinotoiminnan tai muun toiminnan verotettava tulo on tämän johdosta jäänyt pienemmäksi tai tappio on muodostunut suuremmaksi kuin se muutoin olisi ollut, lisätään tuloon määrä, joka olisi kertynyt ehtojen vastatessa sitä, mitä toisistaan riippumattomien osapuolten välillä olisi sovittu. Viranomaisilla on myös VML 31 § 1 momentin mukaan oikeus oikaista verotusta, mikäli kahden etuyhteydessä toisiinsa olevan osapuolen välillä ei ole noudatettu markkinaehtoista hinnoittelua. Etuyhteydessä olevilla tarkoitetaan sellaisia liiketoimen osapuolia, joiden toisella osapuolella on määräysvalta toisesta tai joilla yhdessä lähipiirinsä kanssa on määräysvalta liiketoimen molempiin osapuoliin.¹¹⁷

¹¹⁴ KVL 27/2006, s. 3

¹¹⁵ Helminen 2009b, s. 71

¹¹⁶ Myrsky ja Linnakangas 2006, s.148

¹¹⁷ Karjalainen ja Raunio 2007, s. 24-27

Aiemmin todettiin, että Suomen lainsäädäntö ei määrittele mitä sijoituksia kapitalisaatiosopimuksen alla saa olla. Voidaan katsoa, että kapitalisaatiosopimuksen sijoituskohteena voi olla myös esimerkiksi rahoitustuotteita eli käytännössä lainoja. Tällainen laina voitaisiin antaa esimerkiksi tytäryhtiölle. Mielenkiintoinen kysymys syntyykin silloin, jos oletetaan että kapitalisaatiosopimuksen beneficial owner vakuutuksen voimassaoloaikana on vakuutusyhtiö. Tätä puoltaa esimerkiksi keskusverolautakunnan kanta siitä, että verotus ei realisoidu vakuutuksen ottajalle ennen sopimuksen päättymistä, sillä vakuutusyhtiö on varojen omistaja. Voidaanko tällöin katsoa, että etuyhteys- asema osapuolten väliltä katkeaa, jos esimerkiksi tytäryhtiölaina on annettu kapitalisaatiosopimuksen alla? Jos vakuutuksenottaja on sijoittanut varoja kapitalisaatiosopimukseen, ja edellä esitetyn mukaan nämä varat ovat tällöin vakuutusyhtiön omaisuutta. Vakuutuksenottaja saa myös itse määrätä mihin varat sijoitetaan ilman, että sen katsotaan vaikuttavan verotukseen. Mikäli vakuutuksenottaja päättää, että varat sijoitetaan yhtiön tytäryhtiöön lainan muodossa, on lainan tosiasiallinen antaja vakuutusyhtiö. Tällöin lainan antaja ja saada eivät ole etuyhteydessä keskenään, sillä vakuutusyhtiöllä ja tytäryhtiöllä ei ole elinkeinoverolaissa määriteltyä etuyhteyttä. Voidaan siis katsoa, että kapitalisaatiosopimus tällöin katkaisee etuyhteyden ja esimerkiksi lainoista syntyneet tappiot olisivat vähennyskelpoisia kapitalisaatiosopimuksessa.

Myöskään VML 31 §:ssä säädetty siirtohinnoittelusännökset eivät tulisi sovellettaviksi, jos toimenpiteet on toteutettu kapitalisaatiosopimuksen kautta. Jos toimenpiteet on toteutettu kapitalisaatiosopimuksen alla, eivätkä vakuutuksen ottanut yhtiö ja esimerkiksi tytäryhtiö ole etuyhteydessä toistensa kanssa, sillä vakuutusyhtiö on vakuutuksessa olevien varojen todellinen omistaja eikä näin ollen siirtohinnoittelun oikaisulle ole perusteita.

Tässä on annettu vain muutama esimerkki siitä, millaisia verosuunnittelumahdollisuuksia kapitalisaatiosopimus saattaa avata. Tämä kuitenkin edellyttää, että beneficial owner-käsitteen laajuus voidaan ulottaa myös edellä kuvatun kaltaisiin tilanteisiin. Wahlroos on todennut, että vakuutusyhtiö on kapitalisaatiosopimuksen omaisuserien tosiasiallisena edunsaajana¹¹⁸. Tämä tukee näkemystä siitä, että vakuutusyhtiö on kapitalisaatiosopimuksen beneficial owner ja että edellä kuvatut toimenpiteet ovat mahdollisia.

¹¹⁸ Wahlroos 2012, s. 84

2.7 Kapitalisaatiosopimuksen vaikutus nettovarallisuuteen

2.7.1 Osingon pääomatulo-osa

Nettovarallisuus on olennainen termi monessa mielessä elinkeinotoiminnan verotuksessa. Toisin kuin kaikissa muissa yritysmuodoissa, osakeyhtiössä yrityksen ja omistajan verotusta ei välttämättä ole integroitu toisiinsa. Osakeyhtiössä se on vapaaehtoista ja tapahtuu osingonjaon avulla. Muusta kuin julkisesti noteeratusta osakeyhtiöstä saatu osinko jaetaan pääomatuloon ja ansiotuloon osingonsaajan omistamien osakkeiden matemaattisen arvon avulla. Matemaattinen arvo taas lasketaan yrityksen nettovarallisuuden perusteella, jakamalla nettovarallisuus ulkona olevien osakkeiden määrällä.¹¹⁹

Osinko on osakkaalle verovapaata tuloa siihen määrään asti, joka vastaa 9 prosentin tuottoa osakkeiden matemaattisesta arvosta eli 9 prosenttia osakkaan omistamia osakkeita vastaavasta määrästä nettovarallisuutta on verovapaata. Tällaista verovapaata pääomatulo-osinkoa voi nostaa kuitenkin vain 60.000 euroa vuodessa. Ylittävästä osasta 70% on veronalaista pääomatuloa. Mikäli osinkoa jaetaan yli 9 prosenttia osakkeen matemaattiselle arvolle, ylittävästä osasta 70 prosenttia on ansiotuloa ja 30 prosenttia pääomatuloa.¹²⁰

Laki varojen arvostamisesta verotuksessa (ArvostusL;1142/2005) määrittelee yrityksen nettovarallisuuden niin, että yrityksen varoista vähennetään velat (ArvostusL 4-13 §). Rahoitusomaisuus, johon siis myös kapitalisaatiosopimus kuuluu, arvostetaan nettovarallisuudessa hankintahintaan. Mikäli rahoitusomaisuudesta on tehty EVL 17 §:ssä tarkoitetut arvonalentumisvähennykset, ne otetaan huomioon nettovarallisuutta laskettaessa.¹²¹ Laskettaessa pääomatulo-osingon määrää, kapitalisaatiosopimuksen realisoitumaton arvonnousu jää huomioimatta ja pienentää osingon määrää. Vastaavasti luonnollisesti sijoitusten arvon alentuminen jää huomiotta.

2.7.2 Kapitalisaatiosopimus sukupolvenvaihdostilanteissa

Sukupolvenvaihdos, eli yritysvarallisuuden siirtäminen seuraavalle sukupolvelle voidaan tehdä usealla eri tavalla: kauppana, lahjana tai näiden yhdistelmänä, tai sukupolvenvaihdoshuojennuksia (TVL 48.1 § 3-kohta, PerVL 55 §) hyödyntäen. Mikäli kyse on

¹¹⁹ Andersson ym. 2009, s. 65-66

¹²⁰ Andersson ym. 2009, s. 66

¹²¹ Andersson ym. 2009, s. 69

tavallisesta kaupasta tai lahjasta, yritysvarallisuus arvostetaan käypään arvoon. Jos kyse on kuitenkin perintöverolain (PerVL; 378/1940) mukaisen huojennuksen soveltamisesta, käytetään arvostamislain mukaista vertailuarvoa.¹²²

Verohallinto on antanut päivitetyn ohjeen varojen arvostamisesta perintö- ja lahjeverotuksessa, joka tuli voimaan 1.1.2012. Ohjeen 5. luvussa käsitellään yritysvarallisuuden käyvän arvon määrittämistä. Osakkeiden käypä arvo määritellään ensisijaisesti vertailuarvon perusteella. Mikäli käypää arvoa ei voida perustaa vertailuluovutuksiin, käypä arvo määritetään substanssiarvon ja tuottoarvon perusteella. Näin saadaan varovainen arvio yrityksen todellisesta käyvästä arvosta, vaikka arvon määrittäminen tuotto- ja substanssiarvon perusteella onkin kaavamaisista eikä annan mahdollisuuksia yrityksen ominaispiirteiden huomioimiselle. Arvonmäärityksessä käytettävästä menetelmästä riippumatta yrityksen minimiarvona pidetään verotuksessa substanssiarvon perusteella lasketua arvoa.¹²³

Varat ja velat arvostetaan substanssiarvoa laskettaessa käypään arvoon, joko tasearvon tai muun käytettävissä olevan arvon perusteella. Rahat ja pankkisaamiset arvostetaan tasearvoon. KVL:n ennakkoratkaisun mukaan kapitalisaatiosopimus on määräaikaiseen talletukseen verrattava sopimus, joten se arvostetaan substanssiarvoa määrittäessä yhtiön taseeseen kirjatun hankintahinnan perusteella. Kapitalisaatiosopimuksella olevat sijoitukset ovat vakuutusyhtiön omaisuutta, joten niitä ei voida ottaakaan arvostukseen mukaan.¹²⁴ Substanssiarvoa laskettaessa kapitalisaatiosopimus otetaan siis huomioon sen tasearvosta, joka yleensä vastaa sen hankintahintaa. Realisoitumaton arvonnousu jää täten huomioimatta ja pienentää vastaavasti yrityksen substanssiarvoa. Vastaavasti sijoitusten arvon alentuminen jää myös huomioimatta.¹²⁵

Vertailuarvo, joka mainitaan PerVL 55 §:ssä, tarkoittaa arvostamislain mukaan laskettua määrää, joka perustuu yhtiön nettovarallisuuteen. Kuten pääomatulo-osuutta laskettaessa, myös yrityksen vertailuarvoa laskettaessa kapitalisaatiosopimuksen realisoitumaton arvonnousu jää tämän vuoksi huomioimatta ja pienentää vertailuarvoa. Myös arvon aleneminen jää tässäkin tapauksessa huomioimatta.¹²⁶

Kapitalisaatiosopimus nauttii merkittävästä veroeduista niin tavanomaisen kaupan ja lahjan yhteydessä kuin sukupolvenvaihdoshuojennuksiakin sovellettaessa. Vuoden 2012

¹²² Wahlroos 2012, s. 85

¹²³ Verohallinnon ohje (763/36/2011), s. 31-32

¹²⁴ Verohallinnon ohje (763/36/2011), s. 33-34; KVL 27/2006 s. 5

¹²⁵ Wahlroos 2012, s. 85

¹²⁶ Wahlroos 2012, s. 85

alusta perintö- ja lahjaverotusta korotettiin ensimmäisessä parenteelissa. Tämä uudistus tekee kapitalisaatiosopimuksen veroedut entistä merkityksellisemmiksi.¹²⁷

2.8 Verosuunnittelu

2.8.1 Verosuunnittelu käsitteenä

Verosuunnittelu on Suomessa yleisesti sallittua ja yritykselle taloudellisesta näkökulmasta katsottuna yleensä kannattavaa. Verosuunnittelun keskiössä on ajatus siitä, että verovelvollisella on valinnanvapaus. Lainsäädäntö antaa mahdollisuudet useille erilaisille toimintavaihtoehdoille ja oikeustoimien toteuttamistavoille. Niin kauan, kun verovelvollinen toimii lainsäädännön asettamissa rajoissa, hänellä on oikeus valita itselleen mieluisin tapa. Verosuunnittelussa pyritään selvittämään ja ennakoimaan lainsäädännön mahdollistavien erilaisten toimintavaihtoehtojen veroseuraamukset.¹²⁸

Verosuunnittelussa yritetään ottaa selvää eri toimintavaihtoehtojen verokohtelusta ja näin löytää kokonaistaloudellisesti edullisin vaihtoehto. Aina ei suinkaan ole tarkoituksena löytää pienimmän verorasituksen aiheuttavaa vaihtoehtoa, vaan toimintamalli, jonka kokonaishyöty on suurin. Päätöksenteossa tulee ottaa huomioon muitakin kuin vain verotuksellisia näkökohtia.¹²⁹ Esimerkkinä tilanteesta, jossa verotuksellisesti edullisin ratkaisu ei välttämättä ole kokonaistaloudellisesti tehokkain on tilanne, jossa sijoitetaan varoja rahastoon joko kapitalisaatiosopimuksen kautta tai suorana sijoituksena. Kapitalisaatiosopimuksen kautta tehtävän sijoituksen veroedut ovat kiistattomat veron lykkäysedun vuoksi, mutta siihen sisältyy myös paljon muita kustannuksia, jotka saattavat tehdä suorasta sijoituksesta kokonaistaloudellisesti kannattavamman. Järkevä verosuunnittelija ottaakin huomioon kaikki tiedossa olevat tosiseikat, joiden valossa ratkaisu tehdään.

Verosuunnitteluun saattaa liittyä myös paljon riskitekijöitä. Ensinnäkin siihen liittyy aina tulkinnallinen epävarmuus. Lopullinen varmuus moniin kysymyksiin saadaan vasta siinä vaiheessa, kun KHO ottaa niihin kantaa. Epävarmalla alueella toimimiseen saattaa liittyä suuri taloudellinen riski, sillä lopputulosta voi olla mahdoton ennustaa. Toimiin jotka ulottuvat pitkän ajan päähän, kuten esimerkiksi pitkäaikaiseen vakuutussäästämiseen liittyy myös riski siitä, että lainsäädäntöön voi tulla muutoksia sopimuksen voi-

¹²⁷ Wahlroos 2012, s. 85

¹²⁸ Wikström 2006, s. 80-81

¹²⁹ Myrsky ja Linnakangas 2004, s. 119

massaoloaikana. Tällöin alun perin verotuksellisesti edullinen toimenpide voi lopulta kääntyä kannattamattomaksi.¹³⁰ Tämän seikan huomioiminen on olennaista kapitalisaatiosopimuksen kohdalla, sillä tällä hetkellä kapitalisaatiosopimuksen verotukseen liittyy vielä useita epävarmuustekijöitä, ja sopimusten juoksuaika on yleensä pitkä.

Veron minimoinnilla tarkoitetaan verovelvollisen suorittamia toimenpiteitä, joiden pääasiallisena tavoitteena on saavuttaa mahdollisimman suuri veroetu. Jos tässä onnistutaan, on kyseessä veron säästäminen. Kun verovelvollinen on onnistunut välttämään taloudellisen verorasitteen, voidaan puhua myös veron torjunnasta. Laillinen verontorjunta on säännösten puitteissa mahdollista, mutta lainvastainen veron torjunta voidaan evätä verotuksessa. Laillista veron torjuntaa on esimerkiksi veronhuojennusten hyväksikäyttö.¹³¹

Mikäli verontorjunnassa mennään liian pitkälle, puhutaan laittomasta verontorjunnasta. Tällaisen illegaalien verontorjunnan pääryhminä voidaan mainita veron kiertäminen ja verovilppi. Veronkiertämisestä on kysymys silloin, jos toiminnan taustalla ei ole esitettävissä mitään muita syitä kuin veron välttäminen. Verosuunnittelussa verojen torjunta on vain yksi tavoite muiden joukossa, kun veronkierrossa se on itsetarkoitus. Vaikka verovelvollisella onkin oikeus valita toimintatapansa laillisten tapojen joukosta, tulee toiminnan kuitenkin vastata sekä muodoltaan että sisällöltään sen todellista luonnetta.¹³²

2.8.2 Kapitalisaatiosopimus verosuunnittelun välineenä

Erilaisia sijoitusvakuutuksia käytetään meillä runsaasti verosuunnittelun välineenä, sillä niillä on kiistattomasti useita veroetuja. Seuraavaksi tarkastellaan muutamia kapitalisaatiosopimuksen suomia etuja verosuunnittelun näkökulmasta. Jotkin kohdat ovat osittain kertausta edellisestä, mutta ne on haluttu kerätä tässä yhteen kokonaiskuvan saamiseksi.

Kuten edellä mainittiin, verosuunnittelussa tulee huomioida kaikki tarkastelun kohteena olevasta toimenpiteestä aiheutuvat kustannukset, ei pelkästään verokustannuksia. Kapitalisaatiosopimuksen kustannusrakenne on hyvin monimutkainen ja sen vuoksi hankala vertailtava. Asiakkaan kannattaakin vaatia vakuutusmyyjäänsä käymään tarkasti läpi kaikki kustannukset ja huomioimaan erityisesti sen, mistä summasta mikäkin prosentuaalinen kustannus veloitetaan.

¹³⁰ Ossa 2002, s. 82-83

¹³¹ Myrsky ja Linnakangas 2004, s. 119

¹³² Ossa 2002, s. 86

Ensimmäinen askel verosuunnittelua toteutettaessa on määritellä tavoitteet. Vasta kun päätavoite suunnittelulle on selvillä voidaan kartoittaa millaisia toimenpiteitä tavoitteiden saavuttamiseksi on mahdollista lainsäädännön puitteissa suorittaa. Tavoitteena saattaa esimerkiksi olla tuottojen maksimoiminen, sukupolvenvaihdoksen toteuttaminen mahdollisimman verotehokkaasti tai vaikka sijoitusten hallinnoinnin yksinkertaistaminen. Kapitalisaatiosopimus onkin erinomainen tuote sijoitusten kokoamiseen, sillä sen alla on mahdollista harjoittaa hyvinkin erityyppistä sijoitustoimintaa. Kapitalisaatiosopimus helpottaa myös vuosittaisen veroilmoituksen laatimista, sillä vakuutuksen alla olevat sijoitukset ovat vakuutusyhtiön taseessa ja sen varallisuutta. Myöskään yksittäisiä vakuutuksen alla olevia sijoituskohteita ei eritellä veroilmoituksessa eikä niitä yleensä eritellä kirjanpidossa, sillä vakuutusyhtiötä voidaan sopimusaikana pitää sijoitustuotteiden tosiasiallisena edunsaajana.¹³³

Vakuutustuotteita voidaan käyttää hyväksi verosuunnittelussa myös maasta toiseen muutettaessa. Kapitalisaatiosopimus voidaan esimerkiksi solmia ennen kuin ollaan muuttamassa Suomeen, ja realisoida sijoitustuotot eli päättää vakuutus vasta kun muutetaan täältä pois. Mikäli ulkomainen vakuutustuote täyttää Suomessa sijoitussidonnaisen henkivakuutuksen määritelmän, sijoituksen tuotot eivät ole kotimaisen verotuksen piirissä sinä aikana kun vakuutuksenottaja asuu Suomessa.¹³⁴

Kapitalisaatiosopimukseen sijoitettujen varojen ja tuottojen nostojärjestys voidaan nähdä myös mielenkiintoisena verosuunnittelumahdollisuutena. Kirjanpidon fifo-sääntöön liittyen edellä pohdittiin mahdollisuutta, että tuottoja kotiutettaisiin ennen pääomaa. Tämä loisi merkittäviä verosuunnittelumahdollisuuksia. Verovelvollinen voisi esimerkiksi muuten tappiollisena vuotena kotiuttaa voittoja kapitalisaatiosopimuksesta ilman veroseuraamuksia. Ilman erillistä selvitystä tämä ei kuitenkaan ainakaan ole mahdollista, sillä verotuksessa noudatetaan fifo-periaatetta, ellei verovelvollinen muuta osoita. Myös kirjanpitolautakunta on ohjeistuksessaan todennut, että on hyvän kirjanpitoavan mukaista nostaa kapitalisaatiosopimuksesta pääomia ennen tuottoja. Ilman erityisen hyviä perusteluita nostojärjestystä on erittäin hankala käyttää verosuunnittelun välineenä. Tosin Timo Rabinä on todennut, että periaatteessa sopimuksesta voitaisiin nostaa tuottoja ennen pääomaa. Tämä on kuitenkin yrityksen kohdalla hankalaa juuri kirjanpidon jatkuvuuden periaatten vuoksi, joka edellyttää toimimaan kirjanpidossa saman logiikan mukaan vuosittain.

Kapitalisaatiosopimuksen uusiminen määräajan päätyttyä luo yritykselle erinomaisen verosuunnittelumahdollisuuden. Mikäli katsotaan, että kapitalisaatiosopimuksen tuotot voidaan uusimisen yhteydessä lisätä sopimuksen pääomaan ja näin ollen nostaa verova-

¹³³ Wahlroos 2012, s. 84

¹³⁴ Wahlroos 2012, s. 84

paasi pääomanpalautuksena myöhemmin, on järjestely yritykselle erittäin edullinen. Tällainen järjestely on kuitenkin hieman kyseenalainen, sillä ei voida olettaa, että lainsäätäjä olisi tarkoittanut tällaisen järjestelyn mahdolliseksi. Tällä hetkellä kuitenkin näyttää siltä, että käytännössä sopimuksen uusiminen olisi mahdollista. Ainakin yksityishenkilöiden kapitalisaatiosopimuksia on uusittu tilanteissa, joissa sopimukset ovat olleet tappiollisia. Näin ollen mitään käytännön estettä sopimuksen uusimiselle ei ole.

Beneficial owner -käsite on verosuunnittelun kannalta erittäin mielenkiintoinen. Kapitalisaatiosopimukseen sijoitetut varat ovat vakuutusyhtiön eikä sijoituksen tehneen yhtiön omaisuutta sopimuksen voimassaoloajan. Tämä luo erilaisia suunnittelumahdollisuuksia, sillä kapitalisaatiosopimus voi katkaista esimerkiksi etuyhteysaseman, mikäli sijoitus tehdään vakuutuksen kautta eikä suoraan. Tällä hetkellä Suomessa ei tällaisista tilanteista ole lainsäädäntöä eikä myöskään oikeuskäytäntöä.

Joillekin sijoittajille on tärkeää pysytellä tuntemattomina, anonyymeinä. Kun sijoitustoimintaa hallinnoidaan kapitalisaatiosopimuksen sisällä, ei voida tietää, kuka kapitalisaatiosopimuksen takana oleva sijoittaja on. Koska varat ovat vakuutusyhtiön omaisuutta, tulee myös sijoitukset vakuutusyhtiön nimiin. Esimerkiksi kun osakesijoituksia tehdään kapitalisaatiosopimuksen kautta, rekisteriin tulee vain vakuutusyhtiön nimi. Alkuperäinen sijoittaja hyötyy myös institutionaalisen sijoittajan statuksesta, kun sijoitusvarat ovat osana vakuutusyhtiön sijoitusvarallisuutta.

Kapitalisaatiosopimuksen ehdottomiin hyötyihin ja verosuunnittelumahdollisuuksiin kuuluu myös se, että sitä ei tarvitse ilmoittaa veroilmoituksella. Vakuutussopimus ei sisälly niihin eriin, jotka veroilmoituksessa tulee ilmoittaa. Näin ollen myöskään kapitalisaatiosopimuksen alla olevat sijoitukset eivät ole ilmoitusvelvollisuuden alaisia. Tämä lisää anonymiteettisyyttä entisestään, sillä myöskään verottaja ei näin ollen ole tietoinen vakuutuksen alla olevista sijoituksista.

2.9 Kapitalisaatiosopimus suhteessa muihin sijoitusvaihtoehtoihin

Minkä takia yrityksen kannattaisi valita kapitalisaatiosopimus esimerkiksi rahastosijoittamisen tai suoran sijoittamisen sijaan? Mitkä ovat konkreettiset hyödyt sijoituksen tekemälle yhtiölle? Tässä jaksossa käydään läpi käytännön eroavaisuuksia kapitalisaatiosopimuksen, rahastosijoittamisen ja suoran osakesijoittamisen välillä. Esimerkkinä käytetään pörssinoteerattuja osakkeita. Ensimmäisessä vaihtoehdossa yhtiö on tehnyt 100.000 euron suoran osakesijoituksen suomalaisiin pörssiosakkeisiin. Toisessa vaihtoehdossa yhtiö on hankkinut rahasto-osuuksia 100.000 eurolla osakerahastosta, joka sijoittaa samoihin suomalaisiin pörssiosakkeisiin. Kolmannessa vaihtoehdossa yhtiö on solminut kapitalisaatiosopimuksen, jonka kautta on tehty osakesijoitus 100.000 eurolla edelleen samoihin suomalaisiin osakkeisiin.

Suorien osakesijoitusten hyvä puoli on ehdottomasti se, että sijoituksesta ei peritä mitään ylimääräisiä kuluja. Sijoittaja maksaa yleensä vain pankin tai muun välittäjän toimeksiantopalkkion, joka vaihtelee välittäjäkohtaisesti. Ostotoimeksianto voidaan yleensä tehdä joko varainhoitajan välityksellä tai itse verkkopankissa, mikäli yhtiö hallinnoi itsenäisesti sijoituksiaan. Sijoitus kirjataan yhtiön taseeseen yleensä sijoitus- tai rahoitusomaisuudeksi. Mikäli yhtiö päättää luopua osakkeistaan, myynnistä ei aiheudu muita kustannuksia kuin välittäjän palkkio. Luovutuksesta tehdään kirjaus kirjanpitoon ja luovutusvoitosta syntyy yritykselle veronalainen tulo, tai vastaavasti tappiosta vähennyskelpoinen meno. Yhtiön vuosittaisessa veroilmoituksessa yhtiön tulee eritellä kaikki sellainen sijoitusomaisuus, joka tulee ilmoittaa veroilmoituksella ja ilmoittaa myös luovutusvoitot verottajalle. Suorien sijoitusten huono puoli on, että niistä realisoituvat luovutusvoitot ja -tappiot ne kirjataan kirjanpitoon ja ne ovat suoraan tulosvaikutteisia. Näin ollen niiden verotus myös realisoituu vuosittain yrityksen verotuksen yhteydessä. Mikäli yritys harjoittaa aktiivista sijoitustoimintaa, tulee tästä vuosittain huomattavasti vaivaa niin kirjanpidossa kuin veroilmoituksen laadinnassakin. Yhtiön kannalta voi myös olla epätarkoituksenmukaista, että kaikki luovutusvoitot ja -tappiot realisoituvat heti tulosvaikutteisesti.

Rahastosijoittaminen on yhtiön kannalta monesti vaivaton ratkaisu, sillä kun yhtiö on päättänyt minkä tyyppisiin rahastoihin se haluaa sijoittaa, hoitaa rahaston varainhoitaja sijoituksia ja pitää huolen siitä, että rahaston riskitaso säilyy valitulla tasolla ja että portfolio on ehtojen mukainen. Tässä esimerkissä yhtiö on valinnut sijoituskohteeksi osake-rahaston, joka sijoittaa suomalaisiin pörssiosakkeisiin. Rahaston varainhoitaja seuraa markkinoita ja tekee ostoja ja myyntejä rahaston sisällä parhaaksi katsomallaan tavalla. Näistä rahaston sisäisistä ostoista ja myynneistä ei realisoitu rahasto-osuuksien omistajille myyntivoittoja eikä -tappioita. Luovutusvoitto tai -tappio realisoituu vasta siinä vaiheessa, kun sijoittaja päättää lunastaa osuuksiaan rahastosta. Tällöin luovutusvoitto lasketaan niin, että rahasto-osuuden arvon muutos kerrotaan lunastettavien osuuksien määrällä. Rahasto-osuuksien lunastuksesta syntyneet luovutusvoitot tai -tappiot realisoituvat veronalaiseksi tuloksi, vaikka sijoittaja vain vaihtaisi sijoituskohdetta rahastosta toiseen. Rahaston sisäisistä tapahtumista ei siis realisoitu sijoittajalle veronalaista tuloa, mutta kun rahastoa vaihdetaan, luovutusvoitto tai -tappio realisoituu. Sijoittavalla yhtiöllä ei myöskään ole minkäänlaista määräysvaltaa rahaston sisäisiin toimenpiteisiin. Varainhoitaja noudattaa rahaston ehtoja ja hoitaa sijoituksia niiden puitteissa, mutta sijoittajan vaikutusmahdollisuudet rajoittuvat siihen, että hän voi halutessaan vaihtaa rahastoa.

Rahastoissa on yleensä aina erilaisia kustannuksia. Kun sijoittaja ostaa rahasto-osuuksia, peritään tältä yleensä merkintäpalkkio. Vastaavasti kun rahasto-osuuksia lunastetaan, peritään sijoittajalta lunastuspalkkio. Rahaston ylläpitämisestä ja varojen hoitamisesta peritään myös hoitopalkkio, joka vähennetään rahaston tuotoista. Rahastosi-

joittaminen tarjoaa helpon vaihtoehdon sellaiselle sijoittajalle, joka haluaa sijoittaa tiettytyypisiin kohteisiin, muttei missään tapauksessa halua ottaa kantaa yksittäisiin sijoituspäätöksiin tai sijoitusstrategioihin. Sijoituskohteita ei myöskään kannata vaihtaa kovin usein, sillä lunastukset ovat tulosvaikutteisia ja näin ollen myös lunastusten verotus realisoituu vuosittain yhtiön verotuksen yhteydessä.

Kapitalisaatiosopimus on vaihtoehdoista ehdottomasti kallein, mikäli katsotaan vain hallinnollisia kustannuksia. Jos sijoittaja haluaa ostaa suomalaisia pörssiosakkeita kapitalisaatiosopimuksen alle, joutuu hän maksamaan toimeksiantomaksun lisäksi myös kapitalisaatiosopimuksesta aiheutuvat hallinnolliset kustannukset. Sijoittaja voi kuitenkin kapitalisaatiosopimuksen sisällä myydä ja ostaa osakkeita ilman, että niistä realisoituu sijoittavalle yhtiölle verotettavaa tuloa. Kapitalisaatiosopimus luo vakuutuskuoren, jonka alla sijoituksia voi hallinnoida joko itsenäisesti tai varainhoitajan avustuksella ilman että luovutusvoitot tai -tappiot tulevat yhtiölle tulosvaikutteisiksi. Puhuttaessa verotuksen lykkäysedusta tarkoitetaan sillä juuri sitä, että verotus ei realisoidu kun vasta siinä vaiheessa kun kapitalisaatiosopimuksen sovittu määräaika umpeutuu. Liiketaloudellisen yleisperiaatteen mukaan mitä myöhemmin raha maksetaan, sitä edullisempi se on maksajalle. Tämä johtuu rahan aika-arvosta. Ajatusmallin mukaan mitä myöhemmin maksu suoritetaan, sitä pidempään raha tuottaa voittoa yritykselle jossain muodossa.

Kapitalisaatiosopimuksen avulla vältetään sijoitusaikana työtä kirjanpidossa, kun kapitalisaatiosopimus on vain yksi erä taseessa, jonka alla sijoitukset ovat. Kuten edellisessä kappaleessa todettiin, kapitalisaatiosopimus ei myöskään kuulu niihin sijoitustuotteisiin, jotka tulisi esittää veroilmoituksessa. Verovelvollisen ei myöskään missään vaiheessa tarvitse eritellä mitä sijoituksia kapitalisaatiosopimuksen alla on. Verotus toteutetaan kapitalisaatiosopimuksen päättyessä sen perusteella, mikä on ollut kapitalisaatiosopimuksen alkuperäinen sijoitussumma ja mikä sijoituksen loppusumma on siinä vaiheessa kun sopimus päättyy. Kapitalisaatiosopimus on sijoittajalle hallinnollisten kustannusten kannalta kalliimpi vaihtoehto kuin suora sijoittaminen. Sijoittaja saa kuitenkin itse päättää sijoituskohteista ja vakuutuskuoren alla voidaan sijoittaa käytännössä lähes mihin tahansa sijoitustuotteisiin tai -kohteisiin, ja luovutusvoittojen verotus realisoituu vasta sopimuksen päättyessä.

Jos samaan aikaan olisi sijoitettu 100.000 euroa suorana sijoituksena, rahaston kautta tai kapitalisaatiosopimuksen kautta samoihin osakkeisiin, olisi luonnollisesti suora osakesijoitus tuottavin vaihtoehto. Rahaston kautta todennäköisesti tuotto olisi seuraavaksi suurin ja kapitalisaatiosopimuksen kautta pienin, sillä siinä on eniten kustannuserroksia. Kuitenkin kapitalisaatiosopimukseen liittyvät muut hyödyt ovat huomattavat verrattuna muihin sijoitusvaihtoehtoihin. Kapitalisaatiosopimus ei ole hyvä vaihtoehto sellaisessa tilanteessa, jossa ainut tarkoitus on maksimoida sijoituksista saatavat tuotot. Jotta kapitalisaatiosopimuksesta saataisiin täysimääräinen hyöty, tulee sen palvelulla myös joidain muita tarkoituksia, kun voiton tavoittelua.

Seuraavassa taulukossa on listattu joitain eri sijoitusmuotojen hyötyjä ja haittoja. Lista ei ole millään tavalla tyhjentävä, vaan siinä on kerätty yhteen ilmeisimpiä eroavuuksia näiden sijoitusmuotojen välillä.

Sijoitusmuoto	Hyödyt	Haitat
Suora osakesijoitus	+ Pienet kustannukset + Sijoitusten hallinnointi	- Tulosvaikutus heti - Veroseuraamus heti
Rahastosijoitus	+ Vaivaton sijoituskohde + Suursijoittajan edut + Rahaston sisäiset luovutusvoitot eivät realisoidu sijoittajalle	- Kustannukset - Ei voi hallinnoida itse - Lunastuksista tulosvaikutus ja veroseuraamus heti
Kapitalisaatiosopimus	+ Sijoitusten hallinnointi + Suursijoittajan edut + Tulosvaikutus eikä veroseuraamus realisoidu heti + Sijoitusmahdollisuudet + Verosuunnittelu	- Kustannukset

Kuvio 9 Sijoitustuotteiden hyödyt ja haitat

Kuten taulukosta nähdään, on kaikissa sijoitusvaihtoehdoissa omat hyvät ja huonot puolensa. Tämän vuoksi sijoittajan tulisikin olla hyvin perillä siitä, mitkä ovat hänelle sijoitustoiminnan tavoitteet. Mahdollisimman suuria voittoja lyhyellä aikavälillä tavoittelevan kannattaa minimoida kaikki ylimääräiset kustannukset ja näin ollen todennäköisesti keskittyä itsenäiseen osakesijoittamiseen. Jos kuitenkin haluaa sijoittaa erilaisiin kohteisiin ja haluaa hyötyä siitä, että luovutukset eivät realisoidu kirjanpidossa eikä verotuksessa ennen sopimuksen päättymistä, on kapitalisaatiosopimus hyvä vaihtoehto. Varainhoitajalla on päätöksenteossa luonnollisesti suuri rooli, ja tämän tulisikin ottaa asiakkaan kaikki, myös verotukseen liittyvät, tarpeet huomioon sijoitussuosituksia annettaessa.

3 KAPITALISAATIOSOPIMUS KANSAINVÄLISESSÄ TOIMINTAYMPÄRISTÖSSÄ

Henkivakuutusmarkkinat ovat meillä ja monissa muissa Euroopan valtioissa muuttuneet hyvinkin kansainvälisiksi viimeisen parinkymmenen vuoden aikana. Suomessa toimii yhä enemmän ulkomaisia vakuutusyhtiöitä joko kiinteästä toimipaikasta käsin Suomessa tai tarjoamalla palveluita rajojen yli. Kuluttajilla on saatavilla jatkuvasti yhä enemmän myös ulkomaisia vakuutustuotteita. Suurin vaikutus Suomen vakuutusmarkkinoiden kansainvälistymiseen on ollut Suomen liittymisellä Euroopan unioniin. Suomessa joudutaan Euroopan integraation myötä yhä useammin katsomaan asioita myös kansainvälistä näkökulmasta. EU:n pyrkimykset yhteisten sisämarkkinoiden luomiseksi ovat vahvistaneet tätä kehitystä, eikä kansainvälisiä näkökulmia enää useinkaan voida sivuuttaa.

Vakuutustoiminnan kansainvälistyminen on mielenkiintoista erityisesti verotuksen osalta. Tällöin kyseessä ei ole vain Suomen sisäinen verolainsäädäntö ja täällä yleisesti verovelvollisten verokohtelu, vaan tilanteet muuttuvat monimutkaisemmiksi ja erityiskysymyksiä joudutaan ratkaisemaan yhä useammin myös kapitalisaatiosopimuksiin liittyen.

Tämä luku käsittelee kapitalisaatiosopimuksia kansainvälisessä ympäristössä. Luvussa tarkastellaan vakuutusmarkkinoiden kansainvälistymistä ja Euroopan unionin vaikutusta vakuutusmarkkinoiden vapautumiseen sekä kansainvälisiä kapitalisaatiosopimukseen liittyviä verokysymyksiä. Ymmärtääksemme kansainvälisen verotuksen periaatteita tulee meidän tuntea myös muuta sääntelyä, joka vaikuttaa toiminnan taustalla. Ensin käydäänkin läpi periaatteita ja normeja jotka vaikuttavat verotukseen. Näiden perusperiaatteiden jälkeen tarkastellaan kapitalisaatiosopimuksen verotukseen liittyviä näkökulmia. Tarkastelemme myös sellaisia erityiskysymyksiä, jotka ovat Suomessa epäselviä.

3.1 Vakuutusmarkkinoiden vapautuminen Euroopan unionissa

Yhteismarkkinoiden luominen on ollut yksi Euroopan unionin tärkeimmistä tehtävistä Euroopan talousyhteisön perustamisesta lähtien. Euroopan talousyhteisön 1957 allekirjoitetussa perustamissopimuksessa eli niin sanotussa Rooman sopimuksessa määriteltiin neljä taloudellista perusvapautta: tavaroiden, palveluiden, henkilöiden ja pääomien vapaa liikkuvuus. Nämä sisämarkkinavapaudet ovat edelleen EU:n taloudellisen toiminnan peruspilarit.¹³⁵

¹³⁵ Ojanen 2010, s. 12

Yhteismarkkinoiden eri osa-alueet ovat kehittyneet asteittain vuosien saatossa. Neljästä perusvapaudesta palveluiden vapaa liikkuvuus on kohdannut eniten esteitä. Palveluiden liikkuvuutta ovat rajoittaneet erityisesti eri maiden palveluita valvovat kansalliset säädökset. Rahoitus- ja vakuutusala ovat olleet palvelusektorilla erityisen tiukasti valvottuja ja tämä onkin hidastanut näiden alojen yhteismarkkinoiden luomista huomattavasti. Vakuutustoiminnan vapauttamista koskevat ratkaisut esiteltiinkin vasta vuonna 1992, vaikka ensimmäisiä vakuutuspalveluita koskevia direktiivejä annettiin ja 70-luvulla.¹³⁶

Vakuutustoiminnan yhteismarkkinat toteutettiin kolmessa vaiheessa. Sijoittumisoikeus eli niin kutsuttu etabloitumisvapaus toteutettiin ensimmäisen vahinkovakuutusdirektiivin (73/239/ETY) ja ensimmäisen henkivakuutusdirektiivin (79/357/ETY) avulla. Direktiivien myötä yhteisön alueelta tuleva vakuutusyhtiö sai perustaa sivukonttorin toiseen jäsenvaltioon samoilla ehdoilla kuin ko. valtiosta kotoisin oleva vakuutusyhtiö. Toisella vahinkovakuutusdirektiivillä (88/357/ETY) ja toisella henkivakuutusdirektiivillä (90/619/ETY) toteutettiin vakuutuspalveluiden vapaa tarjonta. Tämä tarkoitti, että vakuutuspalveluita oli mahdollista tarjota yli maan rajojen tietyin rajoituksin.¹³⁷

Vakuutuslainsäädännön osalta EU:n tavoitteet ovat suuntautuneet kahteen suuntaan. Tavoitteena on ollut yhdenmukaistaa vakuutussopimuksia koskevaa sääntelyä. Toisaalta on pyritty luomaan vakuutusalan yhteismarkkinat, jolloin vakuutusyhtiöt voivat toimia myös muissa jäsenvaltioissa kuin kotimaassaan. Sääntelyn yhdenmukaistaminen ei ole onnistunut, mutta toinen tavoite on saavutettu ja tällä hetkellä vakuutusmarkkinoilla vallitsee yhteismarkkinat.¹³⁸

3.1.1 Vakuutuksia rajan yli

EU:n jäsenvaltioiden välillä tapahtuva vakuutuspalveluiden myynti on voinut perustua joko sijoittumisoikeuden käyttöön tai palveluiden vapaaseen tarjontaan. Yhtenäisasiakirja (Single European Act) vuodelta 1985 asetti tavoitteeksi rahoituspalveluiden vapaan tarjonnan vuoteen 1992 mennessä. Tavoitteen saavuttamiseksi luotiin kolmannet direktiivit¹³⁹, jotka toteuttivat vakuutustuotteiden yhteismarkkinat EU-alueella.¹⁴⁰

¹³⁶ Huttunen 2007, s. 130

¹³⁷ Huttunen 2007, s. 130

¹³⁸ Hoppu ja Hemmo 2006, s. 14

¹³⁹ Kolmas vahinkovakuutusdirektiivi (92/49/ETY) ja kolmas henkivakuutusdirektiivi (92/96/ETY)

¹⁴⁰ Railas 2004, s. 274

Kolmannet vakuutusdirektiivit otettiin osaksi Euroopan talousalueesta¹⁴¹ solmittua ETA-sopimusta, ja nämä direktiivit tulivat siten myös Suomea velvoittavaksi. Direktiivit sisälsivät yhden toimiluvan ja kotivaltion valvonnan periaatteet. Suomessa direktiivit saatettiin voimaan lailla ulkomaisista vakuutusyhtiöistä (UVYL; 398/1995).¹⁴²

Yhteismarkkinat tarkoittavat vakuutustoiminnan kannalta sitä, että vakuutusyhtiö, joka on saanut toimiluvan jossain ETA-valtiossa, saa harjoittaa toimintaa myös kaikissa muissa jäsenvaltioissa. Yhtiö voi joko perustaa edustuston eli kiinteän toimipaikan Suomeen sijoittumisperiaatetta noudattaen tai tarjota tuotteita suoraan rajan yli vapaan tarjonnan periaatteen nojalla. Tällainen vakuutusyhtiö ei tarvitse erikseen toimilupaa Suomeen. Tätä kutsutaan yhden toimiluvan periaatteeksi.¹⁴³ Ennen kuin yhden toimiluvan periaate mahdollisti toimimisen suoraan toisessa jäsenmaassa, vaadittiin ulkomaisilta vakuutusyhtiöiltä toimilupa myös Suomessa¹⁴⁴.

Sijoittumisoikeus ja palvelujen vapaa tarjonta mahdollistavat vakuutusyhtiön toiminnan myös toisissa jäsenvaltioissa. Sijoittumisoikeuden käytöstä on kyse silloin, kun yrityksellä on pysyvä läsnäolo toisessa jäsenvaltiossa ja se harjoittaa siellä liiketoimintaa. Palveluiden tarjoamisesta rajan yli taas on kysymys tilapäisestä liiketoiminnan harjoittamisesta toisessa jäsenvaltiossa. Komission tiedonannossa kuitenkin annetaan mahdollisuus jokaiselle jäsenvaltiolle kansallisen lainsäädännön avulla varmistaa, ettei vakuutusyhtiö, joka pääasiassa tarjoaa palveluitaan rajan yli pyri kiertämään ammatillisia sääntöjä, jotka koskisivat sitä, mikäli se olisi sijoittunut kyseiseen valtioon.¹⁴⁵

3.1.2 Palveluiden tarjoaminen

Yhteisöoikeudellinen sääntely vakuutusosalalla koostuu vakuutusala koskevista erityismääräyksistä. Niitä ovat ensimmäinen, toinen ja kolmas sekä vuoden 2002 henkivakuutusdirektiivi sekä rahoitusala koskeva yleislainsäädäntö. Hyvänä esimerkkinä tällaisesta yleislainsäädännöstä voidaan mainita etämyyntidirektiivi, joka annettiin vuonna

¹⁴¹ Euroopan talousalueeseen kuuluvat EU:n jäsenmaat sekä Islanti, Lichtenstein ja Norja.

¹⁴² HE 348/1994 k. 1.2; Hoppu ja Hemmo 2006, s. 15

¹⁴³ Antila ym. 2005, s. 446

¹⁴⁴ Norio-Timonen 2000, s. 452

¹⁴⁵ Komission tulkitseva tiedonanto 2000/C 43/03, s. 7–8.

2002. Myös vakuutusedustudirektiivi on merkittävä osa yhteisöoikeudellista sääntelyä.¹⁴⁶

Etämyyntidirektiivi ja vakuutusedustudirektiivi ovat seurausta Lissabonin Euroopa-neuvoston vuonna 2002 tekemästä päätöksestä, jonka mukaan Euroopan Unionissa aloitettiin systemaattinen eteneminen kohti integroituja rahoituspalvelu- ja pääomamarkkinoita. Komissio laati tavoitteista toimintasuunnitelman (Action Plan) ja tavoitteiden toteutumisen takarajaksi määrättiin vuoden 2005 loppu. Pyrkimyksenä oli säätää 42 direktiiviä tai asetusta, joiden avulla sääntely saatettaisiin integraation vaatimalle tasolle.¹⁴⁷

3.1.2.1 Etämyyntidirektiivi

Etämyyntidirektiivin 2 artikla määrittelee etäsopimuksen palveluntarjoajan ja kuluttajan väliseksi sopimukseksi, joka on tehty sellaisen etämyynti- tai palveluntarjontamenetelmän avulla, jossa käytetään yhtä tai useampaa etäviestintävälinettä. Etäviestintävälineellä tarkoitetaan sellaista laitetta, jonka avulla sopimus voidaan solmia ilman, että palveluntarjoaja ja kuluttaja ovat yhtä aikaa paikalla, esimerkiksi tietokone tai puhelin.¹⁴⁸

Rahoituspalveluiden etämyyntidirektiivin tarkoituksena on ollut edistää rahoituspalveluiden vapaata liikkuvuutta yhdenmukaistamalla jäsenvaltioiden lainsäädäntöä kuluttajansuojan sekä etämyynnin osalta. Tavoitteena on ollut poistaa lainsäädännöstä johtuvia tarjonnan esteitä, jotta kuluttajilla olisi enemmän valinnanvaraa palveluvalikoiman laajentuessa myös muihin kuin omalla paikkakunnalla oleviin palveluntarjoajiin. Rahoituspalveluilla tarkoitetaan direktiivissä pankki-, luotto- ja vakuutuspalveluita sekä eläke-, sijoitus- ja maksupalveluita. Lakisääteiset vakuutukset eivät kuulu tämän direktiivin soveltamisalaan.¹⁴⁹

Etämyyntidirektiivin johdosta lainsäädäntöön tehtiin muutoksia, jotka tulivat voimaan 1.4.2005. Kuluttajansuojalakiin (KsL; 20.1.1978) lisättiin uusi 6a luku rahoituspalveluiden ja rahoitusvälineiden etämyynnistä. Luvussa säädetään esimerkiksi palveluntarjoajan tiedonantovelvollisuudesta sekä kuluttajan peruuttamisoikeudesta etäsopimuk-

¹⁴⁶ Railas 2004, s. 277-278. Kts. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2002/65/EY kuluttajille tarkoitettujen rahoituspalvelujen etämyynnistä ja neuvoston direktiivin 90/619/ETY sekä direktiivien 97/7/EY ja 98/27/EY muuttamisesta sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2002/92/EY vakuutusedustuksesta.

¹⁴⁷ Railas 2004, s. 270-271. Kts. myös Komission tiedonanto 1998 ja Komission tiedonanto 1999.

¹⁴⁸ Railas 2004, s. 273

¹⁴⁹ HE 122/2004 k. 2.1

sessä. Muutoksia tehtiin myös vakuutuslakiin, johon lisättiin erillinen säännös sopimuksen peruuttamisoikeudesta eläkevakuutusten ja säästöhenkivakuutusten kohdalla (VSL 13 a §). Säännöstä sovelletaan myös kapitalisaatiosopimuksiin. Vakuutuksilla on 30 päivän peruuttamisoikeus, kun taas muilla rahoituspalveluilla peruuttamisaika on vain 14 päivää (VSL 6 a:12.1 §). Tämä koskee niin etämyyntinä tehtyjä sopimuksia kuin muitakin sopimuksia. VSL 13 a §:ssä säädetään lisäksi vakuutusmaksujen palauttamisesta ja liitännäisvakuutuksen peruuntumisesta peruuttamistilanteessa.¹⁵⁰

3.1.2.2 Vakuutusedustusedirektiivi

Vakuutusedustuksella tarkoitetaan vakuutuslupien tekemiseen liittyvää toimintaa tai avustamista vakuutuslupien hoidossa tai täytäntöönpanossa. Vakuutuslupien tekemiseen liittyvää toimintaa voi olla esimerkiksi esittely tai ehdottaminen ja lopulta itse sopimuksen solmiminen.¹⁵¹ Vuonna 2002 annetun vakuutusedustusedirektiivin johdosta Suomessa säädettiin laki vakuutusedustuksesta (VakEdL; 570/2005), jolla kumottiin laki vakuutuksenvälittäjistä (251/1993).

Vakuutusedustusedirektiivin antamisen taustalla on pyrkimys yhtenäistää sääntelyä, sillä kansallisten lainsäädäntöjen välillä oli vielä suuria eroavaisuuksia, jotka estivät vakuutusedustustoiminnan aloittamisen ja harjoittamisen sisämarkkinoilla. Myös vakuutusedustajille haluttiin turvata mahdollisuus sijoittautumisoikeuteen ja palveluiden vapaaseen tarjontaan, jotka ovat perustamissopimuksessa säädettyjä oikeuksia.¹⁵²

VakEdL:ssa vakuutusedustuksella tarkoitetaan korvausta vastaan harjoitettavaa vakuutuslupien valmistelua, tekemistä ja avustamista vakuutuslupien hoitamisessa (VakEdL 1.2 §). Vakuutusedustuksena ei kuitenkaan pidetä vakuutuslupienantajan tai tämän työntekijän harjoittamaa toimintaa (VakEdL 1.3 §). Vakuutusedustajalla tarkoitetaan laissa vakuutusasiamiestä tai vakuutusmeklaria. Vakuutusasiamies on sellainen luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö, joka harjoittaa vakuutusedustusta vakuutuslupienantajan lukuun ja vastuulla. Vakuutusmeklari taas on sellainen luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö, joka itsenäisesti vakuutuslupienantajasta riippumattomasti harjoittaa vakuutusedustusta toimeksiantosopimuksen perusteella. VakEdL:ssa säädetään myös muun muassa vakuutusedustajan rekisteröinnistä, ilmoitusvelvollisuudesta sekä vastuusta. Vakuutusedustaja voi harjoittaa toimintaa myös muissa ETA-valtioissa ilmoitusmenettelyn avulla ilman uutta rekisteröintiä (VakEdL 31 §). Vastaavasti muissa ETA-

¹⁵⁰ HE 122/2004 k. 4

¹⁵¹ Railas 2004, s. 273

¹⁵² Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2002/92/EY vakuutus- edustuksesta s. 3

valtioissa rekisteröidyt vakuutusedustajat voivat toimia Suomessa ilmoituksen jälkeen (VakEdL 32 §).

3.1.3 Vakuutustoiminnan valvonta

Laki ulkomaisista vakuutusyhtiöistä jakaa vakuutusyhtiöt kolmeen kategoriaan: kotimaisiin, ulkomaisiin ETA-vakuutusyhtiöihin eli sellaisiin, joilla on kotipaikka jossain ETA-valtiossa, sekä sellaisiin yhtiöihin joiden kotipaikka ETA-alueen ulkopuolella. Tällaiset kolmannen maan vakuutusyhtiöt joutuvat edelleen hakemaan Suomessa toimiluvan toiminnalleen, kuten ennen uuden UVYL:n säätämistäkin. Kolmannen maan vakuutusyhtiön on myös perustettava Suomeen edustusto. Myös ETA-vakuutusyhtiöiden on tehtävä ilmoitus Suomessa vakuutustoiminnan aloittamisesta. Ilmoitus vaaditaan vakuutusyhtiön kotivaltion viranomaiselta, joka vastaa vakuutustarkastuksesta.¹⁵³

Kolmansien vakuutusdirektiivien kotivaltion valvonnan periaate tarkoittaa sitä, että ETA-vakuutusyhtiöiden valvonta kuuluu pääsääntöisesti vakuutusyhtiön kotivaltion valvontaviranomaisille. Ulkomaisten ETA-vakuutusyhtiöiden valvonnasta säädetään UVYL 3 luvussa. Suomessa vakuutusvalvontaviranomaisella on oikeus valvoa toimintaa vain siltä osin, kuin se ei kuulu kotivaltion valvonnan piiriin. Laissa säädetään myös niistä pakkokeinoista, joita valvontaviranomainen voi Suomessa käyttää. Mikäli vakuutusyhtiö ei ole noudattanut huomautusta, kehotusta tai kieltoa, on Suomen valvontaviranomaisen käännyttävä yhtiön kotivaltion viranomaisten puoleen. Suomalaisviranomaisilla on oikeus ryhtyä toimiin vakuutusyhtiötä vastaan esimerkiksi asettamalla uhkasakon vain siinä tilanteessa, että kotivaltion toimenpiteet ovat olleet riittämättömiä ja yhtiö jatkaa virheellistä menettelyä tai mikäli vakuutusyhtiön toiminta uhkaa vakuutettujen etua.¹⁵⁴

Aikaisemmat henkivakuutusdirektiivit on kumottu vuoden 2002 henkivakuutusdirektiivillä (2002/83/EY), mutta aiempien direktiivien yleisperiaatteet säilyivät voimassa¹⁵⁵. Vuoden 2002 henkivakuutusdirektiivi sisältää säännökset henkivakuutusalan valvonnasta, vakuutusyhtiöiden vakavaraisuudesta ja henkivakuutuspalvelujen tarjonnan vapaudesta Euroopan unionissa.¹⁵⁶

¹⁵³ Laki ulkomaisista vakuutusyhtiöistä (17.3.1995/398)

¹⁵⁴ HE 348/1994 k. 2.2, 3 luku. Kts. myös FIVA:n ohje 1/002/2003: Ohje ulkomaisille ETA-vakuutusyhtiöille yleisen edun vaatimista ehdoista.

¹⁵⁵ Hoppu ja Hemmo 2006, s.16

¹⁵⁶ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2002/83/EY, annettu 5 päivänä marraskuuta 2002, henkivakuutuksesta.

EU-alueella aletaan 1.1.2014 soveltaa täysimääräisesti Solvenssi II-direktiiviä, joka harmonisoi vakavaraisuussäännökset, vastuuvelan laskennan ja vakavaraisuusvalvonnan. Valvonnan harmonisointi yhdenmukaistaa vakuutuksenottajien, vakuutettujen ja korvauksensaajien turvaa EU-alueella.¹⁵⁷

3.1.4 Vakuutusmarkkinoiden vapauttamisen vaikutukset

Euroopan unionin jäsenmaana Suomi on myös mukana yhteismarkkina-alueessa, joka on EU:n tavoite niin tavaroiden, palveluiden, työvoiman kuin pääomienkin liikkumisen suhteen. Yhteismarkkinoiden vaikutukset ulottuvat nykyään myös suomalaiseen vakuutustoimintaan.

Yhden toimiluvan periaate on mahdollistanut sen, että suomalaisille asiakkaille on tarjolla yhä enemmän sellaisia tuotteita, joita aiemmin ei ollut saatavilla. Nämä uudet tuotteet voivat olla esimerkiksi sisällöltään, hinnoittelultaan tai markkinointitavaltaan poikkeavia Suomessa aiemmin tavatuista. Markkinoidemme pienuus on varmasti Suomessa kaventanut vakuutustuotteiden valikoimaa. Markkinoiden vapautumisen myötä palveluvalikoima Suomessa on siis monipuolistunut ja tulee jatkossa epäilemättä monipuolistumaan entisestään.¹⁵⁸

Vaikka ryntäyksestä Suomen markkinoille ei voida varsinaisesti puhua, on ulkomaisten vakuutusyhtiöiden osuus kaikista Suomessa toimivista vakuutusyhtiöistä kasvanut tasaisesti markkinoiden vapautumisen jälkeen. Vuoden 2010 lopussa Suomessa toimi 39 vakuutusyhtiötä, joista 11 oli henkivakuutusyhtiötä. Ulkomaisten vakuutusyhtiöiden edustustoja oli samaan aikaan Suomessa 24 ja vakuutuspalveluiden vapaata tarjontaa koskevan ilmoituksen oli tehnyt yli 600 yhtiötä. Finanssivalvonnan vakuutusmeklaritietokannassa oli vuoden lopussa 65 meklaria ja näiden välittämien vakuutusten osuus vakuutusten maksutulosta oli 8 prosenttia. Kuten jo aiemmin todettiin, kapitalisaatiosopimusten osuus kaikista vakuutuksista kasvoi niin euromääräisesti kuin prosentuaalisestikin eniten.¹⁵⁹

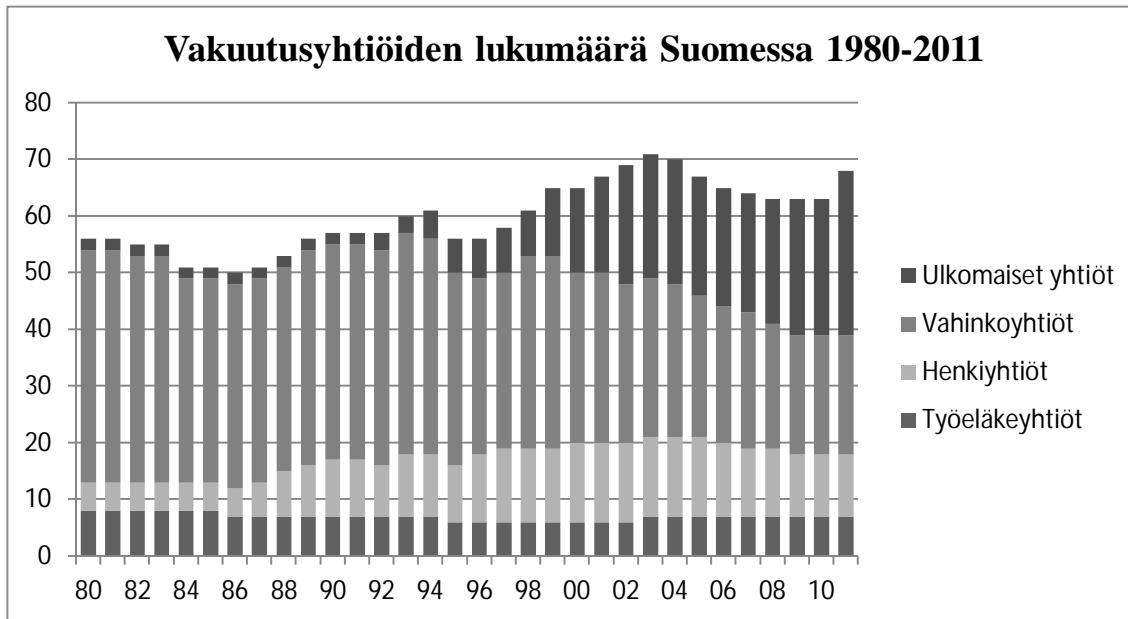
Toisinaan ulkomaisten vakuutusyhtyritysten vakuutukset poikkeavat yksityiskohdiltaan tai perusratkaisuiltaan suomalaisista vakuutuksista. ETA-vakuutusyhtiönkin on kuitenkin noudatettava Suomessa myytävien vakuutustensa kohdalla Suomen vakuutussopimuslakia myymiinsä kuluttajavakuutuksiin. Tämä on myös yksi syy sille, minkä takia Suomi ei ole kovin houkutteleva kohde ulkomaalaisille vakuutusyhtiöille. Kansallisen

¹⁵⁷ Finanssialan keskusliitto 2012b, Solvenssi II pähkinänkuoressa

¹⁵⁸ Antila ym. 2005, s. 446-448

¹⁵⁹ Finanssialan keskusliitto 2011

lainsäädännön selvittäminen, materiaalien kääntäminen, myyntikanavien etsiminen sekä asiakaspalvelun toteutus ovat suuria kulueriä, eivätkä pienen maan markkinamahdollisuudet välttämättä täten houkuttele kaikkia vakuutusyhtiöitä.¹⁶⁰ Oheisesta kuviosta nähdään, että vakuutusyhtiöiden määrä ei ole vaihdellut voimakkaasti Suomessa viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana. Ulkomaisten yhtiöiden lukumäärä on kuitenkin ollut jatkuvasti nousussa. Myös ulkomaisten yhtiöiden osuus kaikista Suomessa toimivista yhtiöistä on ollut jatkuvasti nousussa.

Kuvio 10 Vakuutusyhtiöt Suomessa (FK 2012c, s. 3)

Vakuutusdirektiiveillä, joilla toteutettiin vakuutuspalveluiden tarjonnan vapauttaminen, ei harmonisoitu vakuutuslainsäädäntöä. Koska erot eri maiden vakuutuslainsäädännössä ovat huomattavat, niiden harmonisointirytyksistä luovuttiin. Näin ollen yksikään vakuutusyhtiö ei voi tarjota tuotteitaan suoraan Euroopan laajuisesti, vaan joutuu tekemään sopeuttamistoimia kussakin maassa. Tämä on nähty yhtenä suurimmista esteistä vakuutusmarkkinoiden yhdentymiselle.¹⁶¹

¹⁶⁰ Norio-Timonen 2000, s. 452-453

¹⁶¹ Norio-Timonen 2006, s. 69-70

3.2 Kansainvälisen tuloverotuksen lähtökohdat

Valtioiden rajat ylittävä taloudellinen toiminta on jatkuvasti lisääntynyt ihmisten ja pääomien liikkumisen myötä. Tämän vuoksi kansainvälisen tuloverotuksen ymmärtämistä ja hallitsemisesta on tullut yrityksille tärkeä kilpailuvaltti. Ihmiset muuttavat nykyään usein työn perässä ulkomaille ja yritysten toimintaympäristö muuttuu jatkuvasti yhä globaalimmaksi. Tämä on johtanut siihen, että sekä yritysten että luonnollisten henkilöiden onnistunut verosuunnittelu vaatii yhä useammin kansainvälisen tuloverotuksen lainalaisuuksien ja sääntöjen tuntemista.¹⁶²

Vakuutusyhtiöiden toimintaympäristön kansainvälistymistä on Euroopassa vauhdittaneet erityisesti edellä esitellyt uudistukset EU-lainsäädännössä. Kansainväliseen vakuutustoimintaa liittyy aina kiinteästi myös verotukselliset näkökulmat. Vakuutus sopimusta solmittaessa tulee tietää, millainen verotusoikeus tulon lähdevaltiolla on ja miten asuinvaltio verottaa kyseisen sopimuksen perusteella saatuja tuottoja. Lainsäädäntöjen eroavaisuuksien vuoksi on olennaista tietää myös, miten kyseisen valtion lainsäädäntö määrittelee esimerkiksi kapitalisaatiosopimuksen. Mikäli Suomen ja lähdevaltion määritelmät eroavat toisistaan, saattaa se vaikuttaa myös verotukseen.¹⁶³

Kansainvälisen vero-oikeuden tehtävänä on kunkin valtion alueellisen verotusvallan määrittäminen ja kansainvälisen kahdenkertaisen verotuksen poistaminen. Yhtenä kansainvälisen vero-oikeuden tehtävänä voidaan myös nähdä veropaon ehkäiseminen.¹⁶⁴ Jotta voidaan ymmärtää vakuutusten kansainvälisiä verotuskysymyksiä, tutustutaan tässä kappaleessa ensin kansainväliseen verotukseen liittyviin peruslähtökohtiin. Sen jälkeen käydään läpi myös kansainvälisen tuloverotuksen perusteita sekä lähdeverotuksen periaatteita. Tarkoituksena on selvittää, millä tavalla kansainvälinen verotus toimii sellaisissa tilanteissa, joissa tulon lähdevaltio ei ole sama kuin valtio, jossa tulon saaja asuu.

3.2.1 Suomen sisäinen kansainvälinen vero-oikeus

Kansainvälinen vero-oikeus ei, vaikka se siltä kuulostaakin, muodostu kaikkia valtioita koskevista verotusnormeista, vaan kyseessä on osa jokaisen valtion omaa verolainsäädäntöä. Jokainen valtio säätää omat kansainvälisiä suhteita koskevat verolakinsa. Täten voidaankin puhua esimerkiksi Suomen kansainvälisestä vero-oikeudesta tai vaikka

¹⁶² Helminen 2005, s. 5

¹⁶³ Helminen 2005, s. 19

¹⁶⁴ Myrsky ja Linnakangas 2009, s. 1-2

Ranskan kansainvälisestä vero-oikeudesta. Kaikkien valtioiden kansainväliset vero-oikeudelliset normit eivät luonnollisestikaan ole samanlaisia, vaan poikkeavat enemmän tai vähemmän toisistaan. EU-valtioita koskee kuitenkin tietyt ylikansalliset EU-oikeudelliset normit.¹⁶⁵

Suomen sisäisen kansainvälinen vero-oikeus koostuu kolmesta erillisestä, mutta toistensa kanssa vuorovaikutuksessa olevasta normistosta. Nämä ovat Suomen sisäinen verolainsäädäntö, bilateraaliset tai multilateraaliset verosopimukset ja EU-vero-oikeus. Kun ratkaistaan kansainvälisen vero-oikeuden alaisia kysymyksiä, joudutaan ottamaan huomioon kaikki kolme normikokonaisuutta. Näiden kolmen eri normiston perusteella ratkeaa, onko Suomella verotusoikeutta ja missä laajuudessa se verottaa kansainvälisissä tilanteissa.¹⁶⁶

Kansainvälisen vero-oikeuden perustan muodostavat Suomessa ne kansallisen verolainsäädännön normit, jotka koskevat kansainvälisiä taloussuhteita. Suppeasti katsottuna Suomen sisäiseen kansainväliseen vero-oikeuteen kuuluvat kaikki ne sisäisen lainsäädännön normit, jotka koskevat kansainvälisiä tilanteita. Näiden säännösten pääasiallisena tavoitteena on turvata Suomen verotusvalta myös kansainvälisissä tilanteissa ja toisaalta useammankertaisen kansainvälisen verotuksen rajoittaminen. Nämä säännökset löytyvät suurimmaksi osaksi tuloverolaista (TVL; 1535/1992).¹⁶⁷

Toisen lohkon Suomen kansainväliseen vero-oikeuteen muodostavat verosopimukset. Ne voivat olla joko kahden- tai useammankeskeisiä. Suomessa hallituksella on oikeus solmia verosopimuksia muiden valtioiden kanssa. Pyrkimyksenä näissä on monenkertaisen verotuksen poistaminen tai lieventäminen. Verosopimuksissa sovitaan verotamisoikeuden jakamisesta Suomen ja toisen valtion välillä. Sopimuksen nojalla verovelvollinen voidaan siis osittain tai kokonaan vapauttaa verovelvollisuudesta Suomeen. Verosopimuksia voidaankin luonnehtia konfliktinratkaisunormistoksi, jonka avulla allokoidaan verotusoikeus sopimusvaltioiden kesken. Kun verosopimus on voimassa ja verotus toimitetaan sen mukaan, katsotaan verotuksen tapahtuneen maan sisäisen lainsäädännön mukaisesti, sillä verosopimuksissa aina määritellään, minkä maan lainsäädäntöä noudatetaan. Verosopimukset eivät itsessään luo verotusoikeutta, vaan joko pitävät verotusoikeuden tietyllä valtiolla tai rajoittavat sitä. Verosopimusten perimmäinen tarkoitus on edistää tavaroiden vaihtoa ja pääomien vapaata liikkuvuutta.¹⁶⁸

Suomessa verosopimusten valmistelu kuuluu valtiovarainministeriölle. Voimassa olevia verosopimuksia on noin 60 valtion kanssa. Lähes kaikki sopimukset perustuvat

¹⁶⁵ Helminen 2005, s. 19-20

¹⁶⁶ Helminen 2005, s. 20

¹⁶⁷ Helminen 2005, s. 20

¹⁶⁸ Helminen 2005, s. 21; Myrsky ja Linnakangas 2009, s. 2-3

OECD:n malliverosopimukseen. Lähtökohtaisesti Suomi tekee verosopimuksia vain niiden maiden kanssa, joilla on Suomen tulo- ja varallisuusverojärjestelmää vastaava järjestelmä. Suomi on tehnyt myös virka-apusopimuksen tiettyjen valtioiden kanssa. Tällaisten virka-apusopimusten perusteella voidaan esimerkiksi vaihtaa tietoja ja periä verosaamia muista sopimuksen tehneistä valtioista.¹⁶⁹

Kolmas osa Suomen sisäistä kansainvälistä vero-oikeutta on EU-vero-oikeus. Huolimatta EU-jäsenyydestä, Suomi ja muut EU-valtiot ovat lähtökohtaisesti säilyttäneet suvereniteetin verotuksen osalta. Jokainen EU:n jäsenvaltio toteuttaa verotusvaltaansa omien verolakiensa mukaisesti. Jäsenvaltioiden on kuitenkin otettava huomioon EU-direktiivien pakottava vaikutus kansalliseen lainsäädäntöön. Tällaisia ovat esimerkiksi syrjäntäkieltoartikla, perusvapauksia koskevat artiklat sekä emo-tytäryhtiödirektiivin ja yritysjärjestelydirektiivin riittävän yksityiskohtaiset säännökset. EU-lainsäädäntö voi myös sivuuttaa verosopimukset ja kansallisen lainsäädännön. EU-vero-oikeus ohjaa jäsenvaltioiden kansallista verolainsäädäntöä vain sen verran kuin sisämarkkinoiden toiminnan ja toteutumisen kannalta on olennaista. Toissijaisuusperiaatteen mukaisesti unioni puuttuu jäsenvaltioiden lainsäädäntöjen yhdistämiseen vain, mikäli jäsenvaltioiden omat toimet ovat riittämättömiä verolainsäädäntöjen yhdistämisen kannalta, sillä tarkoituksena ei kuitenkaan ole täydellisesti yhdenmukaistaa jäsenvaltioiden verolainsäädäntöä.¹⁷⁰

EU-oikeus on suoraan sovellettavaa oikeutta, eli EU-oikeus on osa jokaisen jäsenvaltion oikeusjärjestystä ilman erillisiä toimenpiteitä. EU-oikeus luo oikeuksia ja velvollisuuksia EU:n toimielimille, jäsenvaltioille ja näiden kansalaisille. Mikäli EU-oikeuden normit ovat riittävän selviä, ehdottomia ja täsmällisiä, on niillä välitön vaikutus. EU-oikeuden normit myös syrjäyttävät kansallisen lainsäädännön, mikäli kansallinen lainsäädäntö on ristiriidassa EU-lainsäädännön kanssa. Tämä estää jäsenvaltioita säätämästä lakeja, jotka olisivat ristiriidassa EU-lainsäädännön kanssa. Tämä tarkoittaa myös sitä, että kansallista verolainsäädäntöä ja verosopimuksia on tulkittava EU-lainsäädännön mukaisesti.¹⁷¹

Kaikki henkilöt, joita verotetaan Suomessa ovat täällä joko yleisesti tai rajoitetusti verovelvollisia. Suomessa asuvat eli yleisesti verovelvolliset ovat velvollisia maksamaan veroa Suomesta ja ulkomailta saamastaan tulosta täällä Suomessa. Varallisuusvero poistettiin Suomessa vuonna 2006, joten sen jälkeen veroa ei ole enää peritty varojen osalta. Verosopimukset tai EU-vero-oikeudelliset normit eivät vaikuta sisäiseen verovelvollisuusaseman määräytymiseen jäsenvaltioissa. Ratkaisevaa on, katsotaanko luon-

¹⁶⁹ Valtiovarainministeriö 2012, Suomen verosopimukset

¹⁷⁰ Myrsky ja Linnakangas 2009, s. 4-5

¹⁷¹ Helminen 2008, s. 28-29

nollinen tai juridinen henkilö Suomessa asuvaksi tai kotimaiseksi yhteisöksi. Verovelvollisuusasemasta määrätään TVL 9-13 §:ssä ja rajoitetusti verovelvollisia ovat ne, jotka eivät täytä yleisen verovelvollisuuden tunnusmerkkejä. Mikäli henkilön katsotaan asuvan Suomessa tai olevan kotimainen yhteisö, on tämä yleisesti verovelvollinen Suomessa. Ulkomailla asuva luonnollinen henkilö ja ulkomainen yhteisö ovat verovelvollisia vain Suomesta saadusta tulosta eli tällaiset henkilöt ovat rajoitetusti verovelvollisia. Verovelvollisuusasema ei ole sidottu verovuoteen, vaan sama henkilö voi olla saman verovuoden aikana sekä yleisesti että rajoitetusti verovelvollinen.¹⁷²

Verolainsäädännössä ei ole tarkasti määritelty, milloin yhteisön katsotaan olevan suomalainen eli yleisesti verovelvollinen. Verotuskäytännössä yhteisöä on pidetty kotimaisena, mikäli se on rekisteröity Suomessa. Vastaavasti yhteisö on rajoitetusti verovelvollinen, mikäli se on rekisteröity ulkomailla. Mikäli rekisteröimisvelvollisuutta ei ole, katsotaan yhteisön olevan ulkomainen, mikäli sen pääasiallinen johtopaikka on ulkomailla. Tilanteissa, joissa yhteisö on rekisteröity ulkomailla, mutta sen johtopaikka ja toiminta on Suomessa, voidaan yhteisöä pitää kotimaisena.¹⁷³

Vieraiden valtioiden kanssa solmitut verosopimukset voivat rajoittaa Suomen verotusoikeutta niin yleisesti verovelvollisten kuin rajoitetusti verovelvollistenkin osalta. Rajoitetusti verovelvollisten kohdalla verosopimus usein pienentää esimerkiksi lähdeveron määrää. Verosopimus voi myös kokonaan estää rajoitetusti verovelvollisen verotuksen Suomessa. Yleisesti verovelvollisten kohdalla Suomi on usein velvollinen poistamaan kahdenkertaisen verotuksen verosopimuksen nojalla. Tämä tapahtuu hyvitysmenetelmän avulla niin, että Suomi vähentää omasta verostaan ulkomailla samasta tulosta maksetun veron.¹⁷⁴

3.3 Elinkeinotulon verotus kansainvälisissä tilanteissa

Kapitalisaatiosopimus on yrityksen taseessa sen rahoitusomaisuudessa ja sopimuksen päättyessä siitä aiheutuvat luovutusvoitot verotetaan osana yrityksen elinkeinotuloa. Vastaavasti kapitalisaatiosopimuksesta aiheutuneet tappiot voidaan vähentää verotussayrityksen elinkeinotulosta. Koska kapitalisaatiosopimus on näin kiinteästi yhteydessä yrityksen elinkeinotulon verottamiseen, on tässä yhteydessä tarkoituksenmukaista käydä läpi myös elinkeinotulon verottamista kansainvälisissä tilanteissa.

¹⁷² Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2010, s. 13

¹⁷³ Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2010, s. 14-21

¹⁷⁴ Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2010, s. 13-14

3.3.1 Kiinteä toimipaikka ja tytäryhtiö

Yritys voi yleensä harjoittaa toimintaa ulkomailla kahdella eri tavalla: joko perustamalla sinne tytäryhtiön tai toimimalla itse toisessa valtiossa. Jälkimmäisessä vaihtoehdossa yritykselle saattaa muodostua tähän toiseen valtioon kiinteä toimipaikka, jonka perusteella sijaintivaltiolla on verotusoikeus tämän tuloon. Yritykset päätyvät monesti mieluummin tytäryhtiön perustamiseen, vaikka sen perustamiskustannukset ovatkin korkeammat kuin sivuliikkeellä olisi. Tytäryhtiö on kuitenkin juridisesti selvempi käsite kuin kiinteä toimipaikka. Kiinteällä toimipaikalla on verotuksessa suuri merkitys, sillä verosopimusten mukaan yritystä voidaan verottaa liiketulosta toisessa valtiossa, jos tällä on kyseisessä valtiossa kiinteä toimipaikka, josta liiketoimintaa on harjoitettu. Yritystä voidaan verottaa kiinteän toimipaikan perusteella vain siitä liiketulosta, jonka kyseinen toimipaikka on tuottanut. Kotivaltio verottaa yritystä kiinteästä toimipaikasta saadusta tulosta osana yrityksen kokonaistulona, mutta kaksinkertainen verotus poistetaan hyvitystai vapautusmenetelmää käyttäen verosopimusten perusteella.¹⁷⁵

Kiinteän toimipaikan muodostumisesta säädetään TVL 13 a §:ssä. Kiinteällä toimipaikalla tarkoitetaan sellaista paikkaa, jossa pysyvää elinkeinotoimintaa varten on pysyvä liikepaikka. Mikäli yrityksen kotivaltion ja sen valtion, jossa liiketoimintaa harjoitetaan välillä on verosopimus, kiinteän toimipaikan muodostuminen määritellään kuitenkin verosopimuksen perusteella. OECD:n malliverosopimuksessa kiinteän toimipaikan käsite määritellään varsin tarkasti. Jotta kiinteä toimipaikka voisi muodostua, tulee sillä olla erillinen liikepaikka. Liikepaikan tulee myös olla riittävän pysyvä ja yrityksen on todella harjoitettava liiketoimintaa tästä paikasta käsin. Kiinteän toimipaikan arviointi tehdään viime kädessä OECD 5 artiklan 1 kappaleen perusteella.¹⁷⁶

Yritykset harjoittavat nykyään yhä enenevässä määrin myös sähköistä kaupankäyntiä. Tällöin tulee arvioida, missä kiinteä toimipaikka oikeastaan sijaitsee. Tässä pohdinnassa olennainen kysymys on se, missä valtiossa yrityksen palvelin sijaitsee. Kiinteän toimipaikan syntymisen edellytyksenä tällaisessa tilanteessa on se, että malliverosopimuksen muut edellytykset kiinteän toimipaikan syntymiselle täyttyvät. Täytyy siis olla jokin kiinteä liikepaikka, jossa yrityksen palvelin sijaitsee ja sen tulee olla ajallisesti tarpeeksi pysyvä. Palvelimen kautta tapahtuvan liiketoiminnan tulee olla myös olennainen osa yrityksen toimintaa. Sähköistä kauppaa harjoittavalle yritykselle ei kuitenkaan synny kiinteää toimipaikkaa pelkän palvelimen levytilan vuokraamisen perusteella, sen tulee itse omistaa palvelin.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Helminen 2005, s. 112-114

¹⁷⁶ Myrsky ja Linnakangas 2009, s. 239-242; Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2010, s. 209-214

¹⁷⁷ Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2010, s. 215-216

Käytännössä yritykset usein perustavat toiseen valtioon itsenäisen tytäryhtiön. Sen perustamiskustannukset ovat yleensä huomattavasti korkeammat kuin sivuliikkeen, sillä perustamiseen usein vaaditaan minipääoma ja tytäryhtiö tulee rekisteröidä kohdemaan lainsäädännön mukaisesti. Ulkomainen tytäryhtiö on emoyhtiöstä itsenäinen verosubjekti, jota verotetaan sijaintivaltion verolainsäädännön mukaisesti tytäryhtiön toiminnan mukaisesti. Tytäryhtiö voi myös hyödyntää sijaintivaltion huojennussäännöksiä ja tukijärjestelmiä. Ulkomaisten tytäryhtiöiden verotukseen liittyvät ongelmat koskevat useimmiten emoyhtiön ja tytäryhtiön välisiä voitonsiirtoja, siirtohinnoittelua sekä tappiollisen tytäryhtiön vaikutusta emoyhtiön verotukseen.¹⁷⁸

3.3.2 Yleisesti verovelvollisen elinkeinotulon verotus

Suomessa verovuonna asuva kotimainen yhteisö on TVL 9.1 §:n 1 kohdan mukaan velvollinen suorittamaan veroa kaikesta saamastaan tulosta. Verovelvollisuus koskee myös ulkomailta saatuja tuloja. Tämä säännös koskee myös Suomessa rekisteröityjä eurooppayhtiöitä¹⁷⁹. Yhteisöinä käsitellään Suomen verotuksessa myös ulkomaisia oikeushenkilöitä tai näihin verrattavia verovelvollisia.¹⁸⁰

Suomalaisyrietykset toimivat useimmiten sellaisissa valtioissa, joiden kanssa Suomella on verosopimus. Tällöin kiinteän toimipaikan muodostumisella on elinkeinotulon kannalta ratkaiseva merkitys Suomen ja kohdevaltion verotusoikeuden kannalta. Jos suomalainen yritys harjoittaa jossakin verosopimusmaassa liiketoimintaa kiinteässä toimipaikassa, on kyseisellä valtiolla oikeus verosopimukseen perustuen verottaa yritystä. Sijaintivaltiolla on verotusoikeus siihen tuloon, joka on syntynyt kyseisen maan kiinteässä toimipaikassa. Syntynyt tulo voi olla tällöin veronalaista myös Suomessa. Kaksinkertainen verotus poistetaan tällaisessa tilanteessa verosopimukseen perustuen. Suomessa rekisteröity yritys voi, kuten edellä jo mainittiin, toimia toisessa valtiossa myös ilman, että sille syntyy sinne kiinteää toimipaikkaa. Tällöin verotusoikeus säilyy yksin Suomella.¹⁸¹

¹⁷⁸ Myrsky ja Linnakangas 2009, s. 214

¹⁷⁹ Eurooppayhtiöasetuksen (2157/2001) mukaan vuodesta 2004 lähtien on voinut perustaa ja rekisteröidä uutena eurooppalaisena yhtiömuotona eurooppayhtiön. Eurooppayhtiötä pidetään TVL 3 §:n mukaan yhteisönä, ja kaikki ne säännökset jotka koskevat osakeyhtiötä soveltuvat myös Suomessa rekisteröityyn eurooppayhtiöön.

¹⁸⁰ Helminen 2005, s. 95-96

¹⁸¹ Helminen 2005, s. 97

Kaksinkertaisen verotuksen poistamiseen voidaan käyttää kahta menetelmää: joko hyvitysmenetelmää tai vapautusmenetelmää. Verosopimuksissa on aina määritelty, kumpaa menettelytapaa maiden välisessä kahdenkertaisen verotuksen poistamisessa käytetään. Verosopimukset eivät ota kantaa menetelmien laskutapoihin, vaan ne määrittävät kunkin maan omassa lainsäädännössä. Suomessa tästä säädetään laissa kansainvälisen kahdenkertaisen verotuksen poistamiseksi (MenetelmäL; 1552/1995). Pääsääntönä Suomessa on hyvitysmenetelmän käyttö. Vapautusmenetelmää käytetään vain, jos sitä edellytetään verosopimuksen tai muun kansainvälisen sopimuksen määräyksissä. Hyvitysmenetelmäksi kutsutaan menetelmää, jolla kaksinkertainen verotus poistetaan vähentämällä vieraassa valtiossa suoritettu lopullinen vero Suomessa samasta tulosta suoritettavasta verosta. Vapautusmenetelmää sovellettaessa lähtökohtana on, ettei verovelvollisen kotivaltiossa veroteta lainkaan lähdevaltiosta saatua tuloa. Suomen tekemisissä verosopimuksissa käytetään kuitenkin niin sanottua progressioehtoista vapautusmenetelmää. Täten verosta vapautettava tulo otetaan kuitenkin huomioon määrättäessä verokantaa muulle yrityksen veronalaiselle tulolle. Käsitteitä ei tule sekoittaa toisiinsa. Kaksinkertaisen verotuksen välttämisestä puhutaan silloin, kun viitataan siihen systemaattikkaan, jonka avulla kahdenkertaista verotusta torjutaan. Jos näistä kahdenkertaisen verotuksen välttämiseen liittyvistä toimita huolimatta kahdenkertaista verotusta syntyy, joudutaan turvautumaan kaksinkertaisen verotuksen poistamiseen.¹⁸²

Suomessa yleisesti verovelvolliseksi katsottava yritys voi saada tuloa myös sellaisesta valtiosta, jonka kanssa Suomella ei ole voimassaolevaa verosopimusta. Tällaisessa tilanteessa ulkomailta saatu tulo verotetaan Suomessa. Jos tuloon kohdistuu kahdenkertainen verotus, se poistetaan MenetelmäL:iin perustuen hyvitysmenetelmää käyttäen. Mikäli verosopimusta ei ole, hyvitetään verovelvolliselle se summa, joka on maksettu verona kyseiselle valtiolle.¹⁸³

Suurimmassa osassa Suomen verosopimuksista liiketuloon sovelletaan hyvitysmenetelmää. Ulkomaisen kiinteän toimipaikan tulo verotetaan tällöin Suomessa normaalisti. Tähän samaan tuloon kohdistuva toisessa valtiossa peritty vero vähennetään Suomen verosta. Hyvityksen ylärajana on kuitenkin se summa, joka vastaavasta tulosta olisi verotettu Suomessa. Eli mikäli ulkomainen vero ylittää vastaavan suomalaisen veron, ei erotusta hyvitetä verovelvolliselle. Verosopimusten mukaan kiinteän toimipaikan tulona huomioidaan toimipaikan todellinen nettotulos.¹⁸⁴

Kotimaisen yrityksen ulkomailla sijaitsevan kiinteän toimipaikan tappion käsittely riippuu siitä, käytetäänkö kahdenkertaisen verotuksen poistamiseen hyvitys- vai vapau-

¹⁸² Myrsky ja Linnakangas 2009, s. 2-3

¹⁸³ Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2010, s. 226

¹⁸⁴ Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2010, s. 227

tusmenetelmää. Kun käytetään hyvitysmenetelmää, kiinteän toimipaikan tulo ja tappio sisältyvät molemmat yrityksen verotettavaan tuloon Suomessa. Ulkomaisen kiinteän toimipaikan tappio on siis tällöin vähennettävissä Suomesta saadusta tulosta. Myös kiinteän toimipaikan vahvistettu tappio on vähennyskelpoinen Suomessa. Sovellettaessa vapautusmenetelmää ei sellaista tuloa, joka on saatu vieraasta valtiosta ja jonka verotusoikeudesta Suomi on luopunut, lueta yhteisön veronalaiseen tuloon. Tällöin myöskään tulon hankkimisesta aiheutuneet kulut eivät ole vähennyskelpoisia.¹⁸⁵

3.3.3 *Rajoitetusti verovelvollisen elinkeinotulon verotus*

Rajoitetusti verovelvollisia ovat sellaiset henkilöt, jotka eivät ole verovuoden aikana asuneet Suomessa sekä ulkomaiset yhteisöt. Nämä ovat siis verovelvollisia Suomessa vain täältä saamastaan tulosta. TVL 10 §:n mukaan Suomesta saatuna tulona pidetään esimerkiksi täällä harjoitetusta liikkeestä saatua tuloa. Rajoitetusti verovelvollinen onkin TVL 9.3 §:n mukaan velvollinen suorittamaan veroa kaikesta kiinteän toimipaikan tulosta.¹⁸⁶

Sellainen rajoitetusti verovelvollinen, jonka kotivaltion kanssa Suomella on verosopimus on velvollinen maksamaan veroa siitä liike tulosta, joka on saatu Suomessa olevasta kiinteästä toimipaikasta. Kiinteän toimipaikan muodostuminen on määritelty tässäkin tapauksessa verosopimuksessa. Verotus perustuu rajoitetusti verovelvollisen veroilmoitukseen ja toimitetaan muutoinkin samalla tavalla kuin yleisesti verovelvollisen verotus. Verotus kohdistuu kaikkeen tuloon, mukaan luettuna korot, osingot ja rojalit, vaikka nämä ilman kiinteän toimipaikan olemassaoloa olisivat lähdeverotuksen piirissä. Rajoitetusti verovelvollisen yhteisön on suoritettava yhteisöveroa 26 prosentin verokannan mukaan. Jos Suomeen ei muodostu kiinteää toimipaikkaa, voi Suomella kuitenkin olla verotusoikeus tuloihin verosopimuksen tulotyyppiartiklan mukaisesti. Tällaisia tuloja ovat esimerkiksi kiinteästä omaisuudesta saadut tulot, korot, osingot ja rojalit.¹⁸⁷

Ulkomaisen yrityksen Suomessa sijaitsevaan kiinteään toimipaikkaan kuuluvaan tuloon sovelletaan Suomen verolainsäädäntöä. Näin ollen kiinteästä toimipaikasta tulee pitää Suomessa kirjanpitolain mukaista kirjanpitoa, jonka perusteella verotettava tulo lasketaan edellä esitettyjen EVL:n periaatteiden mukaisesti. Tällaisen ulkomaisen yhtiön Suomessa sijaitsevalle kiinteälle toimipaikalle voidaan vahvistaa myös vähennettävä tappio, samalla tavalla kuin suomalaiselle yhtiölle. Tappioiden vähentämisoikeutta ra-

¹⁸⁵ Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2010, s. 228

¹⁸⁶ Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2010, s. 237

¹⁸⁷ Helminen 2005, s. 125-126

joitetaan myös samalla tavalla kuin suomalaisten yhtiöiden vähentämisoikeutta. Esimerkiksi jos ulkomaisen yhtiön omistuksesta yli puolet vaihtaa omistajaa tappiovuoden aikana, ei TVL 122 §:n mukaan ennen omistajanvaihdosta syntyneitä tappioita voida vähentää ilman poikkeuslupaa. Pörssiyhtiöt saavat kuitenkin vähentää tappiot ilman poikkeuslupaa.¹⁸⁸

Mikäli Suomen ja täällä rajoitetusti verovelvollisena toimivan verovelvollisen kotivaltion välillä ei ole verosopimusta, on Suomessa hankittu tulo täällä veronalaista riippumatta siitä, onko tänne muodostunut kiinteää toimipaikkaa vai ei, sillä TVL 10 § ei edellytä liike-tulon syntymistä kiinteästä toimipaikasta. Myös verosopimuksettomassa tilanteessa verotus toimitetaan samalla tavalla kuin edellä käsitellyssä verosopimustilanteessa. Verovelvollinen siis toimittaa veroilmoituksen, jonka perusteella verotus toimitetaan. Tilanteessa, jossa verosopimusta ei ole, osingot, korot ja rojalitit ovat Suomessa lähdeveron alaista tuloa.¹⁸⁹

3.4 Luovutusvoittojen verotus

Kiinteän ja irtaimen omaisuuden käsitteet ovat olennaisia luovutusvoittoverotuksesta puhuttaessa. Kansainvälisissä tilanteissa verosopimuksissa aina määritellään, mitä kiinteällä omaisuudella tarkoitetaan. Kansainvälisesti verrattuna Suomen lainsäädännön määritelmä kiinteästä omaisuudesta on melko suppea, sillä meillä edes asunto- ja kiinteistöosakeyhtiöiden hallintaan oikeuttavat osakkeet eivät ole kiinteää omaisuutta. Irtainta omaisuutta vastaavasti on kaikki se omaisuus, joka verosopimuksen mukaan ei ole kiinteää omaisuutta. Irtaimena omaisuutena verotetaan siten kaikkea muuta kuin kiinteästä omaisuudesta saatua tuloa. Poikkeuksena tästä ovat erityisartiklojen alaiset tulot, kuten osingot tai korot.¹⁹⁰

3.4.1 Rajoitetusti verovelvolliset

Irtaimen omaisuuden luovutuksesta saatua voittoa ei pidetä Suomesta saatuna, ellei kyseessä ole kiinteistöihin rinnastettavien asunto- tai kiinteistöosakkeiden luovutus. Muutoin luovutusvoitto katsotaan Suomesta saaduksi ainoastaan, mikäli tulo on Suomessa harjoitetusta liikkeestä saatua tuloa. Tämän vuoksi esimerkiksi pörssiosakkeista saadut

¹⁸⁸ Helminen 2005, s. 127; Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2010, s. 242

¹⁸⁹ Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2010, s. 238 ja 244

¹⁹⁰ Helminen 2001, k. 11

luovutusvoitot eivät ole Suomesta saatua tuloa eikä täten meillä veronalaista, ellei tulo liity myyjän Suomessa harjoittamaan elinkeinotoimintaan.¹⁹¹

Kuten edellisessä kappaleessa todettiin, rajoitetusti verovelvollisia verotetaan Suomessa ainoastaan täältä saadusta tulosta, paitsi jos tulo liittyy Suomessa sijaitsevaan kiinteään toimipaikkaan. Tämän vuoksi rajoitetusti verovelvollinen ei yleensä joudu maksamaan veroa luovutuksesta saadusta voitostaan, ellei sitten omaisuus ole liittynyt Suomessa olevaan kiinteään toimipaikkaan. Tällaisessa tilanteessa luovutusvoitto verotetaan osana kiinteän toimipaikan tuloa verotusmenettelylain mukaisesti.¹⁹²

Verosopimuksissa määritellään, ettei Suomi voi verottaa rajoitetusti verovelvollisia irtaimen omaisuuden luovutuksista saaduista voitoista. Verosopimusten mukaan verovelvollisia voidaan verottaa irtaimen omaisuuden luovutusvoitoista ainoastaan tulonsaajan kotivaltiossa, ellei sitten luovutusvoitto liity toisessa valtiossa sijaitsevaan kiinteään toimipaikkaan. Tulonsaajan kotivaltio verottaa yleensä irtaimen omaisuuden luovutusvoittoa niin verosopimuksettomassa kuin verosopimustilanteessakin. Verosopimustilanteessa kahdenkertainen verotus voidaan poistaa joko hyvitysmenettelyllä tai vapautusmenettelyllä. Asuinvaltiolla kuitenkin on irtaimen omaisuuden osalta yksinomainen verotusoikeus, joten kahdenkertaisen verotuksen poistaminen koskee lähinnä ainoastaan tilanteita, joissa tulo liittyy toisessa valtiossa sijaitsevaan kiinteään toimipaikkaan.¹⁹³

Voidaan siis katsoa, että yrityksen, jonka kotipaikka on ulkomailla, suomalaisen vakuutusyhtiön kanssa solmiman kapitalisaatiosopimuksen luovutusvoitot eivät tule verotettavaksi Suomessa. Kirjanpitolautakunnan lausuntojen mukaan kapitalisaatiosopimus kuuluu yrityksen taseessa rahoitusomaisuuteen ja on liiketoiminnan pyörittämistä varten varattu määräaikaiseen talletukseen verrattavissa oleva tuote, johon varat on väliaikaisesti sijoitettu¹⁹⁴. Mikäli ulkomaisella yrityksellä on Suomessa kiinteä toimipaikka ja kapitalisaatiosopimus kuuluu sen liiketoiminnan pyörittämiseen kuuluviin varoihin, voidaan kapitalisaatiosopimus mahdollisesti verottaa Suomessa osana yrityksen tuloverotusta tämän kiinteän toimipaikan perusteella.

3.4.2 Yleisesti verovelvolliset

Suomessa yleisesti verovelvollisen ulkomailla sijaitsevan irtaimen omaisuuden luovutuksesta saatu voitto on TVL 45 §:n mukaan veronalaista tuloa Suomessa samalla taval-

¹⁹¹ Helminen 2005, s. 239

¹⁹² Helminen 2005, s. 239

¹⁹³ Helminen 2005, s. 240-241

¹⁹⁴ KVL 27/2006, s. 5

la kuin Suomessa sijaitsevan omaisuuden luovutuksesta saatu voitto. Menetelmälain mukaan verosta voidaan kuitenkin vähentää se vero, joka on maksettu ulkomaille samasta tulosta. Ulkomailla olevan irtaimen omaisuuden luovutusvoitto lasketaan samalla tavalla kuin Suomessa olevan omaisuuden luovutusvoitto eli tulosta saadaan vähentää sen hankkimisesta aiheutuneet kulut (TVL 46-47 ja 50 §).¹⁹⁵

Yrityksellä, joka on yleisesti verovelvollinen Suomessa ja saa Suomesta luovutusvoittoja, saattaa olla myös kiinteä toimipaikka jossain toisessa valtiossa. Mikäli Suomella ei ole verosopimusta kyseisen valtion kanssa, saattaa luovutusvoitot olla veronalaisia myös kiinteän toimipaikan sijaintivaltiossa. Tällaisessa tilanteessa kaksinkertainen verotus saattaa jäädä poistamatta, sillä MenetelmäL 1 §:n mukaan kansainvälinen verotus poistetaan ainoastaan ulkomailta saaduista tuloista maksetun veron osalta. Verosopimukset eivät yleensä estä yleisesti verovelvollisen irtaimen omaisuuden luovutusvoittoja. Verosopimusten mukaan irtaimen omaisuuden luovutuksesta saatuja voittoja verotetaan yleensä vain tulon saajan asuinvaltiossa.¹⁹⁶

Näin ollen voidaan todeta, että suomalaisen yhtiön ulkomaalaisen vakuutusyhtiön kanssa solmittu kapitalisaatiosopimus verotetaan Suomessa irtaimen omaisuuden luovutusvoittona. Mikäli suomalaisella yhtiöllä on kiinteä toimipaikka myös jossain toisessa valtiossa, jonka kanssa Suomella ei ole verosopimusta, ja kapitalisaatiosopimuksen luovutusvoitot tulevat verotettavaksi myös tässä valtiossa, kahdenkertaista verotusta ei mahdollisesti voida poistaa MenetelmäL:n 1 §:n määritelmän vuoksi. Tämä lienee kuitenkin melko harvinainen tilanne.

Suomessa yleisesti verovelvollisen yrityksen ulkomailla olevan omaisuuden luovutuksesta syntyneet tappiot ovat verovelvolliselle samalla tavalla vähennyskelpoisia kuin Suomessa olevan omaisuuden luovutuksesta syntyneet tappiot (TVL 50 § ja EVL 6b, 7 ja 8 §).¹⁹⁷ Ulkomaalaisen vakuutusyhtiön kanssa solmitun kapitalisaatiosopimuksen luovutustappiot ovat siis myös Suomessa vähennyskelpoisia samoin kuin suomalaisen vakuutusyhtiön kanssa solmitun kapitalisaatiosopimuksen tappiot olisivat.

3.5 Lähdeverotus

Rajoitetusti verovelvolliset maksavat Suomeen veroa saamastaan osingosta, jos osinko on Suomesta saatua tai jos se liittyy Suomessa sijaitsevaan kiinteään toimipaikkaan. Osinkoa koskevia säännöksiä sovelletaan myös peiteltyyn osinkoon, osakkaan hyväksi

¹⁹⁵ Helminen 2005, s. 242

¹⁹⁶ Helminen 2005, s. 243, kts. myös OECD:n mallin 13.4 artikla

¹⁹⁷ Helminen 2005, s. 244

tapahtuneeseen peiteltyyn voitonsiirtoon sekä osuuspääoman korkoon, sijoitusrahaston voitto-osuuteen ja tuloverolain mukaiseen sijaisosinkoon.¹⁹⁸

Osinkoja voi olla kahdenlaisia; suorasijoitus- tai portfolio-osinkoja. Suorasijoitusosinkoja ovat sellaiset osingot, joissa osingonsaajan ja osingonjakajan välillä on vähintään tietyn tasoinen omistussuhde. Portfolio-osinkoja ovat kaikki sellaiset osingot, jotka eivät täytä suorasijoitusosinkojen määritelmää. Esimerkiksi kaikki luonnollisten henkilöiden saamat osingot ovat suorasijoitusosinkoja.¹⁹⁹

Rajoitetusti verovelvollisen saamien veronalaisten osinkojen ja niihin rinnastettavien erien verotus toimitetaan lähdeverolain (LähdeVL; 627/1978) mukaan lähdeverona. Osingoista ei tällöin tarvitse antaa veroilmoitusta. Verotus on bruttoverotusta, joten osingon hankkimisesta aiheutuneita menoja ei vähennetä verotusta laskettaessa. Lähdeveroprosentti on 28%, paitsi jos osinko kuuluu lähdeverolain 3.5, 3.6 tai 13 §:ien poikkeuksien piiriin tai jos verosopimus edellyttää alhaisempaa veroprosenttia.²⁰⁰

Käytännössä lähdeveron määrä riippuu siitä, onko Suomen ja osingonsaajan asuinvaltion välillä verosopimusta vai ei. Mikäli maiden välillä on verosopimus, Suomen lähdeverotusoikeus on yleensä huomattavasti alhaisempi kuin lähdeverolain mukaiset veroprosentit olisivat. Verosopimuksissa osinkoja koskee yleensä jaettu verotusoikeus. Tämä tarkoittaa, että osinkoa voidaan verottaa sekä osingonsaajan että osingonmaksajan asuinvaltiossa. Tällainen verotusoikeuden rajoitus koskee kuitenkin yleensä vain sellaisia tilanteita, joissa osingon tosiasiallinen omistaja eli beneficial owner asuu toisessa sopimusvaltiossa. Verotusoikeuden rajoitus ei koske tilanteita, joissa osingon saa välittäjä tai muu välikäsi, mikäli tosiasiallinen omistaja ei asu sopimusvaltiossa.²⁰¹

Portfolio-osingoissa Suomen verosopimuksissa sallitun lähdeveron taso ei ole vakio, vaan vaihtelee sopimuksesta riippuen. Yleisin on kuitenkin OECD:n malliverosopimusta vastaava 15 %:n verotusoikeus. Molempia sopimusvaltioita koskee tavallisesti sama enimmäisveroprosentti, mutta tämäkin vaihtelee sopimuskohtaisesti. Joissakin sopimuksissa Suomi on luopunut kokonaan portfolio-osinkojen verotusoikeudesta, kuten esimerkiksi sopimuksessa Iso-Britannian kanssa.²⁰²

Suorasijoitusosinkojen kohdalla lähdevaltion verotusoikeus on yleensä joko kokonaan evätty tai se on hyvin alhainen, esimerkiksi 5 %, jos osingon tosiasiallinen omistaja (beneficial owner) asuu toisessa sopimusvaltiossa. Suorasijoitusosinkojen määritelmä on sopimuskohtaista. Useissa sopimuksissa edellytyksenä on, että vastaanottavan yhtiön

¹⁹⁸ Helminen 2009, s. 264

¹⁹⁹ Helminen 2009, s. 261

²⁰⁰ Myrsky ja Linnakangas 2009, s. 256-259

²⁰¹ Helminen 2009, s. 274

²⁰² Helminen 2009, s. 274

omistusosuus osingonjakoyhtiön pääomasta on vähintään 25%, mutta joissakin sopimuksissa myös 10%:n omistusosuus riittää suorasijoitusosingon määritelmäksi.²⁰³

Rajoitetusti verovelvollisten lähdeverotus on kapitalisaatiosopimuksen kannalta hyvin mielenkiintoinen. Kuvitellaan tilanne, jossa Suomessa yleisesti verovelvollinen henkilö eli henkilö, jonka asuinpaikka on Suomessa, on tehnyt kapitalisaatiosopimuksen ulkomaalaisen vakuutusyhtiön kanssa ja tämän kapitalisaatiosopimuksen alla on tehty sijoitus Suomessa noteerattuihin pörssiosakkeisiin. Siinä vaiheessa, kun osakkeiden perusteella jaetaan tuottoa, vakuutusyhtiö katsotaan Suomessa rajoitetusti verovelvolliseksi ja osingoista peritään lähdevero. Tällaisessa tilanteessa kysymykseksi jälleen nousee, kuka on vakuutuksen tosiasiallinen omistaja eli beneficial owner. Mikäli Suomen ja verosopimusvaltioiden välillä tällaisissa tilanteissa käytetään rajoitettua lähdeveroa, katsotaan vakuutusyhtiö kapitalisaatiosopimuksen todelliseksi omistajaksi. Mikäli lähdeverotus toteutetaan ilman rajoitusta, puoltaa se näkökantaa vakuutusyhtiön välikäden asemasta.

Lähdeverotus on muutenkin kapitalisaatiosopimuksen kannalta mielenkiintoinen. Tarkastellaan lähdeverotuksen kannalta tilannetta, jossa Suomessa yleisesti verovelvollinen henkilö tekee kapitalisaatiosopimuksen suomalaisen vakuutusyhtiön kanssa. Mikäli kapitalisaatiosopimuksen alla tehdään sijoitus Suomessa noteerattuihin pörssiosakkeisiin, ei luonnollisestikaan näiden osakkeiden perusteella maksetuista osingoista peritä lähdeveroa, sillä tulonsaaja on suomalainen ja tulo saadaan Suomesta. Jos kapitalisaatiosopimus on kuitenkin solmittu ulkomaalaisen vakuutusyhtiön kanssa ja varat sijoitetaan samoihin pörssinoteerattuihin osakkeisiin, on tilanne täysin erilainen. Tällaisessa tilanteessa tulon saaja on ulkomaalainen eli rajoitetusti verovelvollinen ja tulo saadaan Suomesta. Näin ollen osakkeiden perusteella maksetuista osingoista peritään lähdevero. Ulkomaalaisen vakuutusyhtiön kautta tehty kapitalisaatiosopimus on täten huomattavasti heikommassa asemassa suomalaisen sijoittajan näkökulmasta kuin kotimaisen vakuutusyhtiön kautta tehty sopimus.

Tällainen lähdeverotuksen epäkohta syrjii Suomessa ulkomaisten vakuutusyhtiöiden kanssa tehtyjä vakuutusopimuksia ja on näin ollen EU:n yhdenvertaisuusperiaatteen vastainen. Verokohtelu osoittaa sen, että kapitalisaatiosopimuksen erilaisia tilanteita ja variaatioita ei ole Suomessa vielä kunnolla käyty läpi ja tämän vuoksi käytännöt eivät ole yhdenmukaisia. Ottaen huomioon, että kapitalisaatiosopimus on noussut Suomessa yhdeksi suosituimmista vakuutustuotteista, tulisi siihen liittyvät periaatteet ja käytännöt selvittää ja yhdenmukaistaa, jotta tuote olisi kuluttajan kannalta mahdollisimman selkeä ja turvallinen niin, ettei sopimusaikana ilmenisi yllätyksiä niin verotuksen kuin muunkaan lainsäädännön osalta.

²⁰³ Helminen 2009, s. 274

4 LOPUKSI

Kapitalisaatiosopimukseen ja niiden verokohteluun liittyy yllättävänkin paljon erityisky-symyksiä, joista suuri osa on toistaiseksi ratkaisematta. Kapitalisaatiosopimus muodos-taa vakuutus-, sopimus ja vero-oikeudellisen kokonaisuuden, jonka kokonaisarviointi voi olla haasteellista. Yrityksen tulisi tästä kokonaisuudesta pystyä poimimaan ne teki-jät, jotka ovat olennaisia oman toiminnan kannalta.

Kapitalisaatiosopimusten nimitysten ja ehtojen laaja kirjo hankaloittaa tuotteiden vertailtavuutta. Kapitalisaatiosopimuksista on pelkästään Suomen markkinoilla useita eri nimityksiä ja ulkomaisten vakuutusyhtiöiden tarjoamien tuotteiden nimet laajentavat skaalaa entisestään. Myöskään kapitalisaatiosopimusten ehdot eivät ole yhtenäisiä. Tä-män vuoksi sopimusta tekevän on otettava huomioon, että eri vakuutusyhtiöiden tar-joamat tuotteet eivät välttämättä ole keskenään samanlaisia. Suomalaisten vakuutusyh-tiöiden tuotteet ja ehdot ovat perinteisesti melko yhdenmukaisia eivätkä erot eivät ole suuria, mutta niitä kuitenkin löytyy. Varsinkin kapitalisaatiosopimusten pituudessa, si-joitussummissa, kustannuksissa ja lunastusehdoissa voi olla poikkeamia. Ulkomaisten vakuutusyhtiöiden tarjoamissa tuotteissa eroavaisuuksia on vielä enemmän, kuin suo-malaisten vakuutusyhtiöiden tarjoamien tuotteiden välillä. Erityisesti tulee kiinnittää huomiota siihen, että vakuutus tuote täyttää Suomessa henkivakuutusluokka kuudessa olevan kapitalisaatiosopimuksen määritelmän. Mikäli vakuutus ei ole määritelmän mu-kainen, ei vakuutusta välttämättä verotuksessakaan katsota kapitalisaatiosopimukseksi.

Kapitalisaatiosopimusten kustannusten ja ehtojen yhdenmukaistamista jollain tasolla tulisi ehdottomasti harkita, sillä tällä hetkellä tuotteiden keskinäinen vertailu kerroksit-taisen kulurakenteen ja kirjaviiden ehtojen vuoksi on erittäin hankalaa, ellei jopa mahdo-tonta. Kapitalisaatiosopimuksen solmimista harkitsevan asiakkaan ei voida olettaa osaa-van vertailla eri sijoitustuotteita varsinkaan, mikäli tuotteen nimessä ja peruseriaatteis-sa on suuria eroavaisuuksia.

Vakuutuksena, joka kuitenkin käytännössä on sijoitusinstrumentti, kapitalisaatioso-pimus on erikoisessa asemassa sijoittajansuojan kannalta. Kapitalisaatiosopimus ei kuu-lu sijoittajansuojan eikä talletussuojan piiriin. Finanssivalvonta valvoo vakuutusyhtiöi-den toimintaa ja niiden vakavaraisuutta, jotta vakuutusasiakkaiden edut olisi turvattu. Erikoista on se, että kapitalisaatiosopimuksen kautta harjoitetaan samanlaista sijoitus-toimintaa kuin esimerkiksi pankkien kautta, mutta lainsäädäntö ja valvontaviranomai-nen eivät ole samoja. Tästä ei varsinaisesti aiheudu ongelmaa, mikäli edunvalvonta on samalla tasolla. Kuitenkin kun otetaan huomioon, että kapitalisaatiosopimus on puhtaas-ti sijoitusinstrumentti ilman varsinaista vakuutuksellista riskiominaisuutta, on erikoista, että sen valvonta ja lainsäädäntö ovat vakuutuslainsäädännön ja -valvonnan alaisia. Ti-

mo Rabinä on tänä keväänä todennut, että lainsäätäjän tulisi pohtia kapitalisaatiosopimusta lainsäädännössä uudelleen, sillä sen vakuutusluonne on kyseenalainen²⁰⁴.

Suomalaisten vakuutusyhtiöiden vakavaraisuus on hyvällä tasolla ja ylittää Solvenssi II -määräysten rajat. Euroopan unionin vakuutusmarkkinoiden yhdentymisen ja ulkomaisten vakuutusyhtiöiden rantautumisen myötä Suomessa tarjotaan myös useiden ulkomaisten vakuutusyhtiöiden vakuutustuotteita. Vakuutusyhtiöiden valvonnan yhdenmukaistaminen ja kehittäminen on todella tärkeää varsinkin kun vakuutuslainsäädäntöä ei ole EU-alueella harmonisoitu. Finanssikriisin syvennyttyä Euroopassa erilaisten rahoitus- ja vakuutustuotteiden valvonnan yhdenmukaistaminen on noussut entistä tärkeämpään rooliin, jotta kuluttajat voivat luotettavasti vertailla eri palveluntarjoajia. Tämä on erityisen tärkeää rahoitusmarkkinoiden integraation kannalta, sillä kuluttajien luottamus on olennainen tekijä yhdentymisen kannalta.

Kapitalisaatiosopimus on monipuolinen sijoitusinstrumentti ja soveltuu moneen eri tarkoitukseen. Tällä hetkellä sen lainsäädäntö on kuitenkin vielä vajavaista ja käytännöt eivät ole vakiintuneet. Tämä luo tilanteita, jotka eivät välttämättä ole tarkoituksenmukaisia niin vakuutuksenottajan kuin lainsäätäjänkään näkökulmasta. Esimerkiksi ulkomaisten vakuutusyhtiöiden kautta solmittujen kapitalisaatiosopimusten lähdevero-kohtelu on kuluttajan kannalta selvästi ulkomaisia palveluntarjoajia syrjivä. Lainsäätäjän näkökulmasta taas kaikki ne verosuunnittelumahdollisuudet, joita kapitalisaatiosopimus ilmeisesti mahdollistaa, eivät välttämättä ole tarkoituksenmukaisia.

Huolestuttavaa on, että kapitalisaatiosopimukset ovat tällä hetkellä sijoitusinstrumentteina erittäin suosittuja ja niiden sopimusajat ovat huomattavan pitkiä, vaikka kapitalisaatiosopimukseen liittyy useita ratkaisemattomia kysymyksiä lainsäädännön ja verotuskäytäntöjen osalta. Epäkohtiin tulisi puuttua mahdollisimman pian, ettei kuluttajan kannalta yllättäviä tilanteita pääsisi syntymään.

²⁰⁴ Rabinä 2012, s. 13